

Institut umění —
Divadelní ústav

Status umělce Příspěvky k diskusi

Jana Návratová, Pavla Petrová,
Eva Žáková a kol.

Praha, 2022

Obsah

Úvod	3
Shrnutí podnětů	5
Status umělce v mezinárodním kontextu	9
Příklady ze zahraničí	17
Úvod	17
Postavení uměleckých komunit a dopady pandemie v Norsku	18
Diskuse EU o definici umělkyň a umělců a status na Slovensku	23
Legislativní proces přijetí statusu umělce ve Španělsku	26
Nový portugalský zákon o statusu profesionálů kulturního sektoru a jeho uvedení do praxe	30
Férové odměňování v Rakousku	34
Irský pilotní program základního příjmu v oblasti umění	40
Hlavní témata panelové diskuse	45
Iniciativy týkající se Statusu umělkyně a umělce v ČR	48
Úvod	48
Iniciativa Nerůst v kultuře	51
Ekonomická a sociální situace divadelníků v ČR	54
Kompenzace specifík a rizik taneční kariéry v ČR – navrhované a realizované modely	58
Dopady novely autorského zákona na hudební sektor	61
Sondy do kariér profesionálních umělců	64
Zdroje	81
Summary	86
Přílohy	91
Příloha 1 Nizozemský Kodex férového jednání	91
Příloha 2 Kodex férovosti Umění a kultura v Rakousku	98
Příloha 3 „Působíme ve vyčerpaném systému“ (otevřený dopis ministru kultury)	101
Příloha 4 Vyjádření profesních asociací v hudebním a filmovém sektoru k pozměňovacímu návrhu č. 1303 novely autorského zákona	103

Úvod

Eva Žáková

Status umělce¹ se především v souvislosti s dopady pandemické krize stal znovuobjeveným trendem mezinárodní kulturní politiky. Poprvé je tématem státní kulturní politiky České republiky po roce 1989.

Podstatou statusu umělce je zlepšit jeho postavení, pracovní, sociální a ekonomické podmínky. Status je chápán jako soubor opatření mířících k ochraně profesionálních tvůrců a interpretů působících v oblasti umění. Tato opatření se mohou týkat sociálního a důchodového pojištění, daní, zákoníku práce, autorského práva či odměňování. Jde o společenskoprávní rámec, který definuje umělecké profese, podporuje jejich společenskou prestiž a rozvoj kariéry, ochraňuje svobodu projevu a zabraňuje sociálním či jiným znevýhodněním na trhu práce.

Ke zvýšení prestiže a pracovních podmínek umělců je však nutné pochopit a uvědomit si, co přesně je třeba zjistit, jaká témata status zahrnuje i co a jakým způsobem je nutné učinit. S nárůstem poznatků o dané problematice se vyjevuje, že status umělce nevyřeší přijetí jednoho vše řešícího zákona, ale že je zapotřebí problematiku vnímat jako nový koncept kulturní politiky – koncept, který konečně po dlouhých letech umělce staví do centra dění a přiznává mu roli tvůrce, bez kterého by žádné umění ani kultura neexistovaly. Tento úhel pohled by se měl promítat do všech kulturně politických nástrojů a opatření na všech úrovních: na úrovni státní správy i samosprávy, kulturních organizací i přístupu jednotlivců. Kulturní politika v ČR byla doposud zaměřena především na výkon, na kvantitu výstupů, především prostřednictvím podpory kulturních organizací, projektů a akcí. Status umělce otevírá příležitost soustředit se na samotné umělce a začít vnímat a oceňovat jejich tvorbu jako práci, nikoliv jako zálibu a koníček.

Publikace, kterou předkládáme odborné veřejnosti, obsahuje řadu argumentů a příkladů konkrétních řešení, dokládajících úvodní tezi, jejichž cílem je přispět k diskusi o statusu umělce a umělkyně v České republice.

Kapitola **Status umělce v mezinárodním kontextu** potvrzuje, jak jsou stále aktuální doporučení pro zlepšení postavení umělců mezinárodní organizace UNESCO z roku 1980 a jakou pozornost tématu v současné době prostřednictvím nových doporučení a pokynů věnuje Evropský parlament, Rada Evropské unie a Evropská komise. Evropská unie (EU) si v důsledku pandemie plně uvědomila, že některé aspekty vztahující se k pracovním podmínkám umělců byly na evropské úrovni dlouhodobě řešeny nesystematicky a že je potřeba zvýšit úsilí v jednotném přístupu ke statusu umělce. V rámci pracovního plánu pro kulturu na období let 2019–2022 pak byla rovněž

¹ Publikace povětšinou pracuje se zjednodušeným označením *status umělce*. Slovo *umělec* však samozřejmě vnímáme jako obecný pojem, který zahrnuje umělce i umělkyně. Zjednodušené označení používáme pouze s ohledem na délku textu.

ustanovena nová pracovní skupina Otevřené metody koordinace (OMC), která se zabývá statusem umělce a jejíž zpráva bude dokončena a publikována v roce 2023.

Mnoho inspirativních témat i řešení přináší především kapitola **Příklady ze zahraničí**, která podrobněji dokumentuje vývoj a opatření z vybraných členských států EU, kde se status umělce začal reálně a velmi dynamicky řešit rovněž již během covidové krize a díky ní (Španělsko, Portugalsko, Rakousko a Irsko). Kapitola je vlastně sborníkem detailněji rozpracovaných příspěvků z mezinárodní konference Střed zájmu – Status umělce a umělkyně, kterou uspořádal IDU ve spolupráci s Ministerstvem kultury 22. září 2022 v Praze a obsahuje i vhléd do práce již zmíněné skupiny OMC Rady EU pro status umělce, včetně přístupu k jeho definování, kritériím a účelu získání.

Kapitola **Iniciativy týkající se Statusu umělkyně a umělce v ČR** popisuje zakotvení statusu umělce v české kulturní politice, které vyvolalo potřebu přispět k diskusi především v rámci neziskového sektoru. V současné době je realizována řada projektů, jejichž cílem je definovat a analyzovat potřeby dílčích uměleckých segmentů právě z pohledu statusu umělce – výstupy však ještě nejsou k dispozici. Nicméně se podařilo oslovit vybrané aktéry již uskutečněných iniciativ, kteří se v poslední době aktivně zapojili do diskuse a lobbingu daného tématu, aby nám sami zhodnotili a popsali jejich cíl, zaměření a průběh.

Poslední kapitola je věnována **Sondám do kariér profesionálních umělců**, které vznikly na základě strukturovaných rozhovorů v rámci speciálního výzkumu sloužícího jako pilotní fáze pro další návazná mapování, jež bude IDU realizovat v roce 2023 v rámci bilaterální iniciativy s Radou pro umění Norska. Hlavní výzkumnou otázkou bylo: Jak funguje umělec na trhu práce, jaké jsou největší překážky / slabá místa? Kapitola nabízí řadu postřehů samotných umělců i jejich interpretaci v rámci širšího kontextu.

Shrnutí podnětů

Řešit status umělce, tedy přispět ke zlepšení postavení umělců, je možné více způsoby. Z konkrétních přístupů a iniciativ obsažených v této publikaci lze vyzdvihnout několik témat, která jsou z mého pohledu pro českou kulturní politiku zásadní a podnětná.

Legislativní řešení

Zahraniční příklady dokládají, že nezbytnými prvními kroky pro vytvoření legislativního rámce je definování umělců a kulturních pracovníků, resp. jejich profesí, na které se status vztahuje, nastavení kritérií a především účelu jeho získání. Definování profesí i kritérií však vždy musí odpovídat účelu, to znamená, že pokud se vytváří obecný zákon bez konkrétních opatření, musí být definice obecnější než v případě konkrétně zaměřených schémat podpory. Zahraniční příklady také ukazují, že se v definici statusu umělce často kromě uměleckých profesí počítá i s umělecko-technickými a návaznými povoláními (i zde je však důležité znát účel statusu).

Férové odměňování

Příklad z Rakouska pojednávající o procesu férovosti přináší řadu cenných podnětů. Nejdůležitějším zjištěním je skutečnost, že status umělce neznamená pouze přijetí legislativních opatření, ale že je možné postavení umělců zvyšovat i bez nich, v rámci rezortu kultury. Podstatou procesu je narovnání finančního odměňování umělců a kulturních pracovníků prostřednictvím dotačních programů na základě zjištění potřebných sazeb odměn pro jednotlivé umělecké a kulturní profese. Výhodou tohoto přístupu je, že je plně v kompetenci ministerstva kultury (MK). Velmi poučné pro českou realitu je však také to, že se opírá o spolupráci státní správy a samosprávných orgánů (v případě Rakouska spolkových zemí, což lze v ČR vztáhnout na spolupráci MK s krajskými úřady). Proces férovosti je velmi dobře strukturovaný a existuje k němu řada dostupných informací.

Status umělce lze řešit i na úrovni krajů a měst

Implementace procesu férovosti v Rakousku také ukazuje, že postavení umělce lze zlepšovat i na úrovni samosprávných orgánů. Není to tedy jen záležitost státu. Uplatňovat principy férového odměňování lze i v rámci dotací krajů a měst, jak o tom svědčí praxe z rakouských měst a spolkových zemí, ale i příklad z Katalánska.²

² Viz podkapitola *Legislativní proces přijetí statusu umělce ve Španělsku*.

Stanovení minimálních cen a kolektivní vyjednávání

Rakouský příklad dobře dokládá i proces stanovení minimálních cen různých druhů umělecké a kulturní práce, kdy samotné ministerstvo kultury vybízí zastřešující organizace ke stanovení a šíření ceníků prací a všechny aktéry včetně umělců k jejich dodržování. Rovněž podněcuje k řešení kolektivního vyjednávání pro OSVČ i Evropskou unii.

Role zastřešujících organizací

Profesní asociace a platformy zastupující umělce, kulturní pracovníky či organizace hrají při prosazování statusu umělce klíčovou roli. Sjednocení všech hráčů a potřeba jednotného a společného postupu a lobbingu tzv. zezdola jsou nezbytné. I v zahraničí jsou asociace hlavními hybateli změn. V České republice se podařilo sjednotit kulturní obec při řešení pandemických opatření a kompenzací, ale společná platforma napříč uměleckými obory zatím neexistuje. Již se však ozývají hlasy volající po nutnosti takovou platformu vytvořit.

Z druhé strany je však nutné, aby si i politici a úředníci uvědomili, že znalosti a zkušenosti asociací a platform jsou pro ně neocenitelné a mohou jim ušetřit spoustu práce a času při řešení nejen statusu umělce, ale např. i při evaluaci a nastavování grantových programů. Aby mohly asociace hrát roli rovnocenných partnerů, je nezbytné nejen lépe (strukturovaněji) komunikovat, ale i asociace a platformy podporovat a zvyšovat tak jejich kapacitu. To se může dít nejen na celostátní úrovni, ale i na úrovni krajů a měst.

Organizace postupu při řešení statusu umělce

Pro dosažení konkrétních legislativních či dalších opatření je nezbytné postupovat podle předem daných pravidel. Příklady ze zahraničí vesměs dokládají oficiální vytváření pracovních skupin či komisí, jejichž členy jsou všichni relevantní hráči z ministerstev, samosprávných orgánů a zástupců samotného sektoru. Řešení kulturně politických cílů včetně tématu statusu umělce bohužel takovýto systémový přístup v České republice postrádáme.

Vyhodnocování

Nejen irský pilotní program základního příjmu, který je výzkumného charakteru, má nastaven propracovaný systém průběžného vyhodnocování dopadů. I ostatní zahraniční programy řešící status umělce počítají s evaluací a případnou úpravou nastavených podmínek. V České republice bohužel evaluace programů není běžná. Na nedostatečné vyhodnocování a aktualizaci současných podpůrných programů na podporu kultury upozorňuje řada představitelů sektoru. Stále chybí např. evaluace covidového kompenzačního programu pro OSVČ, která by mohla poskytnout tolik potřebná data právě pro řešení statusu umělce. Bylo by nanejvýš potřebné průběžně vyhodnocovat i dopady současných výzev MK v rámci Národního plánu obnovy (NPO).

Vzdělávání

Důležitým faktorem vztahujícím se ke statusu umělce je téma vzdělávání. I z kariérních sond profesionálních umělců se potvrdil již delší dobu zmiňovaný fakt, že vzdělávací umělecké instituce nedostatečně připravují studenty na praxi z hlediska finanční gramotnosti, pracovněprávních vztahů, ceny práce, vyjednávání apod. Umělecké školy většinou stále chápou umění jako něco, čeho se finance netýkají, a umělce jako osoby, které nikdy nevkročí na trh práce. Beze změny ve vzdělávacím systému se bude status umělce v České republice těžko prosazovat.

Udržitelnost

Ani při řešení statusu umělce nesmíme zapomínat na udržitelnost v souvislosti s klimatickou krizí, a to nejen při snižování uhlíkové stopy, ale i v souvislosti s nadprodukcí vedoucí k vyčerpání, frustraci i nedostatečné kvalitě, jak to popisuje např. iniciativa Nerůst. Jako příklad jednoho z konkrétních dílčích řešení tohoto problému pak lze uvést např. podporu koprodukcí.

Pracovněprávní vztahy

Nový portugalský zákon týkající se statusu umělců se snaží odstranit tamější švarcsystém regulací smluvních vztahů. Neznáme sice detailně portugalskou praxi, ale nelegálnímu zaměstnávání formou zastření faktického pracovněprávního vztahu jinou smlouvou se stává běžnou praxí i v České republice, a to možná především v kulturních příspěvkových organizacích, které mají limitované mzdové prostředky. Švarcsystém u nás představuje problém nejen proto, že je nelegální, ale hlavně fakticky a dost výrazně znevýhodňuje dané „zaměstnance“, takže by bylo vhodné ho začít řešit.

Další témata

Dalšími tématy, která spadají pod status umělce a objevují se i v zahraničních příkladech, jsou třeba posilování dovedností, navyšování rozpočtů na stipendia a rezidence, podpora mezinárodní spolupráce a optimalizace autorského zákona a s ním spojené agendy. Je pozitivní, že Národní plán obnovy ČR v oblasti kultury a v kapitole věnované statusu umělce míří i na podporu dovedností, přidělování stipendií, rezidencí a podporu mezinárodní spolupráce. Po skončení financování daných aktivit z plánu obnovy by však bylo žádoucí tyto oblasti podporovat i nadále. Oblast autorského zákona by si rovněž zasloužila významnější pozornost.

Období pandemie potvrdilo, že krize velmi rychle a nemilosrdně odhalují největší slabiny systémů. V případě kultury se jako nejohroženější vyjevili právě umělci a kulturní pracovníci. Krize však rovněž většinou dávají velmi rychle věci do pohybu, což se děje v mnohých zemích právě v souvislosti s řešením statusu umělce. Příklady ze zemí, kde se lobovalo za zlepšení postavení umělců řadu let, ukazují, že pokud existuje po-

litická vůle, pak lze věci řešit s velkou dynamikou. Nemusí to být pouze formou přijetí jednoho zákona, ale prostřednictvím důsledného řešení a systematického přijímání dílčích opatření, která napomáhají zlepšit pracovní podmínky umělců a kulturních pracovníků. Doufejme, že i v České republice krize (nejen ta covidová) budou znamenat příležitost k systémovým změnám i v oblasti kultury. Přejme si, aby se diskuse o statusu umělce rozvíjela a především aby v dohledné době přinesla konkrétní výsledky.

Status umělce v mezinárodním kontextu

Pavla Petrová

UNESCO

Postavení umělce je téma, které dlouhá staletí zůstávalo na okraji zájmu společností. Teprve v momentě, kdy se ukázalo, že chudý umělec není nadále společensky únosný a nehodí se do převládajícího modelu společnosti blahobytu 20. století, začalo se postavení umělce diskutovat a posléze i řešit. Doporučení UNESCO o statusu umělce z roku 1980³ tomuto snažení dalo jasnější vymezení a stalo se tak prvním oficiálním dokumentem na této úrovni. Požaduje, aby členské státy UNESCO zlepšily profesionální, sociální a ekonomický status umělců prostřednictvím kroků a opatření „týkajících se odborné přípravy, sociálního zabezpečení, zaměstnanosti, daní, platových podmínek, mobility a svobody projevu“. Uznává rovněž právo umělců sdružovat se v odborových nebo profesních organizacích, které mohou zastupovat a hájit zájmy svých členů. Jinými slovy doporučení UNESCO vyzývá členské státy, aby umělcům přičky stejná práva jako ostatním skupinám, které vyžadují zvláštní zacházení.

V době přijetí již řada členských států uznávala potřebu pochopit a posílit roli „kreativního pracovníka“ a také potřebu zlepšit jeho postavení s ohledem na zvláštní podmínky profese i přínosu pro rozvoj celé společnosti. O několik desetiletí později nicméně zůstává doporučení stejně aktuální s ohledem na přetrvávající celosvětové výzvy v oblasti sociálních a ekonomických práv a dopad digitálních technologií na práci umělců.

V souvislosti s implementací doporučení UNESCO připravilo mechanismus jeho pravidelného monitorování. Podávání zpráv o opatřeních přijatých na základě doporučení je jednou z povinností členských států podle článku VIII Ústavy UNESCO. Sekretariát proto každé čtyři roky shromažďuje informace o plnění doporučení od členských států, národních komisí i dalších partnerů, jako např. nevládních organizací.

Přijetím Úmluvy o ochraně a podpoře rozmanitosti kulturních projevů z roku 2005⁴ dostalo doporučení z roku 1980 nový impuls. Tím, že úmluva uznává ústřední roli umělců při vytváření a produkci rozmanitosti kulturních projevů, poskytuje nový normativní rámec pro provádění a monitorování doporučení.

3 UNESCO. (1980) 1980 Recommendation concerning the Status of the Artist.
Dostupné z: <https://en.unesco.org/creativity/publications/unesco-recommendation-concerning-status-artist-1980>.

4 UNESCO. (2005) The 2005 Convention for the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions.
Dostupné z: <https://en.unesco.org/creativity/convention/texts>.

V roce 2022 UNESCO zahájilo [celosvětové konzultace o provádění doporučení z roku 1980](#)⁵ o postavení umělce. Cílem této konzultace je:

- zmapovat a monitorovat politiky, opatření a iniciativy prováděné členskými státy, nevládními a mezinárodními organizacemi na podporu statusu umělce
- identifikovat výzvy a příležitosti, kterým členské státy, nevládní a mezinárodní nevládní organizace čelí při provádění doporučení z roku 1980 a jejich konkrétní potřeby v oblasti budování kapacit pro revizi stávajících právních předpisů a politik nebo provádění příslušných iniciativ
- shromažďovat a sdílet osvědčené postupy, které ilustrují, jak lze ustanovení doporučení z roku 1980 převést do účinných politik a opatření na podporu umělců a vzniku udržitelných kulturních ekosystémů

Konzultace se zaměřuje na osm tematických oblastí: právní a regulační rámce; spravedlivé odměňování a přístup k financování; sociální a ekonomická práva; digitální prostředí; preferenční zacházení; umělecká svoboda; rovnost, inkluze a rozmanitost; reakce na covid-19. K účasti jsou zvány členské státy UNESCO, jakož i národní a mezinárodní nevládní organizace s rozsáhlými zkušenostmi s prací s umělci a kulturními profesionály. Informace získané prostřednictvím tohoto průzkumu budou analyzovány a prezentovány v souhrnné zprávě, kterou generální ředitelka UNESCO předá 42. zasedání generální konference na podzim 2023.

Evropská unie

Velmi aktivní v této otázce je rovněž Evropský parlament. [Usnesení Evropského parlamentu ze dne 7. června 2007 o sociálním postavení umělců](#)⁶ vyzývá členské státy, aby zlepšily stav smluv umělců v Evropě a aby – mimo jiné – podporovaly celoživotní vzdělávání, rekvalifikaci, mobilitu a zaměstnanost.

V září 2020 přijal Evropský parlament [Usnesení o kulturní obnově Evropy](#).⁷ Byla v něm zdůrazněna **potřeba zlepšení pracovních podmínek kulturních a kreativních pracovníků**, které se během pandemie zhoršily, a návrh na vytvoření evropského rámce pro pracovní podmínky v kulturních a kreativních odvětvích (KKO).

Bylo zdůrazněno, že pro uměleckou a kulturní práci je typická:

- nepravidelnost, různorodost a nestabilita, která je zde zřetelnější než v jiných sektorech
- práce v kultuře je také často nedostatečně placená a nejistá

Nejistotu umělců vysvětluje několik faktorů:

- **nestandardní pracovní podmínky**, status a příjem dané tím, že umělci a pracovníci v kultuře nemají klasickou pracovní dobu

5 Viz [1980 Recommendation concerning the Status of the Artist | Diversity of Cultural Expressions \(unesco.org\)](#).

6 Evropský parlament. (2007) Usnesení Evropského parlamentu ze dne 7. června 2007 o sociálním postavení umělců (2006/2249(INI)). Dostupné z: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-6-2007-236_CS.html?redirect.

7 Evropský parlament. (2020) Resolution on the cultural recovery of Europe 2020/2708 (RSP). Dostupné z: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/B-9-2020-0246_EN.pdf.

- **nepředvídatelnost** koncového produktu umělecké práce a jeho přijetí
- charakter obchodních modelů založených na jedinečnosti umělce a společenských hodnotách a lišících se od klasických tržních cílů
- **inklinace k přeshraniční mobilitě** (což je spojeno s řešením neobvyklých situací, které nelze zařadit do běžných kategorií vztahujících se na víza, sociální ochranu nebo daňovou problematiku)
- časová i pracovní náročnost umělecké tvorby

Během své kariéry pracují umělci a pracovníci v kultuře obvykle na částečný úvazek, nemají smlouvu na dobu neurčitou a kombinují zaměstnání a samostatně výdělečnou činnost.

V listopadu 2017 vyhlásily Evropský parlament, Rada a Komise EU [Evropský pilíř sociálních práv](#),⁸ které slouží jako vodítko pro obnovený proces sbližování směrem k sociálním právům a nastavení lepších pracovních podmínek v Evropě. Stanovuje 20 klíčových zásad pro spravedlivý a dobře fungující trh práce a systémy sociálního zabezpečení ve 21. století. Zásada 6, která se v pilíři týká mezd, vyzývá k zavedení **přiměřené minimální mzdy** a transparentního a předvídatelného stanovování mezd podle vnitrostátních zvyklostí a k **uznávání samostatnosti sociálních partnerů**. [Strategická agenda na období 2019–2024](#)⁹ schválená na zasedání Evropské rady v červnu 2019 vyzvala k provedení pilíře na úrovni EU i těch vnitrostátních. V této souvislosti pak v roce 2020 na základě konzultací Evropský parlament a Rada EU přijali [Směrnici o přiměřených minimálních mzdách v EU](#).¹⁰

Na podzim 2021 Evropský parlament také přijal [Zprávu o situaci umělců](#).¹¹ Mimo jiné konstatuje, že v roce 2020 došlo v kulturních a kreativních odvětvích v EU ke ztrátě obratu o více než 30 %, což představuje kumulativní ztrátu ve výši 199 miliard eur – v odvětví hudby a scénických umění činila ztráta 75 %, resp. 90 %.

Ve zprávě Evropský parlament explicitně vyzývá členské státy EU:

- k začlenění kulturních a kreativní odvětví do všech nástrojů finanční podpory
- k odstranění překážek udržitelné a inkluzivní přeshraniční mobility
- k lepší podpoře v oblasti víz, zdanění, sociálního zabezpečení a přístupu k odborné přípravě a uznávání titulů z oblasti uměleckého vzdělávání
- vítá zřízení informačních míst pro mobilitu, která budou poskytovat pomoc umělcům a pracovníkům v oblasti kultury a podporovat udržitelnou mobilitu
- vybízí členské státy, aby umožnily kulturním a kreativním pracovníkům daňový odpočet provozních výdajů souvisejících s jejich uměleckou činností, jakož

8 Evropská komise. (2017) *Evropský pilíř sociálních práv – 20 zásad*. Dostupné z: [Evropský pilíř sociálních práv – 20 zásad | Evropská komise \(europa.eu\)](#).

9 European Council. (2019) *A new strategic agenda 2019–2024*. Dostupné z: [A new strategic agenda 2019-2024 - Consilium \(europa.eu\)](#).

10 Evropský parlament a Rada EU. (2020c) *Směrnice Evropského parlamentu a Rady EU o přiměřených minimálních mzdách v EU*. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020PC0682&from=EN>.

11 Evropský parlament. (2021) *Report on the situation of artists and the cultural recovery in the EU*. Dostupné z: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2021-0283_EN.html.

- i nákladů na vybavení nebo odbornou přípravu (zvyšování dovedností a rekvalifikace)
- k odsouzení stereotypů, sexismu a sexuálního obtěžování v kulturních a kreativních odvětvích a uznává zásadní úlohu kultury a umění při prosazování kulturní rozmanitosti, podpory inkluze a boje proti všem formám diskriminace

Evropský parlament tímto také vyzval Evropskou komisi, aby navrhla **evropský status umělce**, který by stanovil společný rámec pro pracovní podmínky a minimální standardy pro všechny země EU.

Členské státy by navíc také měly zajistit, aby osoby na volné noze a osoby samostatně výdělečně činné, včetně umělců a pracovníků v kultuře, **měly přístup ke kolektivnímu vyjednávání**.

Jako hlavní problémové oblasti byly ve zprávě jmenovány následující:

— Přeshraniční mobilita

Poukazují na rozdíly ve vnitrostátních právních předpisech týkajících se právního postavení umělců, které brání spolupráci a přeshraniční práci. Členské státy by měly usilovat o vzájemné uznávání kulturních a kreativních kvalifikací a diplomů a odstranit všechny ostatní překážky přeshraničního pohybu a práce, například revizí administrativních požadavků na víza, daně a sociální zabezpečení. Poslanci rovněž vyzývají k vytvoření zvláštních programů na podporu mladých kreativců, aby se mohli pohybovat a pracovat po celé Evropě.

— Příjmy z autorských práv a streamovací platformy

V důsledku pandemie se umělci i publikum stávají stále závislejšími na digitálních streamovacích platformách, které autorům vnucují „výkupní klauzule“ a výměnou za jednorázovou platbu od nich odkupují plná autorská práva, čímž autory připravují o možnost dostat zapláceno při každém přehrání jejich díla. Poslanci žádají Evropskou komisi, aby se tímto problémem zabývala a zajistila, že příjmy budou řádně a spravedlivě rozděleny mezi všechny tvůrce, umělce a držitele práv.

— Umělecká svoboda

Poslanci naléhavě vyzývají členské státy, aby podporovaly a bránily uměleckou svobodu a zajistily, aby občané EU mohli svobodně využívat uměleckou tvorbu. Vyzývají Evropskou komisi, aby sankcionovala země EU, které tuto svobodu nedodrží.

Pro přípravu této zprávy vypracovala mezinárodní síť [Culture Action Europe](#)¹² spolu s nezávislou výzkumnicí Mafaldou Dâmasovou podkladovou studii

Postavení umělců a pracovníků v kultuře a obnova kultury v Evropské unii po pandemii covidu-19,¹³ v níž nastínila legislativní i nelegislativní nástroje, které má EU k dispozici pro přijetí komplexního politického přístupu k evropskému rámci pro pracovní podmínky v kulturních a tvůrčích odvětvích. Zároveň navázala na studii z předchozího roku Postavení a pracovní podmínky umělců a kulturních a tvůrčích pracovníků,¹⁴ která byla vypracována pro Generální ředitelství pro vzdělávání, mládež, sport a kulturu Evropské komise v roce 2020.

Podobná výzva se v roce 2021 objevila také ve zprávě o brainstormingu v rámci posledního strukturovaného dialogu z cyklu Hlasy kultury (Voices of Culture)¹⁵ na téma Postavení a pracovní podmínky umělců a kulturních a tvůrčích pracovníků,¹⁶ kterého se zúčastnilo 47 organizací zastupujících bohatý evropský kulturní ekosystém a Evropskou komisi.

EK již v minulosti iniciovala řadu legislativních a politických nástrojů, které mají dopad na některé aspekty postavení a pracovních podmínek umělců a umělkyň, například Nařízení (ES) č. 883/2004, o koordinaci systémů sociálního zabezpečení, Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2010/41/EU, o uplatňování zásady rovného zacházení pro muže a ženy samostatně výdělečně činné,¹⁷ nebo Doporučení Rady o přístupu pracovníků a osob samostatně výdělečně činných k sociální ochraně.¹⁸

V roce 2018 Závěrečná zpráva OMC pracovní skupiny Evropské komise pro Inovace a podnikání v kulturních a kreativních odvětvích (KKO)¹⁹ poukázala na „nedostatečné sociální zabezpečení pro mnoho profesionálů z KKO“. Navzdory povědomí o pozitivních efektech, které KKO mají pro inovace, sociální soudržnost a „růst podporující začlenění“, čelí tato odvětví výzvám týkajícím se:

- nárůstu nestandardních pracovních míst
- nízkých a nepravidelných příjmů
- relativně nedostatečného sociálního zabezpečení

13 DÁMASO, Mafalda, BADIA, Tere, ROSANA, Gabriele, KISS, Kornelia, BERTAGNI, Sebastiano, WEISINGER, Maya. (2021) Study requested by the CULT Committee of European Parliament. The Situation of Artists and Cultural Workers and the post-COVID-19 Cultural Recovery in the European Union.

Dostupné z: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/652250/IPOL_STU\(2021\)652250_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/652250/IPOL_STU(2021)652250_EN.pdf).

14 Panteia. (2020) The status and working conditions of artists and cultural and creative professionals.

Dostupné z: <https://panteia.com/news/panteia-study-published-on-the-status-and-working-conditions-of-artists-and-cultural-and-creative-professionals/>.

15 *Voices of Culture* je projekt Evropské komise, který slouží jako nástroj strukturovaného dialogu mezi Evropskou komisí a kulturním sektorem a je implementován Goethe Institutem v Bruselu.

16 Evropská komise a Goethe Institut. (2021) The Voices of Culture Report: Status and Working Conditions for Artists, Cultural and Creative Professionals.

Dostupné z: <https://voicesofculture.eu/2021/01/25/status-and-working-conditions-of-artists-and-cultural-and-creative-professionals/>.

17 Evropský parlament a Rada EU. (2010) Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2010/41/EU ze dne 7. července 2010 o uplatňování zásady rovného zacházení pro muže a ženy samostatně výdělečně činné a o zrušení směrnice Rady 86/613/EHS. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=OJ%3A2010%3A180%3ATOC>.

18 Rada EU. (2019) Doporučení Rady ze dne 8. listopadu 2019 o přístupu pracovníků a osob samostatně výdělečně činných k sociální ochraně.

Dostupné z: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/ALL/?uri=CELEX:32019H1115\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/ALL/?uri=CELEX:32019H1115(01)).

19 Viz The role of public policies in developing entrepreneurial and innovation potential of the cultural and creative sectors - Publications Office of the EU (europa.eu).

- vyloučení z běžných bankovních služeb
- obtíží v přístupu k celoživotnímu vzdělávání (Evropská komise, 2018b)

V tomtéž roce Evropská komise v Nové evropské agendě pro kulturu²⁰ zdůraznila sociální a ekonomický dopad kultury a její roli ve vnějších vztazích. Zároveň s tím připustila přetrvávající překážky pro uměleckou práci, například nerovné odměňování a riziko dvojího zdanění. Jeden z konkrétních cílů agendy byla podpora členských států při zajišťování spravedlivého odměňování umělců a umělkyně.

Podobným směrem se ubíral i Pracovní plán pro kulturu Rady EU 2019–2022,²¹ který mezi své priority zařadil vybudování ekosystému podporujícího umělce, kulturní a kreativní profesionály a ustanovení nové otevřené metody koordinace týkající se statusu a pracovních podmínek umělců (Rada EU, 2018). Pracovní plán označuje „ekosystém podporující umělce a kulturní a tvůrčí profesionály“ jako jednu z pěti hlavních priorit evropské spolupráce v oblasti tvorby kulturních politik.

V roce 2020 byla přijata rovněž Strategie EU pro rovnost žen a mužů 2020–25,²² která se zaměřuje na dosažení významného pokroku do roku 2025 a směřování k EU s rovným postavením žen a mužů – téma, jež je zásadní rovněž pro oblast KKO.

Pandemie prohloubila křehké postavení umělců a pracovníků v kultuře a ještě více zdůraznila potřebu podpořit přímé řešení problémů. Jedním ze zcela nových opatření EU, které bylo přijato v souvislosti s pandemií covidu-19, je zavedení podpory režimu krátkodobé práce, např. podpůrný mechanismus SURE²³ a speciální nástroj REACT-EU,²⁴ které jsou součástí evropského balíčku Next Generation EU²⁵ na podporu pracovníků v regionech a sektorech nejvíce postižených pandemií – včetně kulturního sektoru. Uvedené nástroje by se tak mohly uplatnit u osob samostatně výdělečně činných, lidí na volné noze v KKO, záleží však na národních legislativách, jak tuto podporu implementují do svých systémů.

20 Evropská komise. (2018a) Sdělení komise Evropskému parlamentu, Radě, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů: Nová evropská agenda pro kulturu. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/ALL/?uri=CELEX:52018DC0267>.

21 Viz [EUR-Lex - 52018XG1221\(01\) - EN - EUR-Lex \(europa.eu\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52018XG1221(01)-EN).

22 Evropská komise. (2020b) Sdělení komise Evropskému parlamentu, Radě, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů. Unie rovnosti: strategie pro rovnost žen a mužů na období 2020–2025. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/ALL/?uri=CELEX:52020DC0152>.

23 **SURE** (*Support to Mitigate Unemployment Risks in an Emergency*) je evropský nástroj dočasné podpory na zmírnění rizik nezaměstnanosti v mimořádných situacích. Dočasná podpora je určena členskými státy na boj proti negativním hospodářským a sociálním důsledkům výskytu covidu-19 na svém území. Celková finanční pomoc byla odhadována až do výše sto miliard eur, a to především na řešení náhlého zvýšení veřejných výdajů na zachování zaměstnanosti. Česká republika získala formou půjček nejprve dvě miliardy eur a následně v říjnu 2022 dalších 2,5 miliardy eur.

24 **REACT-EU** (*Recovery Assistance for Cohesion and the Territories of Europe*) je jedním z největších programů v rámci nového evropského nástroje New Generation EU ve výši 50,6 miliardy eur. Jedná se o doplněk k programům na období let 2014–2020 a doplněk k prostředkům přiděleným na politiku soudržnosti na období let 2021–2027. Dodatečné zdroje by měly být využity na projekty, které podporují kapacity pro nápravu krizí v souvislosti s covidem-19, jakož i na investice do operací přispívajících k přípravě ekologické, digitální a odolné obnovy hospodářství.

25 **Next Generation EU** je dočasný nástroj obnovy ve výši více než 800 miliard eur, který má pomoci napravit bezprostřední hospodářské a sociální škody způsobené pandemií covidu-19. Evropa po skončení pandemie má být ekologičtější, digitálnější, odolnější a lépe přizpůsobená současným i nadcházejícím výzvám. Ústředním prvkem Next Generation EU je nástroj pro poskytování grantů a půjček na podporu reforem a investic v členských státech EU, který je čerpán prostřednictvím Národních plánů obnovy.

Charakteristickým rysem KKO, v němž převažují nestandardní formy práce, je „projektová“ práce, která ztěžuje možnost využívat výhod plynoucích ze standardního sociálního zabezpečení, protože placený pracovní čas je limitován, není pokračující a výdělky jsou často nízké.

Právě v době pandemie si i EU plně uvědomila, že některé aspekty vztahující se k pracovním podmínkám umělců byly na evropské úrovni dlouhodobě řešeny nesystematicky a toto úsilí zatím nevedlo ke zformování **jednotného přístupu ke složitému statusu umělce**. V roce 2021 Evropská komise mimo jiné také reagovala na zprávu o situaci umělců Evropského parlamentu a vydala [Pokyny k uplatňování právních předpisů EU v oblasti hospodářské soutěže na kolektivní smlouvy týkající se pracovních podmínek osob samostatně výdělečně činných bez zaměstnanců](#).²⁶

Jak dokládají studie a výstupy expertních skupin, postavení umělců a dalších kulturních pracovníků na trhu práce je spojeno s mnoha problémy. Některé členské státy je řeší pomocí souhrnné legislativy (např. Bulharsko a Německo); ostatní disponují legislativou určenou přímo pro umělce (Španělsko a Litva); jiné tento problém řeší pomocí kulturních politik (Nizozemsko). Podobně odlišný je i přístup k definici a vymezení terminologie. Doporučení UNESCO o statusu umělce z roku 1980 definuje umělce jako „osobu, která vytváří umělecká díla nebo se skrze vlastní interpretaci podílí na tomto vytváření, považujíc uměleckou tvorbu za neoddelitelnou součást svého života. Tato osoba svojí tvůrčí činností přispívá k rozvoji kultury a umění a je uznávána jako umělec nebo o toto uznání usiluje. Přitom nezáleží, zda je zaměstnancem, osobou podnikající nebo provozující tvůrčí činnost“.²⁷

Implementaci Doporučení UNESCO ztěžuje v evropském prostoru existence hned několika definic umělce. Liší se podle různých přístupů, který je charakterizován:

- členstvím v uznávané umělecké asociaci nebo jiné komisi odborníků (příklad Nizozemska)
- daňovým úřadem (v Irsku)
- uměleckými výstupy (ve Francii a Irsku)
- povahou umělecké aktivity

Doporučení ze strany ministerstev kultury a rad pro umění

Neexistence jednotných pravidel a definic není nicméně překážkou pro národní aktéry, aby využili možností, které jim evropská a národní legislativa již v současné chvíli nabízí. Mohou tak pracovat na odstranění prekarizace umělců a dalších kulturních pracovníků a na nastavení pro ně srovnatelných podmínek s dalšími odvětvími

26 Evropská komise. (2021) Sdělení komise: Pokyny k uplatňování právních předpisů EU v oblasti hospodářské soutěže na kolektivní smlouvy týkající se pracovních podmínek osob samostatně výdělečně činných bez zaměstnanců. Dostupné z: https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/12483-Kolektivni-smlouvy-pro-osoby-samostatne-vydelece-cinne-oblast-pusobnosti-pravidel-hospodarske-souteze-EU_cs.

27 UNESCO. (1980) 1980 Recommendation concerning the Status of the Artist. Dostupné z: <https://en.unesco.org/creativity/publications/unesco-recommendation-concerning-status-artist-1980>.

ekonomiky i se zaměstnanci. Studie pod názvem Krise udržitelné kariéry?²⁸ ze září 2022 mezinárodní sítě ministerstev kultury, kulturních rad a agentur International Federation of Arts Councils and Culture Agencies (IFACCA) zdůrazňuje, že umělci a nezávislí kulturní pracovníci se během svého pracovního života stále potýkají se znepokojivou mírou nejistoty. Po pandemii čelí krizi udržitelnosti kariéry a budoucích vyhlídek v KKO. „Udržitelné kariéry umělců a nezávislých kulturních pracovníků nelze dosáhnout, pokud nebudeme věnovat naléhavou pozornost nedostatku vhodných zákonů, profesních standardů a společenské hodnoty, která je jejich práci přiznávána, a pokud neuznáme, že přístup k příležitostem je nerovný.“ (IFACCA, 2022)

Studie popisuje osm zásadních okruhů, na které je potřeba se zaměřit a **přijmout nejnaléhavější opatření na úrovni vlády**, institucí financujících rozvoj, občanské společnosti, sponzorů, zaměstnavatelů nebo samotných odvětví tak, aby došlo ke stabilizaci.

Základními doporučeními jsou:

- vytvořit silné právní rámce
- posílit holistické a meziodvětvové přístupy
- stanovit normy a kodexy praxe, jako je férové odměňování
- navrhnout nové modely financování
- investovat do podpůrných struktur
- vyplnit chybějící mezery v datech
- zintenzivnit komunikační a osvětové kampaně
- podporovat mezinárodní výměnu

(IFACCA, 2022)

Příklady ze zahraničí

Eva Žáková a Petra Čechová

(Nový portugalský zákon o statusu profesionálů kulturního sektoru a jeho uvedení do praxe)

Úvod

Tato kapitola je de facto sborníkem složeným z příspěvků mezinárodní konference Střed zájmu – Status umělce a umělkyně, kterou uspořádal IDU ve spolupráci s ministerstvem kultury 22. září 2022 v Praze.

Jejím cílem bylo inspirovat české ministerstvo kultury i další aktéry – především oborové asociace – při hledání a řešení jednoho z cílů Národního plánu obnovy, kterým je předložení legislativního návrhu zavádějícího status umělce. Zabezpečit umělce a umělkyně a rozvoj jejich druhé kariéry je ostatně i jedním z úkolů Kulturní politiky na období let 2021–2025.²⁹

Podnětem k uspořádání konference byla snaha využít zkušenosti zástupkyň IDU, které jsou členkami pracovní skupiny Otevřené metody koordinace (OMC) Rady Evropské unie zaměřené na téma statusu umělců.³⁰ Na základě znalosti konkrétních příkladů z členských zemí EU pak byly vybrány jednotlivé státy, které se řešením statusu intenzivněji zabývají, a byli osloveni vhodní mluvčí. Zároveň IDU s konferencí propojil bilaterální projekt, který je podpořen z fondů EEA a Norska a jako jednu z mluvčích přizval zástupkyni Rady pro umění Norska,

²⁹ Program konference i jeho záznam jsou k dispozici na webu IDU.

Dostupné z: <https://www.idu.cz/cs/aktualne/kalendar-akci/3313-mezinarodni-konference-status-umelce-a-umelkyne>

³⁰ Členkami pracovní skupiny OMC byly ministerstvem kultury nominovány Jana Návrátová a Martina Hájková z IDU.

jež je partnerem daného projektu.³¹

Texty této kapitoly vycházejí především z prezentací jednotlivých mluvčích, v některých případech jsou však doplněny i o informace dodané mluvčími nad rámec jejich prezentací či z veřejně dostupných dokumentů. I přesto nejsou popisy intervencí v jednotlivých zemích vyčerpávající a při jejich eventuálním využití pro českou praxi by bylo nutné je důkladněji prozkoumat. Nicméně i stávající popisy a poznatky z panelové diskuse přinášejí mnoho podnětů, které by si zasloužily být aplikovány v české kulturně politické praxi. Jednotlivé příspěvky obsahují komentáře editorky, které se snaží upozornit právě na tyto podněty.

Postavení uměleckých komunit a dopady pandemie v Norsku

Z norské Rady pro umění se konference zúčastnila expertka a výzkumná pracovnice Anja Nylund Hagenová. Představila výsledky projektu, který byl zadán Radě pro umění a Norskému filmovému institutu norským ministerstvem kultury. Cílem projektu bylo provést průzkum a analyzovat dopad covidu-19 na kulturní sektor v Norsku a navrhnout politická opatření, která by jej po skončení pandemie mohla posílit. Projekt byl zahájen v zimě 2021 a ukončen v dubnu 2022, kdy byla ministerstvu předložena zpráva s názvem *Vracíme se silní / Sterkere tilbake / Returning with Strength*, která shrnuje hlavní poznatky z projektu.³²

Příspěvek z Norska nebyl sice zaměřen na téma statusu umělce, nicméně vhodně uvedl kontext současné situace v oblasti kultury. Inspirující pro českou kulturně politickou praxi může být především důslednost, s jakou se zkoumá daný stav věcí a potřeb (ministerstvo bylo zadavatelem výzkumu), důraz na existenci relevantních zjištění, data, jejich interpretaci a koncipování následných doporučení. I když se zdá, že většina zjištění z covidové krize (situaci v Norsku lze v mnohých parametrech vztáhnout i na další státy) je poměrně jasných a někdy až banálních, přesto je možné z nich odvodit řadu vhodných iniciativ pro další rozvoj kulturního sektoru. Kulturně politická doporučení pro oživení a další rozvoj kulturního sektoru zahrnují i opatření na zvýšení příjmů umělců a zlepšení jejich pracovních podmínek. Rovněž téma zvyšování dovedností a znalostí umělců a kulturních pracovníků je tématem, které se statusu umělce bytostně týká.

Co nám mohou říci ekonomická data?

Anja Hagenová zdůraznila význam dat a empiricky podložených poznatků nezbytných pro posílení kulturního sektoru obecně a pro tvorbu kulturní politiky. Podrobněji bylo v prezentaci na konferenci zdůrazněno, co nám ekonomická data mohou říci o důsledcích pandemie. Tato data vycházela ze zprávy *The economy in the cultural*

31 Viz <https://www.idu.cz/cs/o-nas/veda-a-vyzkum/vedeckovyzkumne-projekty/3159-post-covid-adaptation-models-in-culture>.
32 Kulturrådet og Norsk filminstitutt. (2022) *Sterkere tilbake. Pandemiens konsekvenser for kultursektoren og mulige virkemidler for gjenoppbygging*. Dostupné z: [Sterkere tilbake. Pandemiens konsekvenser for kultursektoren og mulige virkemidler for gjenoppbygging - Publikasjoner - kulturradet.no](https://www.kulturradet.no/publikasjoner/sterkere-tilbake-pandemiens-konsekvenser-for-kultursektoren-og-mulige-virkemidler-for-gjenoppbygging).

*sector and the role of cultural policy during the corona pandemic.*³³

Kulturní sektor patřil k oblastem norské ekonomiky, které byly pandemií zasaženy nejvíce. V polovině roku 2020 prudce poklesla tvorba hodnoty v kategorii národních účtů *Kultura, zábava a ostatní poskytování služeb*, a to nejen ve srovnání s předchozím rokem, ale i se zbytkem norské ekonomiky v jednotlivých odvětvích podle domácího produktu. K opětovnému oživení kulturních a kreativních odvětví pak došlo ke konci roku 2021.

Mnoho firem a organizací z oblasti literatury, počítačových her, hudby, filmu, divadla, výtvarného umění, knihoven, archivů, muzeí a dalších uměleckých a zábavních činností zaznamenalo v letech 2019 a 2020 pokles příjmů a provozních výnosů. **Nicméně díky národním podpůrným opatřením a také nižším nákladům se zvýšily celkové zisky těchto společností z 1,9 miliardy na 2,6 miliardy norských korun (NOK).**

Je však nutné podotknout, že tato analýza vychází z ročních účetních závěrek pouze větších společností s ručením omezeným (s. r. o.) a individuálních vlastníků s aktivy přesahujícími 20 milionů NOK nebo s více než 20 zaměstnanci. To znamená, že tato analýza sice dokládá zvýšený zisk velkých subjektů v odvětví kultury, ale nezohledňuje hospodářské výsledky menších subjektů, které však tvoří významnou skupinu podniků v odvětví kultury.

Norské kulturní instituce, jako jsou muzea, operní domy, koncertní sítě a divadla, zaznamenaly během pandemie drastický pokles počtu diváků a prodeje vstupenek, nicméně tyto instituce měly v roce 2020 stejné nebo zvýšené roční zisky ve srovnání s rokem 2019. Pozitivních výsledků bylo dosaženo díky provozním dotacím od úřadů, které dané organizace nepřestaly podporovat, a mimořádným podpůrným programům.

Statistiky zaměstnanosti

Další ukazatel dění v rámci kulturního sektoru během pandemie vychází z ročních statistik o zaměstnanosti zpracovávaných norským statistickým úřadem. Je zajímavé, že počet osob zaměstnaných v kulturním odvětví se během pandemie zvýšil. V roce 2021 bylo v kulturních a kreativních odvětvích zaměstnáno přibližně 88,6 tis. osob, což představuje nárůst oproti 84,2 tis. v roce 2019. Z těchto čísel lze odvodit, že více lidí přechází ze zaměstnání ve firmách či organizacích na samostatně výdělečnou činnost, což je změna, kterou by podle A. Hagenové stálo za to sledovat v dalších letech. Statistika zahrnuje všechny osoby ve věku 15–74 let, které v referenčním týdnu odpracovaly v kulturním odvětví alespoň jednu hodinu práce přinášející příjem. Jsou mezi nimi i osoby dočasně nepřítomné (nemoc, dovolená, placené volno atd.) a osoby samostatně výdělečně činné nebo zaměstnané jinými osobami. Pokud si sledovaní jednotlivci vyberou více zaměstnání, je určeno jedno z nich jako hlavní.

33

COOLS, Sara, WAGELID, Terje, (2022) Økonomien i kultursektoren og kulturpolitikens rolle under koronapandemien. Dostupné z: [Økonomien i kultursektoren og kulturpolitikens rolle under koronapandemien - Publikasjoner - Kulturradet.no](https://publikasjoner.kulturradet.no).

Podpůrné programy

Ministerstvo kultury a norský parlament vyčlenily ve svých rozpočtech na období 2020–2022 celkem **6 miliard NOK** na dočasné programy podpory pro odvětví kultury. Z těchto prostředků bylo 80 % rozděleno v rámci dvou krizových programů. Jeden byl zaměřen na kompenzaci ztrát, druhý na stimulaci nových aktivit. Programy spravovala Norská rada pro umění.

Do prosince 2021 bylo z těchto dvou programů poskytnuto 3,6 miliardy norských korun 2800 příjemcům. **Počet příjemců podpory představuje pouze malou část celkového počtu právních subjektů v kulturních a kreativních odvětvích**, kterých je registrováno více než 100 tisíc. Hlavním poznatkem analýzy pak je, že kompenzační schémata nejsou příliš objektivní. V rámci obou programů byl vzorec stejný: naprostá většina příjemců dostala malé částky, zatímco malý počet společností podniků obdržel částky relativně vysoké.

Mnozí žadatelé se ucházeli o podporu ministerstva kultury poprvé. Díky pandemii se tak ukázalo, že velká část kulturního sektoru není závislá na grantech, ale své příjmy je schopná získávat v rámci běžného trhu. Přibližně 60 % žadatelů o podporu v rámci stimulačního programu a přibližně 80 % žadatelů o podporu v rámci kompenzačního programu nežádalo o granty ministerstva kultury v pěti letech před pandemií.

Samotným umělcům hlavní programy příliš nepomohly, mohli nicméně čerpat podporu z kompenzačního programu norského úřadu práce a sociálních věcí pro osoby na volné noze a samostatně výdělečně činné. Využít mohli též mimořádné granty poskytované Norským kulturním fondem, vládním grantovým programem pro umělce a Národním filmovým institutem.

Během pandemie aktivně podpořilo kulturní sektor i mnoho obecních a krajských úřadů. Mezi nejdůležitější opatření patřilo to, že podpořené projekty nemusely vracet již poskytnuté granty, a nabídka poradenských služeb.

Dopad pandemie na příjmy umělců

Jednotlivým umělcům poklesly příjmy z umělecké činnosti v průměru o 11 %, přičemž celkové příjmy se v letech 2019 a 2020 snížily o 1 %. Data vycházejí z průzkumu mezi umělci, jehož výsledky byly publikovány pod názvem *Umělci a koronavirová pandemie*.³⁴ Zahrnoval členské organizace napříč obory, majitele firem i příjemce státních grantů a ve výsledku shromáždil 2012 odpovědí. Ve ztrátě příjmů byly zaznamenány velké rozdíly mezi různými skupinami umělců. Hudebníci a umělci v oblasti scénických umění utrpěli významně větší ztráty než např. výtvarníci a řemeslníci.

34 KLEPPE, Bård, ASKVIK, Tanja. (2021) *Kunstnerne og koronapandemien*. Dostupné z: [\(PDF\) Kunstnerne og koronapandemien \(researchgate.net\)](#).

Dalšími poznatky ze studie jsou:

- Umělci s uměleckým vzděláním jsou na tom lépe než ti, kteří ho nemají.
- Umělci žijící ve velkých městech jsou zasaženi více než ti, kteří žijí mimo města.
- Umělci s primárním příjmem z umělecké činnosti založené na fyzické přítomnosti (tj. výkonní umělci a hudebníci) jsou zasaženi více než ostatní umělci.
- Umělci, kteří před pandemií obdrželi vládní granty pro umělce, jsou na tom lépe.

Výzkumníci rovněž dospěli k závěru, že snížení času věnovaného umělecké práci nebylo nahrazeno jinou prací, nicméně pokles příjmů byl v rámci celého odvětví rozdílný.

Dopad pandemie na produkci a distribuci kultury

Omezení během pandemie vedla k tomu, že umělci dlouho nemohli normálně pracovat, divákům bylo zakázáno účastnit se kulturních akcí ve veřejných prostorech. Pandemie vlastně zpochybnila důležitý politický cíl poskytovat a zajistit dostupnost umění a kulturu všem občanům. Všeobecně rozšířenou obavou bylo, že tak významná omezení v důsledku povedou ke znehodnocení významu umění a kultury pro společnost.

Kulturní sektor se však dokázal krizi přizpůsobit. Přes omezení pracovních podmínek našli mnozí umělci nové způsoby práce a nová řešení pro produkci a šíření svých děl. Pandemie tak prokázala silnou schopnost tohoto odvětví přizpůsobit se náročným a omezeným podmínkám. Postupy umělců a kulturních pracovníků se výrazně lišily v rámci jednotlivých uměleckých oborů, nicméně celkově lze říci, že profesionální práce a tvorba pokračovaly novými způsoby i v období omezení a výluky.

Je samozřejmé, že část umělecké scény, která je postavena na živých vystoupeních, byla zasažena nejvíce. Proto se aktivity tohoto segmentu přesunuly od prezentace či distribuce k produkci. Výsledkem byla kumulace nových produkcí, především v oblasti scénických umění a hudby. Tato skutečnost pak ovlivnila cyklický vztah mezi produkcí a šířením a zvýšila konkurenci při prezentaci v období uvolnění opatření po pandemii. Výsledným zjištěním tedy je, že krize typu pandemie se všemi svými omezeními neovlivňuje pouze samotné umělce, ale celý hodnotový řetězec jednotlivých odvětví a jejich pracovníků včetně dobrovolníků, manažerů, skladatelů, autorů rukopisů, zástupců vydavatelství, techniků atd.

Omezené možnosti cestování v rámci Norska i do zahraničí vedly **k většímu úsilí a nárůstu v oblasti místních iniciativ a spolupráce**, představení a vztahů s publikem. Nemožnost přeshraniční spolupráce měla velký dopad na některé kulturní aktéry ze specifických teritorií, např. v Sápmi (dříve Laponsko). Aktéři, kteří se orientují na mezinárodní trhy, pocítili ztrátu práce, angažmá a příjmů. Mnozí experti poukazovali na nedostatečný soulad mezi cíli kulturní politiky v oblasti internacionalizace a systémem kompenzací, které nezahrnovaly aktivity a angažmá mimo Norsko.

Experimenty s digitálními technologiemi

V době proticovidových opatření mnozí kulturní aktéři pro svou tvorbu a ještě více

pro distribuci výstupů využili digitální technologie. Zpráva proto popisuje příležitosti a výzvy, které tyto nové zkušenosti provázely. Hlavním poznatkem je skutečnost, že k adaptaci využití nových technologií došlo velmi rychle a v hojné míře v mnoha oborech. Mnohem více umělců a kulturních pracovníků má tudíž po pandemii zkušenosti s digitálními technologiemi, které mohou být uplatněny v budoucím rozvoji kulturního sektoru. Zároveň se však v některých uměleckých oborech objevuje větší odpor proti využívání technologií především z důvodu narušení estetických ideálů a kontaktu mezi umělci, jejich díly a diváky.

Současně se během pandemie rozvinuly digitální návyky konzumentů, a to jak v případě nových, tak i zkušených diváků. Mnoho kulturních aktérů proto uvedlo, že během pandemie oslovili nové publikum online. Pro udržení jeho zájmu do budoucna je však klíčové zjištění, že digitální iniciativy mohou spíše doplňovat než nahrazovat tradiční formy umělecké práce. Proto jsou reálná setkání lidí s uměním a kulturou považována přinejmenším za stejně důležitá po pandemii jako před ní.

Doporučení pro budoucí posílení kulturního sektoru

Norská rada pro umění a Norský filmový institut vypracovaly šest podrobných návrhů opatření v oblasti kulturní politiky, které vycházejí z poznatků o dopadu pandemie, z cílů kulturní politiky, z příspěvků samotného sektoru, z dialogu s krajskými úřady a dalšími aktéry. Návrhy zahrnují finanční, administrativní, organizační a právní opatření.

- 1. Dostupnost a rozmanitost.** Cílem těchto opatření je, aby umění a kultura byly inkluzivnější a přístupnější pro všechny. Proto je třeba podporovat tvorbu a rozvoj inkluzivnější kulturní nabídky. Téma zahrnuje návrhy na iniciativy týkající se finanční dostupnosti, zvýšení zaměstnanosti a kompetencí.
- 2. Místa kulturních setkání zítřka.** Tato iniciativa reflektuje dopad uzavření fyzických prostor, které negativně ovlivnilo zaměstnanost, inkluzi a spolurozhodování. Zdůrazňuje potřebu lepší spolupráce mezi správními úrovněmi a existujícími národními programy podpory a navrhuje opatření, která by umožnila celostátním, regionálním a místním scénám působit jako místa společenského setkávání zahrnující jako cílové skupiny především děti a mládež a rozvíjet spolupráci, kreativitu a sociální soudržnost.
- 3. Podpora digitální produkce a šíření.** Tento návrh je zaměřen na posílení a rozvoj aktivit a kompetencí v oblasti digitální produkce, šíření a související infrastruktury, které vznikly během pandemie. Důležitým cílem je zpřístupnit umění a kulturu většímu a rozmanitějšímu publiku. Konkrétní návrhy zahrnují dotační program rozvoje digitální produkce a šíření obsahu v kulturních institucích, zajištění zveřejňování obsahu norské umělecké tvorby prostřednictvím digitálních služeb, větší úsilí věnované digitalizaci kulturního dědictví a vzdělávací kurzy pro malé a střední kulturní subjekty.

- 4. Zvýšení příjmů umělců.** Nástroje a iniciativy v této oblasti by měly zlepšit příjmy umělců. Některá navrhovaná opatření mají za cíl nasměrovat finanční prostředky přímo k umělcům, jiná budou mít dopad spíše nepřímý. Kromě toho je zapotřebí stimulovat mezinárodní aktivity a spolupráci. Zdůrazněna je též potřeba revize pracovních podmínek umělců a jejich pracovních práv.
- 5. Silnější kulturní sektor.** Tento návrh je zaměřen na subjekty, které jsou po pandemii ve zvláště zranitelném postavení a mají pro kulturní sektor velký význam. Opatření by měla být zaměřena především na zlepšení odborné přípravy a kompetencí, posílení internacionalizace norské kultury, finanční navýšení grantů a revizi příslušných odpovědností a iniciativ různých úřadů a autorit.
- 6. Aktivní a systematické zvyšování znalostí.** Kulturní sektor potřebuje jednotnější a systematictější přístup k získávání znalostí. Nové a hlubší znalosti jsou přinejmenším zapotřebí k realizaci výše popsaných iniciativ. Aby rozšiřování znalostí bylo efektivní a systematické, je zapotřebí provést řadu specifických hodnocení, analýz a dlouhodobých strategií.

Diskuse EU o definici umělkyň a umělců a status na Slovensku

Zuzana Došeková, analytička Institutu kulturní politiky Ministerstva kultury Slovenské republiky, na konferenci představila práci skupiny odborníků Otevřené metody koordinace členských států při Radě Evropské unie na téma ekosystému podporujícího umělce, kulturní a kreativní profesionály a evropský obsah statusu umělce. Ve svém příspěvku rovněž nastínila současné dění vztahující se ke statusu umělce na Slovensku.

Výsledky snah pracovních skupin OMC nejsou v ČR příliš známé a reflektované. Jsou však velkým zdrojem poznatků a příkladových modelů, které lze uplatňovat i u nás. Témata pro práci OMC jsou plánovaná s ohledem na aktuální potřeby pracovním plánem pro kulturu Rady Evropské unie. Doporučení EU nejsou pro členské státy většinou závazná, ale jsou v mnohých ohledech pokroková a je škoda, že kulturně politická praxe v ČR je příliš nesleduje a neuplatňuje. Status umělce je považován EU za velmi důležité téma, a proto se jím zabývá pracovní skupina OMC, která shromažďuje poznatky a příklady dobré praxe napříč členskými státy a svá doporučení zveřejní v příštím roce. Zuzana Došeková nám jednoduše a strukturovaně představila základní faktory statusu umělce: jak jsou umělci definováni, jak mohou získat status a k čemu je status dobrý. Příklady řešení ze vzorku členských zemí pak potvrdily již známou skutečnost, že neexistuje jedno řešení, ale množství specifických, někdy velmi komplexních přístupů.

Z aktuální situace na Slovensku je pak podnětná myšlenka záměru založení komory pro profesionály v kultuře, která by byla hlavním partnerem pro vládní vyjednávání. Především je důležité to, že si slovenské ministerstvo uvědomuje, že takového silného partnera potřebuje. Jinak Slovensko není v konkrétních návrzích příliš napřed, nicméně má na rozdíl od ČR vytvořené podrobné seznamy profesí důležitých pro faktor získání statusu.

Pracovní skupina OMC pro status umělce

Členy skupiny jsou odborníci z členských zemí EU nominovaní ministerstvy kultury. Cílem pracovní skupiny je připravit zprávu, která by měla být zveřejněna na jaře 2023.

Členové OMC jsou rozděleni do podskupin, které se věnují dílčím tématům, mezi která patří proces férovosti či sociální výhody pro umělce. Zuzana Došeková vede skupinu, která se věnuje legislativě týkající se statusu umělce. Členy této podskupiny jsou odborníci z Belgie, Bulharska, Španělska, Chorvatska, Itálie, Litvy, Lotyšska, Malty a Slovenska. Výčet zemí je podle Doškové důležitý, protože podskupina nepokrývá plošně všechny členské státy, ale věnuje se pouze ilustrativně danému vzorku. V rámci práce podskupiny je status nazírán z pohledu legislativy, tedy jaké právní dokumenty existují v daných státech.

Jako první si skupina položila otázku, zda je status umělce ukotvený v legislativě. Zjištěním je, že ne všechny státy mají status právně ošetřen. Z daných zemí kladně odpověděly Chorvatsko, Lotyšsko, Litva a Španělsko, tedy že mají legislativní dokumenty týkající se statusu umělce. Dále jsou státy, jako např. Belgie, jež nemají samostatný zákon, ale prosadily určitá opatření zvyhodňující umělce, která jsou například součástí zákoníku práce či jiných právních předpisů. A konečně jsou země, které zatím žádné legislativní opatření nemají, ale zvažují či plánují status umělce do budoucna zavést. Mezi ně patří podle Doškové i Slovensko.

Definování umělce

Dále skupina zjišťuje přístup k definici umělce. Mezi nejčastěji zahrnované obory patří audiovizuální, vizuální a výtvarné umění, hudba, literatura, divadlo a tanec, což koresponduje s tradiční definicí umění. Některé státy však mezi umělecké profese řadí i literární překladatele, novináře, architekty, vědce, manažery, pedagogy a umělce z oblasti užitých umění a designu, multi- či intermédií, různých oblastí zábavního průmyslu, cirkusů, kulturního dědictví nebo tradičních řemesel. Některé státy rovněž do statusu umělce řadí i spřízněné technické profese. Výsledkem je, že v některých státech je definice umělce poměrně úzká a řadí do ní pouze tvůrce a interprety, ale v jiných zemích je definice široká a řadí do ní i příbuzné technické profese.

Kritéria získání statusu

Liší se rovněž způsob, jakým lze status získat a jak o něj požádat. V některých zemích se tak děje prostřednictvím členství v profesních asociacích. V Litvě, Lotyšsku a Estonsku musíte být členy profesních organizací, abyste mohli být uznáni jako umělci. V některých zemích se to řídí správním zákoníkem, různými správními údaji, jakými jsou např. kódy NACE, ISCO či IČO. Pokud jste na volné noze a vaše IČO indikuje, že jste umělec, pak máte nárok na status umělce. Případně zajišťuje přidělení speciální úřad, u kterého můžete požádat o status na základě předložených příslušných dokladů. To se může lišit podle oboru, ve kterém působíte. Země, které zvažují zave-

dení statusu, řeší, co přesně umělec musí doložit či jakých kritérií musí dosáhnout. V některých zemích a oborech je třeba nutné doložit dosažené vzdělání, jinde dokonce vysokoškolský titul. Dále se většinou vyžaduje profesní zkušenost, a také zda se věnujete umění opravdu profesionálně. Někde není možné získat status, pokud se věnujete např. tvorbě pouze příležitostně, musíte se dané definované činnosti věnovat na plný úvazek. Musíte také většinou prokázat, že působil v dané zemi a jste daňovým rezidentem. Některé země se zaměřují na kvalitu vašeho uměleckého výsledku, jiné i na kvantitu – někde musíte prokázat, že jste vytvořili pět nebo šest divadelních představení. Kvalita se v některých případech hodnotí prostřednictvím komise. V Litvě se kupříkladu status uděluje pouze nejprominentnějším umělcům, kteří působí na scéně národních uměleckých institucí, v zahraničí či obdrželi mezinárodní cenu. Příklad Litvy je však výjimečný.

Někde je potřeba doložit příjmy z autorských práv; v některých zemích je stanoven minimální finanční limit, kterého musíte dosáhnout profesionální činností, většinou se samozřejmě jedná o kombinaci všech uvedených variant.

Účel statusu

Nejdůležitější ovšem je, k čemu status slouží a proč by se o něj měl umělec ucházet. Účel statusu lze rozdělit do tří kategorií benefitů:

- sociální
- daňové
- ostatní

Sociální výhody jsou nejčastější. Jedná se o dávky v nezaměstnanosti, penzi, podporu pro osoby s postižením, podporu v případě nepravidelného příjmu či sociální podporu v důchodu. V Lotyšsku můžete např. žádat o část výdajů za energie. Často se status používal při covidových kompenzacích.

Daňové výhody se samozřejmě týkají nižšího či nulového zdanění příjmů. Ostatní benefity mohou zahrnovat snazší přístup ke grantům nebo se vztahují ke statistickému vykazování a reprezentaci umělců.

Status umělce na Slovensku

Zuzana Došeková uvedla, že Slovensko je příkladem země, která zavedla tzv. ostatní benefity; status ukotven zákonem zatím není, ale ministerstvo o jeho vytvoření uvažuje s cílem zvýšit společenskou prestiž umělců. Na Slovensku existuje registr umělců a profesionálů v kultuře, který byl během covidové pandemie využit pro kompenzace ušlých příjmů. Registr však zatím nebyl uplatněn za jiným účelem a před ministerstvem stojí otázka, jak ho bude v budoucnu využívat. Zatím podle Došekové nedošlo k rozhodnutí.³⁵

35 Daný registr zavedl již před covidem Fond na podporu umenia, jehož základní rolí je koncipovat a přidělovat granty. Fond uvedl do praxe registrační a evidenční systém pro žadatele s detailně propracovanou strukturou pracovních pozic, viz [Fond na podporu umenia \(fpu.sk\)](https://www.fpu.sk/).

Slovenské ministerstvo v současné době pracuje na dvou návrzích. Jeden se týká zákona o profesionálních umělcích a dalších profesionálech v kultuře a druhý návrh řeší založení komory pro profesionální umělce. Ze současného návrhu zákona zatím nevyplývají žádné benefity, jeho cílem je spíše ukotvení a definování umělců a pracovníků v kultuře tak, aby bylo možné v budoucnu pracovat na konkrétních zvýhodňujících opatřeních. Po shodě na finální definici statusu umělců a pracovníků v kultuře je v plánu založení komory pro profesionály v kultuře. Komora by měla být spravována samotnými aktéry a členství v ní by mělo být dobrovolné. Komora by měla hrát roli hlavního partnera při diskusích s vládou. Na Slovensku nyní existují různé profesní organizace, ale jedná se o poměrně roztržštěnou skupinu malých subjektů. Je tedy žádoucí, aby vznikla jedna zastřešující organizace, která by reprezentovala všechny obory a specializace a stala se hlavním mluvčím celého kulturního sektoru. Komora by vedla registr, sbírala data, poskytovala školení v oblasti autorských práv, daní, podnikatelských dovedností, poskytovala prostor pro síťování apod. Rovněž by mohla udělovat granty a ocenění. Otázkou je její financování. Částečně připadají v úvahu licenční poplatky na televizi a zbytek by pokryly členské příspěvky.

Legislativní proces přijetí statusu umělce ve Španělsku

Isabel Vidalová, viceprezidentka Státní federace asociací divadelních a tanečních souborů (FAETEDA), představila na konferenci současné kulturně politické kroky týkající se statusu umělce.

Isabel Vidalová představila aktuální úsilí o podporu umělců z pohledu oborové profesní organizace. Zdůraznila potřebu sjednocení kulturního sektoru a společného postupu při prosazování a řešení konkrétních opatření. Díky společné snaze kulturního sektoru se podařilo přesvědčit parlament a vládu o nutnosti řešit postavení umělců a legislativně ukotvit status umělce. Španělsko se však nevydalo cestou přípravy a přijetí jednoho zákona, ale mravenčí postupnou prací přípravy a přijímání dílčích speciálních opatření nebo jejich začleňování do již existujících legislativních úprav. Vládou ustanovená průřezová skupina pracuje na návrzích 52 opatření, z nichž některá se již podařila přijmout a zavést do praxe. Podle nové legislativy španělská definice umělců zahrnuje pouze profese z oborů scénického, hudebního a audiovizuálního umění. Nicméně do legislativy zahrnuje i techniky a pomocné pracovníky, kteří vykonávají činnosti nezbytné pro rozvoj daných oborů.

Zrod statusu umělce

Přelomovým rokem pro akceleraci vývoje podpory umělců ve Španělsku byl podle Vidalové rok 2018, kdy došlo k přijetí speciálních opatření pro umělce, která výrazně zlepšila jejich pracovní i daňové podmínky. Dne 29. prosince 2018 vstoupil v platnost Královský dekret 26/2018, který vznikl na základě rozhodnutí ze září toho roku vytvořit status umělce. Do té doby právně ukotvoval speciální pracovní podmínky umělců Královský dekret 1435 z roku 1985, který však po 37 letech svého působení již neodpovídal reálným potřebám umělecké praxe.

K přijetí rozhodnutí vytvořit status umělce na úrovni vlády však došlo až po sjednocení celého sektoru a po dlouhém a složitém procesu obhajoby a úsilí oborových organizací s cílem poukázat na význam kultury a na skutečnost, že kultura je ekonomickou činností stejně jako každá jiná oblast, ale je závislá na legislativě, která neodpovídá současné realitě a specifickému charakteru uměleckého a kulturního sektoru. Legislativa nezhledňovala dočasné trvání uměleckých výkonů, skutečnost, že ne vždy tvůrčí proces dosahuje okamžitých výsledků ani že nejsou výsledky mnohdy závislé pouze na tvůrcích.

Isabel Vidalová zdůraznila, že je nutné vzít v úvahu to, že Španělsko tvoří 17 autonomních oblastí a regionů a dvě autonomní města. Pouze pět z nich však má uzavřenou sektorovou kolektivní dohodu se soubory a umělci, která status umělce do určité míry reguluje. Na celostátní úrovni však neexistuje ani jedna kolektivní dohoda, která by stanovovala minimální standardy. Proto byla 27. července 2021 Královským dekretem 639/2021 vytvořena mezirezortní komise pro vypracování statusu umělce a ta navrhla řadu legislativních opatření. Komise se rozhodla, že nebude usilovat o přijetí jednoho zákona, který by komplexně řešil vše, co se týká umělců, ale že se vydá cestou „chirurgické“ úpravy existujících či potřebných právních předpisů, které rozvoj umění a kultury ovlivňují.

Prvním krokem bylo rozhodnutí novelizovat pracovní právo vycházející z již zmíněného Královského dekretu 1435/1985, který po 37 let upravoval zvláštní pracovní vztah umělce (nikoliv tvůrce či ostatních kulturních pracovníků) se zaměstnavatelem. V prvním kole došlo k úpravě některých předpisů. Týkaly se zařazení umělců mezi osoby, které mají nárok na podporu v době nečinnosti, daňových úlev ohledně autor-
ských práv a uměleckých smluv. V roce 2020 bylo snažení přerušeno pandemickou krizí, která paralyzovala vše, včetně kulturního sektoru.

Průřezová pracovní skupina a 52 návrhů opatření

Jestliže výsledkem jednotného postupu sektoru bylo vládní rozhodnutí vytvořit status umělce, pak pandemie podle Vidalové způsobila vytvoření průřezové pracovní skupiny scénických umění a hudby zastupující celé odvětví, která se rozhodla řešit společně nejen regulaci pracovněprávních poměrů, ale všechny záležitosti ovlivňující fungování sektoru. Pracovní skupina vytvořila návrhy 52 opatření publikované v oficiálních dokumentech. Některá opatření již byla schválena.

Jedná se např. o vytvoření nového zvláštního pracovního poměru, do kterého jsou zahrnuti i techničtí a pomocní pracovníci. Nyní se pracuje na tom, aby byla zajištěna rovnost v oblasti sociálního zabezpečení při přerušení činnosti pracovníků, kteří vykonávají práci dočasného charakteru. Do sféry podpory se rovněž podařilo zahrnout i umělecké činnosti, které doposud nebyly výslovně chráněny. Jedná se např. o flamenco či kouzelnictví, jež doposud zůstávaly v právním vakuu.

Usiluje se také o zahájení dialogu se státní správou nad tématy DPH a smluvního práva ohledně veřejného sektoru. Pro tyto body jsou klíčové evropské předpisy. Jedná se o veřejnoprávní smlouvy na pronájem uměleckých představení, které nejsou dobře

upraveny a představují neúnosnou a nepružnou zátěž, mnohdy znemožňující kulturní činnost. Jedná se též o výši DPH pro oblast kultury. Měla by být harmonizována na úrovni EU a měla by se pohybovat v nízké sazbě, čímž by EU deklarovala význam kultury a její rozmanitosti ve všech členských státech.

Pracovní skupina se snažila do právních úprav zahrnout i podporu přípravy umělců, jejich školení a rekvalifikace. Podle slov Vidalové došlo k prosazení vybraných právních úprav i přes nespokojenost některých politických stran. Podle její zkušenosti je však nutné i ve střetu protichůdných názorů dosáhnout společného postupu a kompromisů.

Role profesních asociací

Isabel Vidalová poukázala na klíčovou roli oborových a průřezových organizací, jakou je právě FAETEDA, jejíž je viceprezidentkou. Podle ní jsou jediné podobné asociace schopné dosáhnout výhody pro celý sektor, i když mnohdy není snadné najít společnou řeč mezi všemi zastupovanými členy a často chybí přesné argumenty opřené o robustní data. Vždy je nutné mít na paměti, že společně je možné dosáhnout většího pokroku než každý sám za sebe. FAETEDA se snaží zajistit férové podmínky pro umělce v celém Španělsku a být konstruktivní. Stala se součástí jedné pracovní skupiny, která působí napříč celým sektorem a snaží se navzájem pochopit jednotlivé pozice všech zastupovaných dílčích aktérů a segmentů tak, aby bylo dosaženo co nejvíce potřebných změn. Než se začalo pracovat na statusu umělce, byl sektor ve Španělsku nekoordinovaný a nepropojený.

Vzorem pracovní skupiny je katalánská organizace s názvem **CoNCA**. Jedná se o národní uměleckou radu pro kulturu a umění, která vykonává skvělou práci v oblasti statusu umění, především pokud jde o definování umělců, tvůrců a profesí, jež budou moci dosáhnout na ochranná opatření v rámci statusu. CoNCA jako první provádí v současné době sčítání umělců, tento systém by mohl být vzorem i pro celostátní úroveň.

Na závěr příspěvku Vidalová s radostí a hrdostí oznámila, že 21. září 2022 španělský ministr kultury oznámil, že daň z příjmu fyzických osob klesne z 15 na 7 % a k tomuto snížení dojde i v případě krátkodobých smluv na dobu určitou.

Aktuální definice umělce

Isabel Vidalová poskytla IDU v rámci přípravy na konferenci informaci vztahující se k definici umělců zahrnutých do současného statusu umělců ve Španělsku. Lze ji odvodit z článku 1 nového královského dekretu, který stanovuje oblast jeho působnosti:

Královský dekret upravuje zvláštní pracovní poměr umělců, kteří vykonávají svou činnost v oblasti scénického, audiovizuálního a hudebního umění, jakož i osob, vykonávajících technické nebo pomocné činnosti nezbytné pro rozvoj uvedených činností. Zvláštním pracovním poměrem se rozumí pracovní poměr uzavřený mezi zaměstna-

vatelem, který organizuje nebo produkuje uměleckou činnost, včetně subjektů veřejného sektoru, a osobami, jež dobrovolně vyvíjejí uměleckou, technickou nebo pomocnou činnost, jménem a v rámci dané organizace za odměnu. Do působnosti zákona spadají mimo jiné osoby, které vyvíjejí uměleckou činnost, ať už jde o činnost dramatickou, dabingovou, choreografickou, varietní, hudební, pěveckou, taneční, figurální, odbornou; uměleckého vedení, filmu, orchestru, hudební úpravy, scény, realizace, choreografie, audiovizuálního díla; cirkusových umělců, loutkářů, kouzelníků, scenáristů a všech dalších osob, jejichž činnost je uznána jako činnost umělce, výkonného umělce nebo výkonného umělce podle kolektivních smluv, které platí v oblasti scénických umění, audiovizuální činnosti a hudby.

Pro účely dekretu se technickým a pomocným personálem rozumí osoby, které poskytují služby přímo spojené s uměleckou činností a jsou nezbytné pro její provedení, jako je příprava, montáž a technická pomoc při akci, nebo jakákoli práce nezbytná pro její úplné provedení, jakož i krejčovské, kadeřnické a vizážistické práce a další činnosti chápané jako pomocné, pokud se nejedná o činnosti, které jsou prováděny systematicky a dlouhodobě danou společností/souborem.

Do oblasti působnosti dekretu spadají všechny vztahy navázané pro různé fáze provádění uměleckých, technických a pomocných činností za podmínek popsaných výše, a to prostřednictvím veřejného sdělení nebo určené k zaznamenání či šíření prostřednictvím jakéhokoli média nebo technické podpory, hmotné či nehmotné, fonografické nebo audiovizuální tvorby, v médiích, jako jsou divadlo, kino, rozhlasové vysílání, televize, internet, včetně vysílání prostřednictvím streamingu, sportovní zařízení, náměstí, cirkusy, festivaly, tablaos, noční kluby a obecně jakákoli místa obvykle nebo náhodně používaná pro veřejná vystoupení nebo záznamy, produkce nebo představení umělecké nebo výstavní povahy.

Umělecká vystoupení v soukromé sféře jsou z dekretu vyloučena, aniž by byla dotčena povaha práce, která může odpovídat najímání pracovníků a také případná příslušnost k relevantní jurisdikci k projednávání konfliktů, jež v souvislosti s ní vzniknou...

Nový portugalský zákon o statusu profesionálů kulturního sektoru a jeho uvedení do praxe

Obsah nové portugalské legislativy na podporu umělců z listopadu 2021, která vstoupila v platnost 1. ledna 2022, představila na konferenci Mafalda Sebastiãová, která působí na Ředitelství pro kulturu města Lisabonu.

První řádky nového legislativního nařízení ustavujícího Status profesionálů v oblasti kultury připomínají, že: „*Ústava Portugalské republiky stanovuje, že stát se musí zasazovat o demokratizaci kultury prostřednictvím podpory a zajištění přístupu všech občanů k užívání a tvorbě kulturních děl.*“³⁶ Podle nařízení je důležité vytvořit dostatečné podmínky pro rozvoj takového kulturního sektoru, který zajistí dobré pracovní podmínky profesionálům a umožní jim posílit kreativitu a tvůrčí činnost.

Portugalský příklad představuje komplexní legislativní řešení statusu umělce. Přináší možnost zápisu do registru profesionálů v oblasti kultury, regulaci smluvních vztahů mezi zaměstnavateli a zaměstnanci či zadavateli a poskytovateli služeb v sektoru a režim sociální ochrany registrovaných jednotlivců v případě pozastavení činnosti. Příběh rychlého přijetí zákona a jeho uvedení do praxe na základě covidových zkušeností dokládá důležitost vrcholného politického rozhodnutí. Za pozornost stojí i to, že důležitou součástí zákona je snaha o vymýcení švarcsystému regulací smluvních vztahů. Nelegální zaměstnávání formou zastření faktického pracovněprávního vztahu jinou smlouvou je totiž poměrně časté i v českém kulturním prostředí. I přes svou komplexnost však portugalský zákon podle kritiků neřeší nedostatečné finanční ohodnocení umělecké a kulturní práce.

To, že si kulturní sektor zaslouží pozornost portugalského státu a vzhledem ke své specifčnosti také vlastní autonomní legislativu, začali jeho představitelé prosazovat před více než dvěma desítkami let,³⁷ výsledkem jejich snah byl zákon z roku 2008, který upravil podmínky pracovních smluv a zavedl režim sociálního zabezpečení pro pracovníky v oblasti scénických a audiovizuálních umění. Portugalští kulturní aktéři se však posléze začali dožadovat komplexnější regulace, především proto, že zákon z roku 2008 upravuje pouze podřízený pracovněprávní vztah (tedy pracovní poměr) a mnoho činností je z něj úplně vyloučeno. Důležitou motivací pro prosazení nového legislativního nařízení byla podle Mafaldy Sebastiãové regulace smluvních vztahů, a to zejména v případě podnikání a poskytování služeb. To, čemu má nové nařízení především zamezit, je totiž něco, co je v Portugalsku hovorově označováno jako „falso recibo verde“ (doslovně lze přeložit jako „falešná zelená účtenka“). Jedná se o označení vztahu, kdy je osoba, která je oficiálně vedena jako nezávislý pracovník vydávající faktury či účtenky výměnou za poskytování služeb, ve skutečnosti součástí firmy a je v závislém pracovním vztahu. Jedná se tedy o obdobu českého „švarcsystému“. Původní zákon navíc úplně postrádá definici systému sociální ochrany přiměřené pro

36 Viz <https://www.parlamento.pt/Legislacao/Paginas/ConstituicaoRepublicaPortuguesa.aspx>.

37 SARAFA, Nuno. (2021) *Direitos (e Deveres) dos Artistas em Portugal – Parte 1, Artesonora*.

Dostupné z: <https://artesonora.pt/featured/direitos-e-deveres-dos-artistas-em-portugal-parte-1-estatuto-musico/>.

specifickou situaci pracovníků v kulturní oblasti, ať už zaměstnanců nebo nezávislých pracovníků.

Nedostatečná regulace ve výše zmíněných oblastech nebyla však sama o sobě impulsem k sepsání nové legislativy a k mobilizaci kulturní obce, v níž podle údajů ministerstva kultury v roce 2018 pracovalo 160 600 lidí, což představuje 3,3 % celkového počtu pracujících.³⁸ Tím se stala až pandemie, která v roce 2020 dohnala umělce a kulturní pracovníky na demonstraci před portugalský parlament v paláci São Bento v Lisabonu. Předseda vlády António Costa na nespokojenost v oblasti kultury reagoval a podpořil vytvoření pracovní skupiny, jejímiž členy se stali zástupci ministerstva kultury a velkých asociací z různých uměleckých odvětví. První podoba nařízení byla představena 22. dubna 2021. Ministryně kultury Graça Fonsecaoová uvedla, že bylo realizováno 80 setkání se zástupci kulturního sektoru a přijato více než 70 návrhů aj. Jednalo se tedy o konzultační proces, který nemá obdoby. Datum 29. listopadu, kdy došlo k přijetí legislativního nařízení na Radě ministrů, označila za „historický den pro sektor“.³⁹

Uvedení zákona do praxe

Status profesionálů v oblasti kultury vstoupil v platnost 1. ledna 2022. Od tohoto dne se umělci a kulturní pracovníci mohli hlásit do nového registru. V březnu probíhaly semináře, během nichž se profesionálové s fungováním nové legislativy seznamovali. Byla pro ně připravena i přehledná [webová stránka](#) shrnující informace o novém statusu včetně podrobné sekce s nejčastěji pokládanými otázkami. Druhým zlomovým datem byl 1. červenec 2022, kdy vstoupil v platnost např. příspěvkový režim, a třetím a zároveň posledním důležitým termínem byl 1. říjen 2022, který byl prvním dnem, kdy mohli profesionálové v kultuře začít uplatňovat nárok na příspěvek v případě pozastavení činnosti. Implementace statusu bude po dobu prvních dvou let sledována výborem, jehož členy jsou zástupci vlády, veřejných subjektů, profesních asociací z různých kulturních odvětví a odborových sdružení. Dne 1. ledna 2024 projde status revizí.

Vymezení cílové skupiny a opatření statusu

Status se vztahuje na všechny profesionály v oblasti scénických umění, audiovizuální, výtvarné a literární tvorby, kteří vykonávají autorskou, uměleckou, technicko-uměleckou nebo kulturně zprostředkovatelskou činnost. Do poslední kategorie spadají lidé, kteří zprostředkovávají kontakt mezi umělci a veřejností, např. producenti, odborníci na komunikaci, ale i kustodi atd. Status profesionálů v oblasti kultury stanovuje speciální pravidla upravující:

1. registraci profesionálů v oblasti kultury

38 Dtto.

39 AGENTURA JN. (2021) *Aprovado Estatuto do Artista*.

Dostupné z: <https://www.jn.pt/artes/aprovado-estatuto-do-artista--14244666.html>.

2. režim pracovního poměru a poskytování služeb
3. režim sociální ochrany

Ad 1: Přihlášení do **Registru profesionálů v oblasti kultury** (*Registo dos Profissionais da Área da Cultura, RPAC*) je dobrovolné a je zdarma. Pro ty, kteří chtějí mít přístup k příspěvkům z nového režimu, je však povinné. Jeho cílem je kromě implementace režimů daných statutem zmapovat kulturní odvětví, strukturovat je a vytvořit základ pro budoucí politická rozhodnutí. Registrace probíhá online na portálu Generální inspekce kulturních činností ([Inspeção Geral das Atividades Culturais, IGAC](#)) nebo na serveru [ePortugal](#) a registrovaný účastník získá elektronický členský průkaz. Úřady vyžadují pouze potvrzení o vykonávání dané kulturní činnosti, samy si potom ověří daňové číslo účastníka. Požadují také, aby byl profesionál rezidentem v Portugalsku. Do registru musí být zapsán alespoň 36 měsíců, v případě dřívějšího ukončení registrace po něm může být požadováno vrácení příspěvků při pozastavení činnosti, pokud je pobíral.

Ad 2: **Režim pracovního poměru** definuje různé podoby pracovních smluv, tedy právních dokumentů mezi zaměstnavatelem a zaměstnancem:

- a) pracovní smlouva na dobu neurčitou
- b) dočasná pracovní smlouva na dobu určitou či neurčitou (smlouva je uzavřena za účelem dokončení konkrétní činnosti či projektu)
- c) pracovní smlouva na dobu velmi krátkou (speciální smlouva pro kulturní odvětví, která může být uzavřena například na jeden den)
- d) přerušovaná pracovní smlouva (pokud pracovník není potřeba neustále)
- e) pracovní smlouva s více zaměstnavateli

Vzory těchto smluv jsou k dispozici na [webu statusu](#). Dále tato část obsahuje speciální pravidla, jako je například nutnost finanční úhrady, pokud zaměstnavatel požaduje po zaměstnanci exkluzivitu, či zaměstnancova technická a umělecká nezávislost a další. Kromě toho je zde také definováno místo výkonu práce, jež patří příjemci činnosti nebo je jím určeno, včetně všech míst, kde se provádějí kulturní, umělecké či jiné doplňující a související aktivity, a to jejich vývoj, předprodukce, zkoušky, výkon, dokončení nebo postprodukce. Tato část zákona upravuje i dobu výkonu práce, do níž se počítají hodiny zahrnující přípravu, výkon a dokončení uměleckých děl či kulturních a uměleckých aktivit včetně přepravy.

Režim poskytování služeb upravuje náležitosti smlouvy s autonomním kulturním profesionálem, tedy někým, kdo je tzv. na volné noze. Honorář musí být takovému profesionálovi vyplacen do konce měsíce následujícího po měsíci, v němž byla služba poskytnuta. Profesionál musí od objednavatele služby obdržet potvrzení o jejím poskytnutí. Profesionál je povinen se jako autonomní pracovník registrovat na ministerstvu kultury, vyplnit formulář a vysvětlit, proč není zaměstnancem, ale chce svou práci vykonávat nezávisle.

Ad 3: **Režim sociální ochrany** se týká především nezávislých pracovníků, tedy těch,

kteří mají pracovní smlouvu na dobu velmi krátkou nebo smlouvu o poskytování služeb. Takoví pracovníci mají nově nárok na ochranu v případech nemoci, rodičovství, nemoci z povolání, invalidity, vysokého věku a úmrtí. Prostředky na vyplácení těchto příspěvků pocházejí z řady zdrojů, v první řadě jsou to poplatky samotných nezávislých pracovníků, ale také například prostředky ze sankcí odvedených subjekty, resp. zaměstnavateli, kteří nepostupovali v souladu se zákonem.

Režim přináší také aktualizaci odváděných poplatků.

Tabulka č. 1

Výše poplatků pro režim sociální ochrany

	Pracovní smlouva na dobu velmi krátkou	Smlouva o poskytnutí služeb
Pracovník	11 %	25,2 % ze 70 % hodnoty faktury
Zaměstnavající subjekt	26,1 %	5,1 % ze 70 % hodnoty faktury

Zdroj: Prezentace Mafaldy Sebastiãové na konferenci *Střed zájmu – Status umělce a umělkyně*, 22. 9. 2022

Nezávislí kulturní profesionálové mají díky novému režimu nárok na příspěvky při pozastavení kulturní činnosti. Podle Mafaldy Sebastiãové však musí splnit několik podmínek. Kulturní profesionál musí být daňovým rezidentem v Portugalsku, registrovat se v RPAC, přispívat do nového systému alespoň po dobu 180 dní (tedy splnit tzv. kvalifikační období) a jeho nezaměstnanost musí trvat alespoň po dobu jednoho měsíce (taková nezaměstnanost se již považuje za nedobrovolnou). Podporu může pracovník získat pouze jednou ročně, a to ve výši 65 % jeho průměrného příjmu, který se počítá na základě částky za posledních 12 měsíců, jež je vydělena počtem 360 dnů. Vyplácena může být po dobu 90 až 360 dnů, to záleží na tzv. kvalifikačním období, určeném speciálním výpočtem vycházejícím z příjmu pracovníka a částky denního příjmu pro daný rok vycházejícím z portugalského indexu sociálních dávek (IAS).⁴⁰ Minimální hrubý příjem, který může pracovník získat, je 6647,40 eura.

Kritické ohlasy

Přestože je platnost nového legislativního nařízení pro profesionály v kultuře velmi pozitivní událostí, ozývají se i kritické hlasy. Tvrzení ministryně kultury o bezpočtu schůzek s kulturními asociacemi oponují některé z nich s tím, že před schválením neviděly finální verzi dokumentu.⁴¹ Někteří kritici statusu tvrdí, že je příliš inspirovaný belgickou legislativou, která se pro portugalský systém nehodí. Údajně také neřeší problémy lidí zapojených do švarcsystému, jejich situace se prý s novým nařízením reálně nemění. Problémem nadále zůstává i nedostatečná výše honorářů v kultuře. Mafalda Sebastiãová byla však na konferenci v Praze plná optimismu.

40 2,5 IAS (1108 eur) / 30 = 36,93 eura na den pro rok 2022.

41 AGENTURA JN. (2021) *Aprovado Estatuto do Artista*.

Dostupné z: <https://www.jn.pt/artes/aprovado-estatuto-do-artista--14244666.html>.

Ačkoliv přiznává, že nové nařízení není dokonalé, jedná se podle ní o ohromnou změnu. Samozřejmě se uvidí, jak se bude situace dále vyvíjet, a podle toho mohou v průběhu následujících dvou let přijít požadavky na změny.

Férové odměňování v Rakousku

Brigitte Winkler-Komarová, vedoucí oddělení hudby a scénických umění Federálního ministerstva pro umění, kulturu, sociální službu a sport, představila na konferenci rakouský proces férovosti, který byl zahájen na podzim roku 2020. Důvodem pro spuštění tohoto vládního programu na období let 2020–2024 bylo podle slov Winkler-Komarové přesvědčení rakouského ministerstva o tom, že toto téma je v současné době pro podporu umění nejdůležitější, a také skutečnost, že vytvoření strategie pro férové odměňování mělo ministerstvo v plánu již před nástupem pandemie, která zahájení procesu urychlila. Státní tajemnice pro umění a kulturu Andrea Mayerová odstartovala proces s přesvědčením, že se „rozdíly v umění a kultuře, které existovaly již před krizí, ještě více prohloubily. Cílem procesu je diskutovat a zjistit jaká opatření lze přijmout, aby bylo dosaženo spravedlivějšího odměňování v umění a kultuře.“

Do procesu se zapojily jak celostátní, tak i regionální úřady. Hned na začátku byly ustanoveny dvě komise. Jedna řešila spolupráci vládní a regionální úrovně, druhá propojení sektoru (představitelů umění a kultury) a měla na starosti organizaci setkání. Podle Winkler-Komarové bylo nejprve nutné zjistit právní ukotvení férového odměňování, jestli je vůbec v pořádku stanovovat minimální sazby, jestli to není v rozporu s unijním právem. Ministerstvo zadalo vypracování studie vídeňské univerzity, která potvrdila, že stanovení minimálních sazeb je v rozporu s unijním právem o hospodářské soutěži. Důvodem je skutečnost, že prostředí svobodných povolání bohužel nemá nastaveny stejné či podobné procesy jako v případě vyjednávání odborů zastupujících zaměstnance vůči zaměstnavatelům. Ministerstvo proto muselo k problematice přistupovat velmi obezřetně. Právě proto je třeba usilovat i na úrovni EU o nápravu tohoto přístupu.

Proces férovosti může být inspirací i pro české prostředí v několika ohledech. Důležité je systémové nastavení spolupráce mezi spolkovou vládou, spolkovými zeměmi a aktéry z oblasti umění a kultury, což by v případě České republiky mohlo být vzorem pro nastavení spolupráce mezi asociací krajů, případně svazem měst a obcí a ministerstvem kultury. Ostatně náznak takové spolupráce se uskutečnil v rámci příprav realizace některých opatření v rámci Národního plánu obnovy. Dalším tématem je zohlednění férového odměňování v rámci grantů na úrovni vlády, které lze však aplikovat i na úrovni krajů a měst. Tento přístup je pragmatický a snadno realizovatelný, protože je v kompetenci ministerstva kultury a nezávisí na zapojení ostatních resortů, nejvýraznějším příkladem je realizace dotačního programu na narovnání finančního odměňování v rámci organizací.

Dne 30. září 2021 se ve Vídni uskutečnilo velké mezinárodní sympozium o férovosti, kde byly představeny příklady ze zahraničí a diskutovalo se o dosažených výsledcích procesu v Rakousku. Hlavní hostkou sympozia byla i zástupkyně Evropské komise, která představila práci skupiny Otevřené metody koordinace na téma status umělce.

Výstupem sympozia byla i brožura Férovost v umění a kultuře v Rakousku⁴² shrnující dosavadní stav diskuse a kulturně politické aktivity na úrovni federální i jednotlivých spolkových zemí. Z tohoto dokumentu a z prezentace Brigitte Winkler-Komarové jsou čerpány následující informace.

Témata férovosti

Na začátku procesu bylo stanoveno pět základních témat procesu férovosti:

- transparentnost a spolupráce
- spravedlivé odměňování
- financování
- respektující spolupráce
- rozmanitost
- sociální a právní rámec

Transparentnost a spolupráce

Klíčovým bodem procesu je spolupráce mezi federální vládou, spolkovými zeměmi a zúčastněnými stranami, která bude probíhat na institucionalizovaném základě. Byla naplánována pravidelná setkání pracovní skupiny spolkových zemí a konání fór s cílem výměny a sdílení informací. Na webových stránkách Spolkového ministerstva umění a kultury byla zřízena podstránka věnovaná tématu férovosti, kde jsou k dispozici podkladové materiály a zprávy o dosavadním průběhu.

V listopadu 2020 Stálý parlamentní výbor pro kulturu představil obsáhlou zprávu o rovnosti žen a mužů, což lze považovat za milník v rakouské kulturní politice i proto, že implementaci zprávy podpořily všechny parlamentní strany. Přestože je za její implementaci zodpovědná spolková vláda, významné výsledky mohou být dosaženy pouze ve spolupráci se spolkovými zeměmi.

Vídeň

Od roku 2018 je Péče a náprava důležitým pilířem kulturní politiky ve Vídni. Proces vytváření jednotných směrnic pro spravedlivé odměňování ve všech žánrech byl zahájen již v roce 2019 na velkém sympoziu ve spolupráci se zúčastněnými stranami. Vypracovanými opatřeními, mezi která patří především stanovení minimálních odměn pro umělce, se řídí odbor kultury.

42 FEDERAL MINISTRY REPUBLIC OF AUSTRIA. (2021) *Fairness, Arts and Culture in Austria*. Dostupné z: [Fairness und Fair Pay \(bmkoes.gv.at\)](https://www.bmkoes.gv.at/Fairness-und-Fair-Pay).

Spravedlivé odměňování

Spravedlivé odměňování je vnímáno jako společná odpovědnost všech, kteří se podílejí na utváření pracovních podmínek v oblasti umění a kultury. Patří sem poskytovatelé finanční podpory, instituce a organizátoři akcí, stejně jako umělci a všichni, kteří pracují v oblasti umění a kultury v jakékoliv jiné funkci.

Jako první krok učinila spolková vláda spravedlivé odměňování kritériem způsobilosti ve všech nových výzvách na podporu umění a kultury. Členové poradních orgánů a hodnotících komisí jsou nabádáni k zohledňování minimálních odměn při posuzování žádostí. Federální vláda rovněž zajistila právní poradenství týkající se prezentace honorářových doporučení na internetových stránkách zastřešujících a dalších relevantních subjektů informujících žadatele.

V počáteční fázi procesu spravedlivého odměňování poskytla spolková vláda dodatečné finanční prostředky na spravedlivé odměňování ve výši přibližně dvou milionů eur, které byly určeny na vyšší platy a odměny. Kromě toho byly navýšeny finanční prostředky na stipendia o 1,1 milionu eur s cílem usnadnit start profesionální kariéry především začínajícím umělcům.

Nejdůležitějším bodem pak byla realizace průzkumu s cílem zjistit aktuální rozdíl mezi reálnými odměnami a doporučenými platy / honoráři v rakouském uměleckém a kulturním sektoru. Na průzkumu se podíleli zástupci kulturního sektoru i vedení jednotlivých rakouských zemí.

Výsledky průzkumu byly předány ministerstvu v lednu 2022. Hlavním zjištěním bylo, že rozdíl reálných a žádoucích / férových osobních nákladů v rámci organizací činí 21 %. Z dalšího výstupu vyplývá, že hodnota osobních nákladů v nezávislém kulturním sektoru v Rakousku činí 100 mil. eur, což samozřejmě představuje podle Winkler-Komarové značný finanční obnos.

Na základě těchto zjištění se podařilo ministerstvu pro rok 2022 získat do rozpočtu 6,5 mil. eur na opatření řešící tuto situaci. Společně s kulturními aktéry pak ministerstvo stanovilo kritéria pro čerpání dotací ze speciálního pilotního programu na zvýšení férovosti v odměňování. Hlavními kritérii programu jsou:

- žadatelé musí vyplnit speciální formulář pro výpočet rozdílu férové odměny na každý předložený projekt
- dotace mohou být použity pro zvýšení férovějších odměn v rámci organizace
- přednost mají honoráře / platy, které vykazují největší rozdíl mezi danou a férovou odměnou
- dotace mohou být využity pouze pro existující pracovní pozice, nikoliv na vytváření nových
- do programu nejsou zařazeny grantové programy / stipendia, organizace státní a vlastněné místními úřady a ty, které uplatňují kolektivní smlouvy

Na základě dosavadního vyhodnocení bylo rozhodnuto, že od podzimu 2022 již nebude muset být dodržena podmínka využití dotace pro stávající pozice, protože je potřeba také zvyšovat zaměstnanost.

Podle Brigitte Winkler-Komarové má ministerstvo zaručený zvýšený rozpočet i pro rok 2023 a v realizaci daného programu chce pokračovat. Od roku 2023 všechny organizace, které již obdržely dotaci, nebudou muset např. vyplňovat složité formuláře. Rovněž byla provedena ve spolupráci s aktéry úprava daného výpočtu tak, aby lépe odpovídal reálné situaci. Ministerstvo očekává, že se férové odměňování stane přirozeným principem, který budou všichni dodržovat na všech úrovních. Ministerstvo bude taky v roce 2023 přísnější při posuzování žádostí, aby byla kritéria přesně splněna. Často se totiž děje to, že nezávislí umělci mají někdy tendenci použít dotaci na jiné účely, protože chtějí veřejně prezentovat své umění, což je pochopitelné. Nepoužijí je na vyrovnání úrovně odměňování, ale aby podpořili jiné rozpočtové položky daného projektu. To však ministerstvo nechce tolerovat. „Férovost musí být dodržována oběma stranami,“ řekla na konferenci Winkler-Komarová.

Dále uvedla, že v červnu 2022 bylo dosaženo dalšího důležitého milníku. Byla vytvořena a zveřejněna strategie procesu férovosti ve spolupráci ministerstva a všech devíti spolkových zemí. V rámci strategie bylo dohodnuto, že zavádění konkrétních opatření bude v pravomoci jednotlivých spolkových zemí. Tato klauzule vyplynula z toho, že spolkové ministerstvo získalo oněch zmíněných 6,5 mil. eur, což bylo 12% navýšení rozpočtu v porovnání s obdobím před pandemií, a několik spolkových zemí se obávalo, že je na ně vyvíjen nátlak na poměrně významné zvýšení výdajů na kulturu. Ministerstvo proto souhlasilo se začleněním této klauzule do strategie, nicméně bude nabádat v dalších jednáních spolkové země, aby příliš neotálely a začaly konkrétní opatření uplatňovat.

Burgenlandsko

Ve spolkové zemi Burgenlandsko byl ve snaze dlouhodobě zlepšit situaci umělců na trhu a zvýšit jejich výdělků zahájen projekt kulturních voucherů, v jehož rámci je umělcům garantována veřejná podpora ve výši 25 % na financování uměleckých děl a produkce.

Tyrolsko

V Tyrolsku byla poprvé zvýšena podpora stipendií v návaznosti na covidovou krizi, poté byla rozšířena na všechny umělecké obory. Stipendia jsou nyní institucionalizována a mají za cíl podpořit tvůrčí práci i nezávislé umělce v jejich uměleckém rozvoji a stimulovat rozvoj nových uměleckých konceptů a projektů.

Vídeň

Ve Vídni byla v roce 2020 stanovena opatření týkající se spravedlivého odměňování jako součást koaliční dohody. Od roku 2018 se výdaje na kulturu a vědu zvýšily o více než 50 milionů eur, tedy přibližně o 20 %.

V roce 2020 byl realizován první soubor legislativních opatření posilující financování filmové tvorby, výstav a festivalů s ohledem na princip spravedlivého odměňování. V roce 2021 se pracovní stipendia stala trvalou součástí dotačního programu, přičemž ročně se na ně vyčleňuje 1,5 milionu eur.

Financování

Spolková vláda a spolkové země se zavázaly financovat umění a kulturu v Rakousku z veřejných prostředků. Veřejné financování v této oblasti spadá především do kompetence spolkových zemí. V souladu se zásadou subsidiarity přispívá spolková vláda na financování rakouských projektů a institucí nadregionálního významu.

Příjemci se často potýkají s problémy způsobenými souběhem dotací na různých úrovních. V případě složitých spolufinancovaných projektů se spolková vláda a spolkové země dohodly na možnosti společných koordinačních jednání. Ta by měla přispět k řešení problémů a koncepčnějšímu rozvoji umění a kultury v Rakousku.

Poprvé v historii vypracovaly spolková vláda a spolkové země společná kritéria pro zadávání víceletých zakázek:

- roční finanční dotace, které již byly přiděleny alespoň v předchozím roce
- profesionální a kompetentní management
- do možné míry zaručení jistoty programu a finančního řízení na období zakázky
- přiměřené a vyvážené vyčíslení nákladů
- efektivita a udržitelnost projektu
- pravidelné podávání zpráv za rok, v němž bylo financování poskytnuto

Nezávisle pak každá úroveň veřejné správy definuje další formální požadavky a kritéria věcného hodnocení.

Burgenlandsko a Dolní Rakousy

V obou spolkových zemích je zaveden systém víceletého financování určitých projektů. V Dolních Rakousích zahrnují víceleté dohody o financování i kritéria nediskriminace, rovných příležitostí, ochrany klimatu, férovosti a udržitelnosti.

Respektující spolupráce

Spolková vláda, spolkové země a kulturní aktéři se zavázali k tomu, že budou podporovat vzájemnou spolupráci v oblasti umění a kultury založenou na respektu. Umění a kultura se mohou rozvíjet pouze v pozitivním prostředí, který je prostý strachu.

Spolková vláda se na začátku procesu férovosti rovněž zavázala podpořit zřízení **nezávislého úřadu ombudsmana** pro osoby působící v oblasti umění a kultury, které jsou postiženy zneužitím moci. Jeho cílem je zamezit sexuálním útokům, obtěžování a diskriminaci. Podle slov Winkler-Komarové úřad zahájil svou činnost v září 2022. Je přístupný všem pracujícím v umění a kultuře bez ohledu na to, zda jsou dobrovolníky,

zaměstnanci nebo OSVČ. Úřad bude rovněž poskytovat poradenství a školení pro osoby pracující v řídicích funkcích.

Na začátku procesu férovosti se pracovní skupina rovněž zavázala vypracovat návrh Kodexu férovosti pro umění a kulturu v Rakousku po vzoru kodexu nizozemského.⁴³ Ve strukturovaném procesu spolupráce si spolková vláda, spolkové země, instituce a další kulturní hráči poprvé v historii stanovili společný standard spolupráce a kodex férovosti⁴⁴ byl hotov na jaře 2022. Jedná se o nezávazný dokument, který je možné a vhodné zveřejnit na webových stránkách a přihlásit se tak k hodnotám respektu a ocenění, udržitelnosti, rozmanitosti a transparentnosti. Od jara do podzimu 2022 si kodex na své weby pověsila podle slov Winkler-Komarové již řada organizací.

Rozmanitost

Rozmanitost vychází ze závazku spolkové vlády a spolkových zemí k její podpoře. Do budoucna se bude klást větší důraz na uměleckou tvorbu a kulturní práci osob z marginalizovaných skupin. Tato zásada reaguje na celorakouské úsilí průzkumu oslovování nového publika. Umění, kultura a jejich publikum by měly reflektovat rozmanitost rakouské společnosti. K dosažení tohoto cíle je třeba zlepšit pracovní podmínky umělců ze sociálně vyloučených skupin, stejně jako podpořit kulturní účast těchto skupin na kultuře. Tyto zásady se již promítly do kodexu férovosti a budou součástí i vládní strategie pro umění a kulturu.

Již na začátku procesu spolková vláda zařadila diverzitu jako jedno z hodnoticích kritérií do všech nových výzev k předkládání návrhů projektů. Členové poradních sborů a hodnoticích komisí jsou nabádáni k tomu, aby toto kritérium zahrnuli do posuzování žádostí. Kromě toho byla rovněž provedena revize jednacího řádu poradních sborů a hodnoticích komisí. Kromě předpokládaného poměrného genderového zastoupení, profesní rozmanitosti a regionálního rozložení se budou explicitně zohledňovat i všechny sociální skupiny.

Sociální a právní rámec

Lepší právní ochrana umělců a pracovních podmínek v oblasti umění a kultury je dalším klíčovým tématem, kterým se proces spravedlnosti zabývá. Od počátku roku 2021 se příslušnou problematikou zabývá speciální pracovní skupina – právní výbor.

Společnost IG Netz s cílem zvýšit zaměstnanost podporuje nezávislé skupiny v oblasti scénických umění prostřednictvím dotačních příspěvků na jejich sociální zabezpečení. Jako první opatření v rámci procesu férovosti byl celkový rozpočet tohoto podpůrného fondu navýšen z 300 tisíc na 600 tisíc eur. Nejenže se podařilo rozšířit okruh oprávněných žadatelů, ale zvýšila se rovněž i částka dotací na osobu a měsíc z 200 na 300 eur.

43 Příklad nizozemského kodexu férovosti je přílohou 1 této publikace.

44 Český překlad rakouského kodexu férovosti je přílohou 2 této publikace.

Vláda si dále ukládá modernizovat právní rámec v oblasti scénických umění zavedením komplexního balíku opatření ke zlepšení pracovního a sociálního zabezpečení umělců a kulturních pracovníků. Bude modifikován zákon o práci v divadle, který již v některých částech neodpovídá realitě.

V rámci vládního programu a směrnice EU o autorském právu se rovněž pracuje na dokončení novely zákona o autorském právu. Hlavním cílem reformy je přispět k větší spravedlnosti pro umělce posílením jejich vyjednávací pozice a umožněním čerpat větší výhody především ze vzrůstající poptávky na internetu.

Irský pilotní program základního příjmu v oblasti umění

Realizaci irského pilotního programu tzv. bezpodmínečného příjmu v hodnotě 25 mil. eur rovněž urychlila covidová krize a jeho zařazení do Národního plánu hospodářské obnovy. Podle Sharon Berryové, vedoucí úřednice pro kulturu vládního odboru kultury, která program představila na konferenci, se v rámci plánu obnovy jednalo o doporučení č. 1 odborné pracovní skupiny pro umění a kulturu ministryně kultury Catherine Martinové, jež jeho prosazení brala jako svou prioritu pro rok 2020. Hlavním motivem bylo pomoci umělcům a uměleckému sektoru vzpamatovat se po pandemii a zkoumat prostřednictvím pilotního výzkumného programu dopad poskytování nepodmíněného příjmu s tím, že v budoucnu by se mohlo jednat o dlouhodobé opatření.

Klíčové body programu: vyzkoušet specifickou podporu ve formě základního příjmu uznávající hodnotu času stráveného tvůrčí praxí; umožnit umělcům a tvůrčím pracovníkům v oblasti umění soustředit se na uměleckou praxi, aniž by museli vstupovat do zaměstnání v jiných odvětvích; podpořit účastníky v rozvoji jejich tvůrčí praxe; ocenit hodnotu a roli umění v irské společnosti a minimalizovat ztrátu dovedností a zkušeností v uměleckých oborech.

Popis programu vychází z prezentace Sharon Berryové a dostupných informací na [webových stránkách irské vlády](#).

Pro českou kulturně politickou realitu se program jeví jako z říše snů, nicméně určitě bude užitečné sledovat jeho výsledky a pro současné směřování statusu umělce u nás může být inspirativní především definování oprávněných příjemců základního příjmu i již zmíněný výzkumný charakter programu, který od začátku nastavuje důsledné a průběžné vyhodnocování dopadů.

Pilotní program základního nepodmíněného příjmu v oblasti umění v Irsku se týká podpory umělců a tvůrčích uměleckých pracovníků a jejich tvůrčí činnosti. Jedná se o částku 325 eur týdně, která bude vybraným umělcům vyplácena po dobu tří let. Výzva k podání žádostí byla zveřejněna 12. dubna a měla uzávěrku 12. května 2022. Z devíti tisíc žádostí bylo nutné vybrat pouze dva tisíce umělců, pro které byly dané

prostředky vyčleněny. Podle Berryové téměř tisícovka žádostí nesplňovala kritéria, nicméně i tak byl převis žádostí výrazný.

Již ve výzvě bylo uvedeno, že finální výběr příjemců podpory se uskuteční formou anonymizovaného losování, protože tvůrci programu nechtěli žadatele kvalitativně srovnávat, ale chtěli podpořit umělce napříč všemi stadii v kariéře, včetně těch začínajících, nebo naopak už zavedených. Vládní odbor kultury proto pouze posoudil splnění kritérií, tedy to, zda jsou žadatelé aktivními tvůrci a předložili povinné doklady. V rámci podpory bylo vyčleněno cca 400 míst pro nedávné absolventy uměleckých oborů. Konečný výběr zahrnul všechny demografické i věkové skupiny. Do programu se dostali i umělci blízcí se důchodovému věku včetně sedmdesátníků.

Pro koho je program určen

Jako způsobilí žadatelé výzvy byli definováni: umělci, tvůrčí umělečtí pracovníci a nedávno vyškolení žadatelé.

Tvůrčího uměleckého pracovníka vládní odbor kultury pro účely programu definuje jako osobu, která má tvůrčí praxi a jejíž tvůrčí práce je klíčovým příspěvkem k produkci, interpretaci nebo prezentaci umění. Uměním se pak rozumí jakýkoli tvůrčí nebo interpretační projev (tradiční nebo současný) v jakékoli formě a zahrnuje zejména vizuální umění, divadlo, literaturu, hudbu, tanec, operu, film, cirkus a architekturu a týká se jakéhokoli média, kterého je pro tyto účely použito.⁴⁵

Výzva obsahovala seznam příkladů typů umělců a tvůrčích uměleckých pracovníků s poznámkou, že se jedná pouze o výčet ilustrativní, nikoliv však vyčerpávající.

Přehled způsobilých žadatelů

Tabulka č. 2

Ilustrativní seznam oprávněných žadatelů pilotního programu základního příjmu

Umělecká forma	Profese praxe
Vizuální umění	<ul style="list-style-type: none">— vizuální umělec – všechna média včetně umělecké fotografie— kurátor vizuálního umění— ilustrátor— kritik, teoretik

45

Definice umění je dána zákonem o umění z roku 2003.

Divadlo	<ul style="list-style-type: none"> — herec — umělecký ředitel — komik — kostýmní výtvarník — režisér — vlasový designér — libretista — světelný designér / inženýr — maskér — mim — scénograf — jevištní výtvarník — zvukový designér / inženýr — dramatik a dramaturg — designér projekcí — návrhář rekvizit — loutkář
Literatura	<ul style="list-style-type: none"> — spisovatel – knih pro děti a mládež, prózy, povídek, básní — ilustrátor — kritik, teoretik — autor literatury faktu (s vysvětlivkou)
Hudba	<ul style="list-style-type: none"> — skladatel — dirigent — zpěvák / hudebník – všechny žánry — světelný designér / inženýr — textař — zvukový designér / inženýr — režisér muzikálů — kritik, teoretik
Tanec	<ul style="list-style-type: none"> — umělecký ředitel — choreograf — tanečník — repetitor
Opera	<ul style="list-style-type: none"> — herec — umělecký ředitel — kostýmní výtvarník — libretista — světelný designér / inženýr — textař — režisér — zpěvák — zvukový designér / inženýr — scénograf — repetitor

Film	<ul style="list-style-type: none"> — herec — animátor — umělecký ředitel — kameraman — kostýmní výtvarník — režisér — střiháč — scenárista — filmový výtvarník — filmař — střiháč — světelný designér / inženýr — vlasový designér — maskér — návrhář rekvizit — mistr zvuku — scénograf — výtvarník scény — výtvarník speciálních efektů — architekt — výtvarník — dabér — kritik, teoretik
Cirkus	<ul style="list-style-type: none"> — cirkusový umělec – tradiční i současný — akrobat — pouliční umění a zábava
Architektura	<ul style="list-style-type: none"> — architekt

Zdroj: Basic Income for the Arts Pilot Scheme: Guidelines

Poznámka: překlady označení profesí vždy neodpovídají českým ekvivalentům, v některých případech se dané názvy nepoužívají.

Proto je nutné brát přehled jako ilustrativní i v českém jazyce.

Všichni uchazeči museli být starší 18 let; schopni prokázat svou tvůrčí praxi nebo kariéru v oblasti umění; sídlit v Irské republice a splňovat daňové předpisy. Jak vyplývá z otázek a odpovědí, v rámci výzvy mohli o podporu požádat např. i zaměstnanci s placenou mzdou či pedagogové.

Pro koho program není určen

Žádost definovala, kdo se nemůže o základní příjem ucházet. Mezi nezpůsobilé uchazeče patřili studenti denního studia, administrátoři, promotéři, agenti, manažeři, pracovníci v PR a marketingu, řemeslníci a designéři mimo oblast filmu a divadla. Seznam byl velmi obsáhlý, nicméně i v tomto případě byl označen jako nikoli vyčerpávající, pouze ilustrativní.

Kritéria výběru – prokázání způsobilosti

Žadatelé museli doložit způsobilost předložením dvou důkazů v rámci tří kritérií:

- 1. Doklad o členství v relevantní reprezentativní organizaci** – splnění této podmínky nebylo povinné a žadatelé měli na výběr 14 zastřešujících oborových organizací, jako např. Irská asociace jevištních a filmových výtvarníků či Irský svaz spisovatelů.
- 2. Doklad o příjmech z umělecké činnosti nebo činnosti tvůrčího pracovníka v oblasti umění za posledních 5 let** – jednalo se o předložení dokladů, které byly explicitně vyjmenovány v žádosti včetně uvedení „jiného“ dokladu. Mezi příklady byly uvedeny: prokázání platby za tvůrčí činnost – faktura, autorský honorář, výplatní páska s referencí od zaměstnavatele, smlouva o poskytování služeb, obdržení grantu z veřejné podpory, objednávka na vytvoření díla, prodej díla.
- 3. Doklad o aktivním působení v uměleckém oboru za posledních 5 let** – jednalo se opět o výčet množství příkladů, z nichž si mohli žadatelé vybrat. Možnosti zahrnovaly např. absolvování rezidenčního pobytu, zařazení díla do vystavené sbírky či výstavy, zveřejněné recenze, ocenění, získání příslušné kvalifikace nebo vzdělání v oblasti umění, existence výdajů za zdroje pro uměleckou praxi (pronájem ateliéru, nákup vybavení apod.), existence webových stránek či portfolia.

Výzkumný charakter programu

Ambicí vládního odboru kultury je podle Sharon Berryové nabídnout do budoucna nějaké opatření založené na sběru dat, které zlepší postavení umělců. Pod záštitou programu bude realizována longitudinální studie, v jejímž rámci se každého půl roku provede poměrně komplexní průzkum spočívající ve sběru dat od účastníků programu. Data se budou týkat celé řady oblastí tak, aby bylo možné změřit dopad poskytnutí finančních příspěvků. Bude se jednat např. o využití času a změn v zaměstnaneckých vzorcích. Pravidelně pak budou data porovnávána s cílem získat referenční hodnoty, které ukážou, jak se vyvíjejí kariéry a příjmy účastníků programu. Již na začátku realizace programu byly nastaveny speciální fokusní skupiny, které se zaměřují na specifické problémy různých uměleckých oborů. Otázky budou zaměřeny i na počet hodin strávených touto činností, a jak podpořené příjem ovlivnil jakožto umělce; jaký vliv má bezpodmínečný příjem na jejich kreativitu.

Všichni neúspěšní, ale způsobilí žadatelé se mohli přihlásit k účasti v kontrolní skupině, jejíž členové budou odpovídat na stejné otázky a budou poskytovat stejná data jako příjemci podpory. To umožní srovnání podpořených a nepodpořených osob. Členům kontrolní skupiny bude vyplacena dvoutýdenní podpora 650 eur po dobu tří let.

Zároveň se příjemci podpory zavázali k podávání zpráv a spolupráci s řešiteli výzkumu.

Platba nebude záviset na dokončení práce nebo úkolů, ale na poskytnutí těchto zpráv. Všechna získaná data budou veřejně přístupná.

Budoucnost programu

Poskytování nepodmíněného příjmu je obecně samozřejmě nákladné, proto je podle Berryové nezbytné dokázat, že příspěvky budou dobře využity. Je podle ní pravděpodobné, že závěry výzkumu povedou do budoucna směrem k podpoře nízkopříjmových skupin umělců. V oficiálních dokumentech výzvy je uvedeno, že pilotní program Základní příjem pro umění není univerzálním řešením základního příjmu, ale jedná se o sektorovou intervenci na podporu praktikujících umělců a tvůrčích uměleckých pracovníků, aby se mohli soustředit na svou tvůrčí praxi. Tato politika je oddělena od univerzálního základního příjmu, který je nastíněn ve vládním programu.

Hlavní témata panelové diskuse

Identifikace umělců v rámci covidových kompenzačních programů

Během panelové diskuse se nejprve diskutovala otázka identifikace umělců a jejich registrace především v souvislosti se zkušeností s kompenzačními programy v době covidové krize. Z odpovědí účastnic vyplynulo, že kromě Slovenska, kde byla podpora pro jednotlivé umělce vázána na zápis do centrálního registru, neexistuje jedno registrační místo, ale pro identifikaci umělců bylo využito více registračních zdrojů. V Portugalsku a Španělsku využili daňové kódy pro fyzické i právnické osoby, v Rakousku využívali nahlášení umělců-OSVČ k platbám sociálního pojištění. Ani v Irsku neexistuje jeden centrální registr. Hlavní překážkou pro jednoduchou registraci je skutečnost, že mnozí umělci mají hybridní zdroje příjmů, tedy že jsou např. zaměstnání na poloviční úvazek a vedle toho se věnují umělecké tvorbě.

Stanovení minimálních cen a kolektivní vyjednávání

Diskuse se také zaměřila na stanovení minimálních důstojných odměn v jednotlivých profesích v souvislosti s procesem férového odměňování. V Rakousku existuje dokument, který byl publikován na jaře 2022, kde si zástupce jednotlivých odvětví definovali minimální honoráře.⁴⁶ Stanovení ceny musí vycházet ze strany poskytovatelů, tedy samotných umělců, protože v oblasti umění se nevyjednává kolektivně. Podle Brigitte Winkler-Komarové mají podobné dokumenty k dispozici i v Německu a Švýcarsku. Jsou to vlastně doporučení minimálních výší odměn, pod které by umělci při vyjednávání se zákazníky neměli jít.

V Norsku existuje podobný systém – nejedná se o regulaci, ale o doporučení ze strany profesních organizací. Ministerstvo i umělecká rada tato doporučení podporují a považují je za velmi důležitá.

46 KULTURRAT OSTERREICH. (2022) *Fair Pay Reader*. Dostupné z: [Fair Pay Reader – Kulturrrat Österreich](#).

V Portugalsku mají neformální doporučení rovněž. Asociace divadelních producentů si vytvořila seznamy minimálních honorářů pro jednotlivé profese v divadle. V tanci je to podobné, i když v menším a skromnějším měřítku. Až po covidové pandemii si začínají v Portugalsku uvědomovat, že každá umělecká činnost musí být zaplacená. Nejedná se ještě o požadavek férové odměny, ale vůbec nějaké odměny, protože mnoho práce je v oblasti kultury vykonáno zadarmo a spouště umělců to připadá samozřejmé. V Irsku neexistují dohodnuté minimální sazby. Rada pro umění ale pracuje na tom, že vyvíjí opatření, na jejichž základě by byli umělci spravedlivě odměňováni. Na Slovensku žádná doporučení neexistují.

Podle vyjádření zástupkyně ministerstva kultury Andrey Volfové v České republice existuje případ, kdy Jednota překladatelů a tlumočnicků dostala pokutu od Úřadu pro ochranu hospodářské soutěže (ÚHOS) za to, že na svých stránkách zveřejnila ceník odměn za překlady a tlumočení. ÚHOS ji obvinil z porušení hospodářské soutěže a uzavření kartelové dohody. Podle tohoto rozhodnutí není možné žádné ceníky vydávat. Profesní organizace nemají na rozdíl od klasických zaměstnavatelů možnost kolektivního vyjednávání a zastupování svých členů. Na její otázku, zda se připravuje na úrovni EU nějaké pravidlo pro možnost kolektivního vyjednávání ze strany profesních organizací, odpověděla Winkler-Komarová z pozice členky pracovní skupiny OMC Evropské rady, že právě tato skupina by měla iniciovat výjimku z unijního práva hospodářské soutěže pro umělecká odvětví, protože je nutné si uvědomit, že umění a kultura nikdy nebudou vytvářet kartely. Z úrovně EU by se pak měla výjimka promítnout na úroveň jednotlivých členských zemí. Podle Zuzany Došekové však neznamena automaticky, že se změna na úrovni EU začne uplatňovat na úrovni členských států. Nicméně je jistě možné dojít k pokroku v záležitosti hospodářské soutěže a kolektivního vyjednávání také na úrovni členských států i bez existence evropské směrnice. Podle Brigitte Winkler-Komarové je možné kolektivní vyjednávání zlegalizovat na státní úrovni, jak o tom svědčí příklad filmového průmyslu v Rakousku. Z publika od Oskara Brůži z Unie výtvarných umělců též padl názor, že diskutované ceníky sice není legální zveřejňovat, nicméně je možné je prezentovat např. jako metodiku tvorby honorářů, jak to učinila právě unie. Šla cestou skutečné metodiky, tedy stanovení koeficientů, např. množství hodin věnovaných práci ve vztahu k průměrné roční mzdě, významu umělce a ocenění umělecké tvorby.

Jak komunikovat a prosadit status umělce

Posledním diskusním tématem byla komunikace a vyjednávání statusu umělce. Ve Španělsku je to téma pouze umělecké komunity. Sice se během pandemie ukázalo, jak je kultura důležitá, nicméně po znovuotevření divadel a koncertních sálů se status stal opět tématem pouze umělců samotných. Podle Isabel Vidalové jsou aktuální dosažené úspěchy v rámci statusu pouze kosmetickými úpravami a je potřeba reformovat celý systém rozvoje umělců a kulturního sektoru. Je též nutné, aby tuto potřebu vnímaly i ostatní sektory a vláda. Jako příklad přehlížení sektoru uvedla nedávnou reformu dočasných smluv, z nichž oblast kultury opět vypadla, i když je tato

problematika pro umělce zásadní.

Podle Anji Nylund Hagenové se pozornost věnovaná kultuře díky koronakrizi zvýšila, o čemž svědčí třeba prostor v médiích věnovaný roli umělců, vztahu mezi spisovatelem a nakladatelem a tomu, že někteří umělci vypadávají ze systému a pohybují se v šedé zóně. Umělci samotní se začali lépe orientovat v tom, jak systém podpory kultury funguje. Lepší porozumění se týká obou táborů, nicméně je nutné pokračovat v dialogu nejen v uměleckých komunitách, ale i napříč ministerstvy a hledat způsoby a opatření vedoucí k rozvoji umění a kultury. Podle ní bylo důležitým mezníkem spojení profesních asociací, stanovení společného cíle a spolupráce, jednotná komunikace a lobbying.

V Irsku je podle Sharon Berryové status umělce také pouze téma umělecké komunity. I kvůli zvýšení významu kultury je realizován program bezpodmínečného příjmu. Je třeba zjistit výši minimálních prostředků pro umělce, aby mohlo dojít ke stanovení nějaké minimální odměny, protože minimální mzda se týká pouze zaměstnanců, nikoli umělců na volné noze.

V Portugalsku je situace obdobná. Podle Mafaldy Sebastiãové si „portugalská společnost myslí, že umění a kultura žijí z grantů a dotací, a moc nechápe, proč nám vlastně stát ty peníze pořád dává. Ale máme štěstí v tom, že si náš premiér uvědomuje, že něco jako kultura existuje, což je dobré. Během pandemie a manifestace za kulturu před parlamentem si premiér vzal apel k srdci a podpořil vytvoření pracovní skupiny, která se postavením umělců začala zabývat. Do pracovní skupiny byly přizváni i samotní zástupci sektoru. Menší organizace pověřily k vyjednávání větší asociace napříč různými odvětvími. Poprvé se sdružili i výtvarníci, spolupráce se účastnila asociace pro techniky, platforma pro zaměstnance kulturních organizací i zaměstnavatelů. Všichni tito zástupci spolu jednali po dobu dvou let. Jako zástupci kulturní obce z toho máme velkou radost a řekli jsme si, že teď dáme vládě dva roky hájení, budeme mlčet a nebudeme vznášet nové požadavky. Samozřejmě vnímáme, že náš zákon ke statusu není dokonalý, ale chceme tomu dát čas. Už jsme založili novou pracovní skupinu, která bude implementaci monitorovat, sledovat, jak se zákon osvědčuje v praxi, a pak se rozhodneme co dál.“

Zuzana Došeková konstatovala, že podobně jako jinde i na Slovensku se začali umělci více sdružovat. Například hudebníci, kteří do té doby neměli žádnou profesní asociaci, vytvořili poměrně silnou platformu, jež byla hodně během pandemie slyšet a bojovala nejen za hudebníky. Podle Došekové by samozřejmě bylo ideální, kdyby ambasadorem za umění byl přímo ministr kultury a měl k dispozici vypovídající data, aby mohl úspěšně argumentovat např. u ministra financí.

Na závěr shrnula Isabel Vidalová výměnu názorů konstatováním, že je velmi zajímavé, kolik toho mají různé země i přes rozdílné systémy společného. Největším úspěchem by podle ní bylo uznání důležitosti kultury nějakým solidním rozpočtem, což se opět týká všech zemí. Konference byla uzavřena poukazem na důležitost komunikace, diskuse, spolupráce a vzájemné inspirace.

Iniciativy týkající se statusu umělkyně a umělce v ČR

Úvod

Eva Žáková

Stávající legislativa ČR

V České republice je umělec definován pouze z hlediska autorskoprávního jako „osobnost, která realizuje uměleckou činnost – tvoří. Jedná se o autora či výkonného umělce: hudebníka, herce, výtvarníka... Tyto osobnosti nepotřebují k umělecké činnosti živnostenské oprávnění ani žádné jiné povolení vydané orgánem veřejné správy.“⁴⁷ Oblast umění tedy podléhá pouze právní úpravě autorskoprávní, která definuje a zajišťuje ochranu autorským dílům a také definuje umělecký výkon a chrání práva výkonných umělců.

V české legislativě neexistuje ochrana ani podpora výkonu umělecké profese, která by reagovala na specifika jejího výkonu, obecně identifikovaná na globální úrovni.⁴⁸ Jak uvádí Hana Felklová v podkladové studii na téma statusu umělce,⁴⁹ zdanění příjmů z výkonu umělecké profese není podrobena žádnému speciálnímu režimu a z hlediska sociálního zabezpečení a placení pojistného se umělci považují za osoby samostatně výdělečně činné a podléhají pojištění a všem povinnostem stejně jako všichni ostatní. Legislativní zakotvení typu speciálního režimu danění určitých autorských honorářů, filmových pobídek, možnost odpočtu hodnoty daru na kulturní účely od daňového základu u daně z příjmu či sníženou sazbu DPH u určitých kulturních aktivit nelze považovat za nástroje ochrany či podpory výkonu umělecké profese.

Ochrana uměleckých a případně dalších profesí se týká především OSVČ. Umělci vykonávající profesi v zaměstnaneckém poměru disponují alespoň výhodami plynoucími z pracovněprávní legislativy pro zaměstnance, které zmírňují dopady některých ze specifíků umělecké profese, zejména nestálost pracovního vytížení a příjmu z výkonu umělecké činnosti, které naopak ve vsí své tvrdosti dopadají na umělce vykonávajícího uměleckou profesi samostatně (jako jinou samostatnou výdělečnou činnost či jako živnostenské podnikání). Nicméně, i v rámci pracovněprávních vztahů je v oblasti statusu umělce mnoho témat, které by si zasloužily specifický přístup a řešení (výše platů/odměn, tzv. švarcsystém a další).

47 NEKOLNÝ, Bohumil, ŽÁKOVÁ, Eva, a kol. (2011) *Studie současného stavu podpory umění, svazek II*. IDU.

48 Viz kapitola 1.

49 FELKLOVÁ, Hana. (2020) *Status profesionálního umělce, Ochrana a podpora výkonu umělecké profese*. IDU. Dostupné z: [Status umělce | Institut umění – Divadelní ústav \(idu.cz\)](https://www.idu.cz/status-umelce).

Přísliby řešení

Termín *status umělce* sice není v naší kulturně politické praxi neznámý, nicméně pokud na něj nahlížíme jako na záležitost legislativy, nikdy nebyly po roce 1989 ze strany ministerstva kultury (MK) a vlády učiněny žádné konkrétní pokusy a v oblasti právního ukotvení postavení umělce nebylo dosaženo reálných výsledků. Dosud se pohybuje v rovině příslibů.

Zvážení přijetí zákonného opatření ke statusu umělce se poprvé objevuje v rámci jednoho z úkolů [Koncepte podpory umění v ČR na léta 2015–2020](#):

„Úkol č. 27. Prosazovat vhodné podmínky pro práci umělců (daňové, sociální, zdravotní, prostory pro práci a další opatření). A to s ohledem na specifika uměleckých profesí, které zpravidla nemají kontinuální charakter; využívají vyšší míru sebezaměstnávání, částečné úvazky, projektovou práci, autorskou činnost, projektové financování kulturních neziskových organizací a dalších subjektů. Podporovat zároveň prosazení vhodných způsobů druhé kariéry umělců. V této souvislosti rovněž implementovat závěry revitalizace doporučení UNESCO ke statusu umělce z roku 1980 a zvážit přijetí zákonného opatření ke statusu umělce.“

Legislativní ukotvení statusu umělce se pak stalo jedním z úkolů [Státní kulturní politiky na léta 2021–2025](#) (SKP), která vznikla během působení ministra Lubomíra Zaorálka. Této skutečnosti napomohla jistě i covidová krize, která odhalila křehkost, zranitelnost a neznalost tzv. nežřizovaného kulturního sektoru a jeho představitelů.

„Je tedy zcela nezbytné, aby byl vytvořen status umělce a umělkyně. Ten poskytne dostatečnou jistotu v pracovním životě. Není možné, aby část z umělců žila ve zcela nejasném postavení, ať již v oblasti sociální, daňové, pracovní nebo jiné. Společně se statutem umělce je nutné zohlednit, že některé umělecké profese si žádají absolutní vypětí a kariéra v nich nepokrývá celou aktivní pracovní dráhu člověka. MK proto připraví opatření pro druhé kariéry umělců a umělkyně.“

Status umělce se stal i názvem jedné z komponent [Národního plánu obnovy](#) (NPO). Teprve reálné finance, které ministerstvo kultury musí vyčerpat v souladu se stanovenými cíli, skýtají naději, že se danou problematikou bude zabývat. Ministerstvo se sice zavazuje k přijetí legislativy zavádějící status umělce a umělkyně, ale další podrobnosti nejsou v oficiálních dokumentech uvedeny a není stále jasné, čeho se legislativa bude týkat.

Role zastřešujících organizací

I ze zahraničních zkušeností vyplývá, že pro řešení statusu umělce hrají důležitou roli zastřešující oborové asociace a platformy, které znají nejlépe praktické podmínky a potřeby jimi zastupovaných (i nezastupovaných) umělců a dalších kulturních pracovníků a jsou schopny společné reprezentace a argumentace. V období covidové krize došlo i v ČR k významné profilaci a emancipaci českých zastřešujících asociací,

které se staly důležitým partnerem pro vyjednávání proticovidových opatření.

K posílení role, kterou by měly hrát při budoucí diskusi a přípravě konkrétních opatření, přispěla i jejich podpora prostřednictvím speciálního programu na navyšování jejich kapacit prostřednictvím [výzev v rámci Fondů EEA a Norska](#). Zaměření výzev bylo připraveno IDU, který je parterem programu Fondů EEA a Norska pro oblast kultury, po konzultacích s relevantními zástupci sektoru a bylo koncipováno jako pilotní program s tím, že by bylo záslužné, kdyby MK pokračovalo v jeho implementaci.

Dalším impulzem a pozitivním krokem ke společnému dialogu mezi asociacemi a MK pak bylo vypsání výzvy ministerstva kultury na [Podporu výzkumných projektů k problematice statusu umělce a internacionalizace v rámci NPO](#).

Příklady iniciativ k řešení statusu umělce

Některé asociace i další aktéři upozorňovali na potřebu řešit konkrétní problémy statusu, jako jsou sociální a ekonomické nejistoty, prekarizace práce, zdravotní rizika a další, dlouho předtím, než se téma objevilo v současné kulturní politice. Jednalo se např. o Nadační fond pro taneční kariéru či spolek Skutek sdružující výtvarné umělce. V souvislosti se zvýšeným povědomím o dané problematice a potřebě jeho řešení ze strany MK zaznamenáváme v poslední době nárůst iniciativ a akcí, které k diskusi o statusu umělce přispívají. Děje se tak i díky výše zmíněným výzvám, v jejich rámci je realizována řada projektů, zaměřených především na definování a zmapování situace umělců a dalších pracovníků v dílčích segmentech umění a kultury. Doufejme, že výstupy projektů přinesou zajímavá data a zjištění a napomohou k řešení statusu umělce v ČR.

IDU se coby příspěvková organizace MK snaží hrát roli zprostředkovatele mezi sektorem a MK. Tématu statusu umělce se z pověření tehdejšího ministra kultury Zaorálka věnuje od konce roku 2019 jeho zařazením mezi své výzkumné úkoly. Kromě realizace vlastních podkladových materiálů a akcí se snaží i o sledování a shromažďování výstupů a iniciativ dalších subjektů na [speciální stránce svého institucionálního webu](#). Pro ilustraci šíře záběru diskutovaných témat i způsobu jejich prosazování jsme se rozhodli oslovit několik iniciativ, aby nám pro účely této publikace popsali své dosažité snažení.

Je však důležité konstatovat, že přes veškerou snahu těchto a podobných iniciativ není možné dosáhnout významnějšího pokroku bez vůle a přesvědčení jednat ze strany vrcholných politiků. Jak zaznělo na konferenci o spolupráci v kultuře [Culture Get-Together](#) věnované hodnotě práce v oblasti živého umění v září 2022 z úst programového ředitele Nové sítě Petra Poly: „Nesmíme zapomínat, že způsob ohodnocování práce v kultuře přímo určuje, jak bude veřejnost kulturu vnímat. Čísla někdy nejsou jen čísla, ale mají moc formovat společenské preference a priority. Podívejme se, jaká proměna se za poslední roky udála například v sektoru školství. Některé změny prostě nelze dělat takzvaně odspodu!“

Iniciativa Nerůst v kultuře

Anna Remešová

„Jak tvořit v kultuře udržitelně?“ Tuto otázku jsme vložili do názvu panelové diskuse, která proběhla v Praze na začátku června 2022 a k níž jsme přizvali ministra kultury Martina Baxu. Diskusi zorganizovala iniciativa Nerůst v kultuře a lze ji chápat i jako reakci na postpandemickou situaci kulturní scény: Jednak jsme chtěli popsat a kriticky prozkoumat podmínky, ve kterých kultura v Česku vzniká, a jednak pro nás bylo důležité věnovat dostatečný prostor k prodiskutování možných řešení aktuálních problémů. Jsme si vědomi toho, že systém kulturní produkce v Česku je dlouhodobě neudržitelný a generuje velké množství prekarizovaných, frustrovaných a vyhořelých jedinců, což se pak odráží i na samotné tvorbě.

Proč nerůst?

Kdo jsme? Iniciativa Nerůst v kultuře se postupně dávala dohromady v průběhu roku 2021, kdy vrcholily v České republice dvě krizové vlny. První byla pandemie covidu, během níž se viditelně ukázalo, jak málo vládě záleží na samotných lidech a jejich životech a mnohem více na tom, aby se hospodářský růst země nezastavil. Česká republika tak měla jeden čas v rámci celé Evropy suverénně nejvíce nakažených a zemřelých v souvislosti s covidem-19 v přepočtu na množství obyvatel. Druhá vlna je dlouhodobější a jedná se o přímé dopady klimatické krize, na níž čeští politici a političky nedostatečně reagují a jsou za to odbornou veřejností ostře kritizováni. Transformace postuhelných regionů probíhají chaoticky a bez zapojení místních lidí, krajina už teď zažívá extrémní výkyvy teplot, sucha, požáry a povodně, ale milníky Pařížské dohody a redukce emisí oxidu uhličitého zůstávají ignorovány.

Na začátku roku 2021 se proto spojily rozličné ekologické a neziskové organizace, ale také další odborníci a aktivisté, aby promysleli společnou strategii a vzdělávali se obecněji v *myšlence nerůstu*. Ta se pokouší obrátit pozornost společnosti od abstraktní ekonomiky k otázce, jak lze žít dobrý život v mezích planety. Znamená to, že bude třeba respektovat, že zdroje na planetě Zemi jsou limitované a nelze bez následků drancovat přírodu donekonečna, ale je třeba také změnit nerovnováhu mezi tím, jak spotřebovává tyto zdroje globální Sever a jak Jih. Nerůst tak slouží jednak jako kritický a analytický nástroj nahlížeující současné problémy, které již zažíváme doslova na vlastní kůži, ale také se snaží nabídnout alternativní scénáře a pokouší se předestřít takovou představu budoucnosti, v níž bude převažovat péče a kvalita mezilidských vztahů nad růstem HDP. To by pak znamenalo nejen změnu ve způsobu chování společnosti, ale také proměnu průmyslu, politiky, práce a dalších oblastí.

Během schůzek ekologických a aktivistických organizací se dala dohromady také pracovní skupina kulturních pracovníků a pracovníc,⁵⁰ v rámci níž diskutujeme aplikaci nerůstu v kultuře. Jsme si vědomi toho, že bez systémových opatření se ani kultura v Česku nevymaní z tlaku na výkon, který vytváří vyčerpanou, nekvalitní a nezajímavou kulturní produkci. Byť myšlenka nerůstu vzešla primárně z okruhů environmentální teorie, spojuje v sobě oba zcela zásadní aspekty: sociální a ekologickou rovinu. Obě dohromady vytvářejí podmínky, na nichž je kultura závislá. Tak vznikla iniciativa Nerůst v kultuře, která propojila různá kulturní odvětví (výtvarné umění, hudbu a divadlo) a jejímž cílem bylo formulovat, v čem je práce v kultuře problematická, a zároveň navrhnout možná konkrétní řešení.

Navzdory tomu, že členové a členky iniciativy mají různé pracovní podmínky (zhruba půlka jsou zaměstnanci a zaměstnankyně, čtyři členové pak ve zřizované kultuře, ostatní působí v nezávislých spolcích), ukazuje se, že situace v nezřizované a zřizované kultuře se zas tolik neliší. Obě skupiny trápí vysoká míra prekarizace, která zahrnuje nízké platové ohodnocení (často hluboko pod hranicí minimální důstojné mzdy)⁵¹ a práci „od nevidím do nevidím“, nereálné požadavky na počet výstupů (ať už se jedná o výstavy, představení nebo workshopy), velmi nejisté sociální zabezpečení (to se týká obzvláště OSVČ) a frustraci plynoucí z toho, že vzhledem k podfinancovanosti ministerstva kultury jsou potřeby tohoto sektoru považovány ve vládě za zcela marginální. Pandemie tak pomohla odkrýt dva hlavní problémy: dlouhodobý nezájem české politické reprezentace o stav kultury v České republice vede k tomu, že zcela chybí data o tomto sektoru (primárně počet pracujících v kulturním a kreativním odvětví) a že je význam a hodnota práce kulturních a kreativních pracovníků výrazně podhodnocena (navzdory tomu, že – pokud bychom měli argumentovat ekonomickými ukazateli – kulturní a kreativní sektor generuje v EU 5,3 % HDP).⁵²

Právě charakter práce se ukazuje jako klíčový pro otázky udržitelnosti kultury (a společnosti obecně). Primárně o práci by měla být i diskuse vedena. Jak píšou environmentalisté Martin Čech a Áron Tkadleček ve svém eseji o nerůstu a práci: „Čím více pracujeme, tím více zboží vyrobíme a tím více na to spotřebujeme zdrojů, zabereme více přírody, vyprodukujeme více odpadu. Pokud uznáme, že práce ničí svět, nezbyvá než konstatovat, že práce je moc. Ostatně nemusíme se odvolávat jen na ekologické argumenty. Kolik lidí nemá pocit, že mají moc práce a svírá je stres a nedostatek odpočinku?“⁵³ Že tato otázka není vzdálená ani lidem z kultury, ukázala například i série diskusí *ND talks – Inventura*, kterou připravil odcházející tým

50 Iniciativa Nerůst v kultuře postupně rostla, jádro však v současnosti (2022) tvoří primárně kurátor galerie PLATO Ostrava Jakub Adamec, kurátorka pardubické galerie GAMPa a umělkyně Šárka Zahálková, dramaturg Lukáš Jiříčka a umělecký ředitel platformy Terén, kurátorka ústecké Galerie Hraničář, zakladatelka hudebně vzdělávací platformy Synth Library Prague a DJka Marie Čtveráčková, umělecký ředitel HaDivadla Ivan Buraj a redaktorka a výtvarná kritička Anna Remešová.

51 „Minimální důstojná mzda je odměna za práci za běžnou pracovní dobu, která pracujícím a jejich domácnostem poskytuje dostatek finančních prostředků k životu, který je většinou společností vnímán jako určitý základní standard.“ Při inflaci za 1. čtvrtletí 2022 je to celorepublikově 33 909 Kč (a v Praze 39 974 Kč). Viz <https://www.dustojnamzda.cz>.

52 Viz <https://www.zakreativnicesko.cz/vyzva>.

53 ČECH, Martin, TKADLEČEK, Áron. (2022) *Práce ničí svět, ale nemusela by. Její současná podoba je neudržitelná*, in: *Alarm*, 22. 10. 2022. Dostupné z: <https://a2larm.cz/2022/10/prace-nici-svet-ale-nemusela-by-jeji-soucasna-podoba-je-neudrzitelna/>.

Činohry Národního divadla pod vedením režisérky Daniely Špinar na přelomu let 2021/2022.⁵⁴

Jak konkrétně nerůstu dosáhnout?

Série debat ND talks velmi dobře popsala stávající situaci a podařilo se jí zachytit náladu většiny pracujících v kultuře, to ovšem ale k samotné změně nestačí. I proto byla jedna z posledních diskusí věnována vizím a utopiím, mezi nimiž jsme jednak měli možnost představit iniciativu Nerůst v kultuře a také zazněl návrh na status umělce a umělkyně. To bylo koneckonců i východisko, s nímž jsme do výše zmíněné červnové panelové diskuse pozvali ministra kultury Martina Baxu. Naší snahou bylo sjednotit aktéry a aktérky kultury na tom, co vlastně kultura je a proč ji potřebujeme, a přesvědčit vedení ministerstva, že kulturní scéna stojí o zavedení statusu, který by legislativně zakotvil uměleckou práci a pracujícím nabídl základní sociální jistoty. Potřeba konfrontovat ministra kultury a navrhnout konkrétní řešení mimo jiné vyplynula i z dotazníku, který jsme za iniciativu rozeslali signatářům a signatářkám otevřeného dopisu.⁵⁵ Naše strategie byla poměrně jednoduchá: během února 2022 jsme sepsali dopis adresovaný ministru kultury nazvaný Působíme ve vyčerpaném systému, zveřejnili ho v různých kulturních médiích a šířili v rámci kulturní scény. Signatáři a signatářky posílali své podpisy na e-mail iniciativy (nakonec se sešlo 315 podpisů) a skrze tento kanál jsme je pak zpětně mohli oslovovat během dalších kroků.

Mezi signatáři a signatářkami jsme rozeslali dotazník s následujícími otázkami:

1. Jaká osobní zkušenost vás dovedla k tomu, že jste se přihlásili k potřebě Nerůstu v kultuře?
2. Které konkrétní požadavky navrhuje směrem k ministerstvu kultury?
3. Jaká opatření, která se týkají nerůstu a udržitelnosti, požadujete zavést?

Celkem se s námi podělilo o své zkušenosti, konkrétní požadavky a návrhy opatření 36 profesionálů a profesionálek z různých oblastí kultury. Mezi osobními zkušenostmi, které signatáře a signatářky motivovaly k podpisu nerůstové výzvy, nejčastěji figuroval tlak na výkon a kvantitu, pocity přepracovanosti a vyčerpání a nemožnost skloubit profesní a osobní život. Signatáři a signatářky rovněž uváděli jako problematický stávající grantový systém, narůstající byrokracii i množství nejistot v kontextu financování. V neposlední řadě pak zaznívala kritika absence umění a kultury ve školství. Mezi požadavky směrem k ministerstvu kultury figurovaly primárně tyto body: vytvořit funkční status umělce a umělkyně; zvýšit financování kultury na 1 % ze státního rozpočtu; revidovat grantová řízení a jejich kritéria (např. více dotačních programů během roku, flexibilnější grantový systém, rychlejší vyhodnocování a přidělování grantů); zvážit, jaké výkonové ukazatele jsou stěžejní, jaké odměny jsou udržitelné; omezit nadbytečnou byrokracii; vytvořit jasně formulovaná pravidla dlouhodobějšího

⁵⁴ Viz záznamy všech diskusí série ND talks. Dostupné z: <http://www.ndtalks.cz>.

⁵⁵ Dopis je přílohou 3 této publikace.

financování; vytvořit podpůrnou síť pro začínající umělce; podporovat kulturní vzdělávání; uměleckou tvorbu podporovat systémově (zavést sabbatikly, čas na reflexi, mentoring, workshopy a supervize jako součást práce).

Nelze očekávat, že status umělce a umělkyně všechny tyto problémy zázračně vyřeší a budeme mít vystaráno. Naopak se ukázalo v posledních letech jako klíčové, že česká kulturní scéna je velmi roztříštěná a neexistuje mnoho platforem, kde by se potkávali lidé z různých kulturních odvětví. To bude asi největším úkolem při vyjednávání statusu umělce a umělkyně – najít společnou řeč navzdory všem odlišnostem a počítat s dlouhodobou aktivní participací.

Ekonomická a sociální situace divadelníků v ČR

Natálie Strýčková Preslová, Josefína Formanová

Následující text přináší úvahy o realizaci a průběhu dvou večerů z debatní série **ND Talks** s názvy *Ekonomická a sociální situace umělců v ČR* a *Pracovní podmínky v divadlech. Vize a utopie*, které byly realizovány 28. 3. a 23. 5. 2022 na Nové scéně Národního divadla.⁵⁶

Na úvod je třeba říct, že oba večery ND Talks nepřipravovali profesionálové z oblasti sociologie nebo ekonomie, ale samotní divadelníci. Výstupy z ankety, která posloužila jako odrazový můstek jedné z debat a bude v tomto článku několikrát zmíněna, neprošla profesionální analýzou a interpretací. Nicméně se vzhledem k množství respondentů podařilo shromáždit zajímavé údaje. Anketu připravili Linda Dušková, Josefína Formanová, Jan Frič a Natálie Preslová. Odpovídalo v ní 165 českých divadelních umělců na otázky týkající se vlastní finanční situace. Anketa sehrála roli platformy, v jejímž rámci se mohli divadelní tvůrci začít otevřeně bavit o konkrétních finančních podmínkách své práce.

Anketa se skládala ze čtyř možných variant zařazení podle vykonávané profese: režisér, herec / tanečník / performer, výtvarník a dramaturg. Další umělecké a také technicko-provozní profese jsme z kapacitních důvodů museli vynechat, přestože se domníváme, že finanční situace jejich nositelů je ještě o něco horší než těch, na které jsme v anketě primárně mířili. Těžiště dotazníku po úvodních otázkách typu: Je vaše profese jediným zdrojem vašich příjmů? nebo Počet osob závislých na vašem výdělku: tvořily zejména dvě sekce: výčet výše honorářů za tři poslední uvedené inscenace, případně výše měsíčního příjmu v angažmá a počet ročně uvedených premiér. Závěr ankety pak tvořily otázky, týkající se například období, ve kterém je nejčastěji podepisovaná smlouva, nebo jestli je jakýmkoli způsobem proplácena práce po premiéře (tzv. oprašovací nebo přezkušovací zkoušky, dozory apod.).

⁵⁶ Debatní série ND Talks je projekt Činohry Národního divadla, realizovaný v různých podobách od sezony 2017/2018 do sezony 2021/2022. Za její realizaci stojí především tehdejší ředitelka Daniela Špinar, šéfdramaturgyně Marta Ljubková a režisér Jan Frič. Cílem debat bylo otevření komunikace s ND „jinak“ než jen návštěvami představení, a to nejen veřejnosti, ale i divadlům, kulturním institucím a univerzitám. Záznamy zmíněných diskusí jsou k dispozici na: <https://www.ndtalks.cz/>.

Výsledky ankety

Výsledky ankety byly rozříděny, zprůměrovány, vyhodnoceny a poté byly z velké části představeny v rámci březnového večera ND Talks na téma sociální a ekonomické situace divadelních umělců v ČR. Hosty debaty byli tři z respondentů ankety režisérka Lucie Ferenzová a režiséři Janek Lesák a David Šiktanc, kteří k tématu sociální situace umělců přispěli také velmi otevřenými a konkrétními sondami do svých aktuálních finančních situací, a to z pohledu divadelní instituce, divadelního uskupení a jednotlivce.

Ze zmíněné ankety nejzřetelněji vyplynul předpokládaný fakt, že český umělec působící v divadle bere za svou práci honorář, který ve většině případů neodpovídá ani průměrné mzdě. Není ani výjimkou, že se blíží mzdě minimální. Aby se uživil, musí ročně uvést velké množství premiér, což mu neumožňuje věnovat odpovídající a potřebný čas ani jedné z nich. Anketa také výrazně poukázala na skutečnost, že velká část práce na realizaci divadelní inscenace není v honorářích vůbec zahrnuta a tvůrci ji vykonávají zadarmo. Například práce divadelního režiséra neznamena pouze samotné dvouměsíční zkoušení s herci, ale zahrnuje také časově náročnou přípravu dramaturgicko-režijní koncepce, spolupráci se scénografem, divadlem, dílnami a dalšími složkami výroby, tvorbu nebo úpravu textu atd. Honoráře však zohledňují pouze ony závěrečné dva měsíce práce, a to částkami, které se pohybují mezi minimální a průměrnou mzdou v ČR. Pokud se tedy pokusíme vydělit honorář počtem skutečně odpracovaných hodin, dostaneme se k částkám, které jsou hluboko pod legální hranicí nejnižší hodinové mzdy.

Odpovědi herců a tanečnicků pak prokázaly, že často není honorována jejich práce na nazkoušení inscenace, a to mnohdy ani v případě velkých příspěvkových divadel. Herec či tanečník tak většinou pracuje dva měsíce zadarmo a následně je placen za každou uvedenou reprízu. Výše tohoto honoráře však rozhodně není tak vysoká, aby dokázala kompenzovat období zkoušek.

V rámci diskusního večera byla prezentována následující zjištění z ankety, z nichž některá byla porovnána s obecnými daty.⁵⁷ Jedná se o průměrné výpočty z anketních dat v porovnání s daty z jiných zdrojů:

- výše hereckého platu v angažmá: **21 685 Kč**
- herecký honorář za nazkoušení inscenace: **12 040 Kč** (muži), **9190 Kč** (ženy)
- měsíční příjem z divadelního herectví: **17 909** (muži), **15 977 Kč** (ženy)
- měsíční příjem za režii: **24 700 Kč**

- průměrná mzda v ČR za rok 2021: **37 839 Kč**⁵⁸
- minimální důstojná mzda pro život v Praze v roce 2021: **36 717 Kč**⁵⁹

57 Výčet získaných dat z ankety naleznete na str. 69–79 sborníku s názvem Inventura, roč. 2021/2022.

58 Podrobná data za jednotlivá čtvrtletí jsou dostupná z: <https://www.czso.cz/csu/czso/cri/prumerne-mzdy-4-ctvrtleti-2021>.

59 Detail výpočtu viz www.dustojnamzda.cz.

- cena chleba za osm let stoupla o **32 %** (od března do října 2022 o dalších 20 %)⁶⁰
- cena nájemného v krajských městech stoupla mezi lety 2014–2022 o více než **178 %**⁶¹
- plat dramaturga v nejmenovaném příspěvkovém divadle za osm let stoupl o **0 %**
- průměrný počet hodin strávených režijní prací za měsíc: **238**
- běžný počet pracovních hodin za měsíc: **160**
- počet dní v roce: **365**
- počet měsíců v roce: **12**
- výše honoráře žen v oboru herectví oproti mužům: **89 %**
- výše honoráře žen v oboru režie oproti mužům: **88 %**
- výše honoráře žen ve výtvarných oborech oproti mužům: **75 %**

Cílem ankety a celého prvního večera ND Talks, věnovaného sociální a ekonomické situaci, bylo poukázat na tato data jako na ukazatele (nejen) finančních podmínek, v nichž divadelní umělci běžně pracují, a přispět tak k debatě o postavení umělců, kterou dlouhodobě udržují některé iniciativy a oborové asociace. V rámci obou večerů jsme proto také zmiňovali aktivity všech těchto iniciativ a oceňovali jejich odvedenou práci například na poli výzkumu možných podob statusu umělce v ČR.

Pracovní podmínky v divadlech

Dne 23. května se uskutečnila navazující debata na téma pracovních podmínek kulturních profesí, tentokrát se zacílením na vize budoucího fungování kulturního sektoru a přehledně škály asociací, organizací, iniciativ a poradenských služeb, které v ČR usilují o zlepšení současné situace. Kromě zástupců a zástupkyň dlouhodobě působících organizací – Asociace profesionálních divadel, servisní organizace Nová síť, CzechMobility Infopointu a iniciativy Nerůst v kultuře – jsme k diskusi přizvali politoložku Kateřinu Smejkalovou, spoluautorku výpočtu minimální důstojné mzdy,⁶² advokáta a experta na autorské právo Františka Vyskočila a dramaturga, redaktora a divadelního teoretika Jakuba Lišku. Vedle přehledu aktivit jednotlivých organizací a úvodu do právní, sociální a finanční problematiky práce v kultuře jsme se věnovali dlouhodobým trendům kulturního, resp. divadelního sektoru, kupříkladu tématu nadprodukce. Zmíněná iniciativa Nerůst v kultuře⁶³ považuje tento problém za jednu z hlavních příčin i důsledků podfinancování sektoru.

Ačkoli cílem květnové debaty ND Talks bylo formulovat vize, ukázalo se, že potřeba

60 Graf zvyšování ceny základních potravin od ledna 2014 do října 2022 viz <https://www.czso.cz/csu/czso/vyvoj-prumernych-cen-vybranych-potravin>.

61 Analýza Deloitte z roku 2022 viz <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/cz/Documents/real-estate/22-Q3-Rent-Index.pdf>.

62 Nezávislá a neformální expertní platforma každoročně zveřejňuje výpočet minimální důstojné mzdy pro ČR a Prahu. Experti definují minimální důstojnou mzdu jako „odměn[uj] za práci za běžnou pracovní dobu, která pracujícím a jejich domácnostem poskytuje dostatek finančních prostředků k životu, který je většinou společnosti vnímaný jako určitý základní standard“. Více viz <https://www.dustojnamzda.cz>.

63 Viz kapitola *Iniciativa Nerůst v kultuře*.

podat zprávu o současném stavu je stále významná a kulturní obec čelí vývoji událostí, které nejsou dostatečně reflektovány ve vládních krocích. Frustrace z chybějících, včasných a efektivních kroků směrem k požadavkům kulturní obce zdá se komplikují formulování pozitivních vizí. V tomto směru nerůstový dopis ministru Martinu Baxovi vynikl; dokonce tak, že jeho přijetí v rámci kulturní obce bylo kontroverzní.⁶⁴

Naší motivací při přípravě debat bylo přiblížit podmínky divadelního sektoru široké veřejnosti, a to prostřednictvím jak oborových, tak i mimooborových perspektiv. V rámci programu květnového debatního večera bylo pokřtěno [speciální vydání almanachu Činohry ND](#), věnovaného nejen tématům série ND Talks v sezoně 2021/2022. V almanachu je k dispozici mj. přehled výsledků zmíněné ankety mezi divadelními tvůrci o pracovních podmínkách v divadlech či článek *Jak provoz ovlivňuje tvorbu? Několik tezí o francouzském divadle*, ve kterém Natálie Preslová popisuje způsoby fungování francouzské divadelní sítě. Článek obsahuje stručný popis podpůrného systému pro oblast scénických umění *intermittent du spectacle*, jehož podstatou je možnost čerpání podpory po dobu 12 měsíců ve výši 60 % příjmu dosaženého po odpracování 507 hodin za uplynulých 12 měsíců. Výmluvný je i poukaz na nepoměr kvantity „děl“, kterých musí umělec ve Francii a u nás vytvořit, aby se uživil. „Zatímco francouzské hvězdy oboru končí kariéru například s třicítkou uvedených premiér, český režisér má za sebou třicet premiér často ještě před první dekádou kariéry a do důchodu odchází klidně se sedmdesátkou inscenací na kontě.“ Jako hlavní doporučení pro české prostředí pak Preslová doporučuje větší důraz na koprodukční spolupráci mezi divadly, která šetří finance, a tudíž umožňuje lépe zaplatit tvůrčí týmy a oslovit i více diváků.

Zmíněná anketa ani oba večery ND Talks samy o sobě nemohou nic významného vyřešit. Naděje na zlepšení ekonomické situace v českých divadlech spočívá v kontinuální činnosti oborových organizací (odborových i neodborových). Přínos diskusí spatřujeme především ve zboření některých zábran, v otevření komunikace a začátku sdílení informací a problémů týkajících se finančního ohodnocení. Takové sdílení může přinejmenším předejít pocitům osobního selhání, jež někteří umělci vyjádřili v anketě zvoláními typu: „Co jen já dělám špatně, že se svým oborem nedokážu uživit?“

I kdyby byla výsledkem ND Talks „pouhá kolektivní terapie“, mělo podle nás smysl se jejich přípravou pečlivě zabývat. Anketa je unikátní v tom, že ji připravili umělci umělcům, což umožnilo jistou blízkost a důvěrnost, díky níž byly sesbírány velice otevřené a citlivé odpovědi. Z toho důvodu byla zachována anonymita respondentů a respondentek a zveřejněny byly především kvantitativní výsledky ankety, na jejichž základě jsme vytvořili výpočty, jež mohou sloužit k orientaci v pracovních podmínkách divadelního sektoru.

Kompenzace specifík a rizik taneční kariéry v ČR – navrhované a realizované modely

Jana Návrátová

Jednou z oblastí, která aspiruje na urgentní řešení z hlediska sociální a ekonomické deprivace, je taneční umění a jemu příbuzné obory jako nový cirkus, fyzické divadlo, pantomima apod. Umělkyně a umělci těchto oborů jsou znevýhodněni na trhu práce nejen proto, že nemohou vykonávat svou profesi do důchodového věku, ale také velkou mírou rizika a opotřebením organismu a také faktem, že nevyhnutelná maximální koncentrace na uměleckou praxi jim často nedovoluje rozvíjet žádné další zájmy, dovednosti a schopnosti. Touto problematikou se začal v roce 2015 zabývat Nadační fond pro taneční kariéru (NFTK), který nabízí umělkyním a umělcům v období tzv. transition – ukončení aktivní kariéry a přechodu do jiné profesní praxe – odbornou podporu formou poradenství a koučinku. NFTK také šíří povědomí o specifických taneční profesi a od 90. let vyjednává se státní správou kompenzace zmíněných znevýhodnění. Stal se tak jedním z neaktivnějších stakeholderů i v obecné rovině tématu statusu umělkyně a umělce.

Obecná východiska

- Profesionální taneční kariéru lze realizovat v několika žánrech – baletu, současném tanci, muzikálech, ale také v nejrůznějších eventech, reklamách a videoklipech.
- Tanečnice a tanečníci mohou svoji profesi vykonávat jako zaměstnanci (v baletních souborech zřizovaných divadel), jako OSVČ, případně oba statusy kombinovat.
- Odborné vzdělání v tanci je nejdelší ze všech uměleckých oborů – 8 let; věk studentky/ta prvního ročníku konzervatoře je 10/11 let a školu končí v 18/19 letech.
- Pro výkon profese není odborné vzdělání nepřekročitelnou podmínkou, ale cca 95 % tanečnic a tanečníků v baletních souborech jsou absolventy tanečních konzervatoří nebo srovnatelných zahraničních škol. V oblasti současného tance jsou rovněž absolventi odborných škol (např. Konzervatoře Duncan Centre, Janáčkovy konzervatoře v Ostravě, Tanečního centra Praha), ale rovněž se mezi nimi objevují absolventi jiných středních škol – gymnázií, pedagogických škol apod. Tanečníci v muzikálech jsou často absolventy specializovaných oborů muzikálového herectví nebo nemají formální odborné vzdělání. Tanečníci v komerčních projektech (eventech, reklamách apod.) mají za sebou neformální přípravu v tanečních studiích či soukromých školách, které absolvovali jako volnočasové aktivity.
- Délka aktivní kariéry baletních interpretek a interpretů je zhruba 15 let.
- Věk pro ukončení kariéry v baletu se stále snižuje a v současnosti osciluje

kolem 35 let.

- Důvodem je obrovská konkurence a zvyšující se fyzická náročnost. Za předčasným ukončením kariéry pak jsou často úrazy či nemoci, včetně duševních.
- Špičková profesionalita vyžaduje maximální fyzické nasazení a velkou časovou investici; běžně tanečníci pracují o víkendech a mají volno jen jeden den v týdnu na regeneraci a zajištění rodinných a osobních záležitostí.
- Platy ve zřizovaných divadlech se v posledních letech zvýšily, ale stále jsou v regionálním platovém mediánovém pásmu a nekompensují rizika a časovou náročnost profese.
- Tanečníci mimo baletní oblast vykonávají většinou své povolání i za hranicí 35 let. Pracují projektově a taneční projekty kombinují obvykle s jiným povoláním (nejčastěji je to pedagogická činnost, lektorství, masáže) nebo vysokoškolským studiem. Totéž platí i u tanečníků v oblasti komerčních zakázek.
- U všech skupin tanečních profesionálek a profesionálů platí, že se jedná o činnost s vysokým rizikem úrazů, které si tanečníci kryjí sami nejčastěji komerčním úrazovým pojištěním. Zadavatel či zaměstnavatel na krytí rizik většinou nepřispívá. Prevence, kompenzace zátěže a benefity jsou stále běžnější v příspěvkových divadlech, nezávislá uskupení si nic takového nemohou dovolit poskytovat.
- Odchod z aktivního profesního života nemá zatím ze strany státu žádné systémové řešení a tomuto tématu se věnují neziskové profesní organizace, v ČR nejdůsledněji Nadační fond pro taneční kariéru.

Historie

V roce 1996 vstoupil v účinnost zákon 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, který nově nastavil výpočet starobních důchodů, dnes známých jako důchodů z I. pilíře. V důsledku přijetí tohoto zákona byl u tanečníků bez náhrady zrušen tzv. důchod za výsluhu let, který jim umožňoval po 20, resp. 22 letech praxe pobírat měsíční důchod ve výši 50 % svého průměrného platu.⁶⁵ Je dobré zmínit, že výsluhové důchody byly zrušeny u dalších profesí, včetně těch spadajících pod silová ministerstva obrany a vnitra. Postupně se však u zaměstnanců v armádě, policii a u záchranných sborů výsluhy obnovily a rozpočtově spadají pod příslušná ministerstva, která je i vyplácejí.

Přes řadu jednání představitelů tanečních organizací se státem (MK, MF, MPSV) a argumentaci založenou na výzkumech, které kupříkladu srovnávaly zátěž a rizika profesí, se dosud taneční profese nepodařilo zařadit mezi soubor tzv. náročných profesí, které mají speciální důchodový režim.

65

Tento model prolouhuje dodnes na Slovensku, kde mohou umělci, jejichž výkon profese omezuje zdraví a věk, jako jsou tanečníci, zpěváci či hráči na dechové nástroje, pobírat důchod ve výši 50 % průměrné mzdy. Tato specifická dávka je určena jen zaměstnancům státních institucí a je využívána malým počtem umělců – cca 70 osob.

V letech 2013 a 2014 proběhl rozsáhlý výzkum této problematiky,⁶⁶ který bral v potaz jak zahraničí příklady, tak změnu společenského kontextu a aktuální fungování trhu práce. Z tehdejšího výzkumu vyplynulo, že tanečnice a tanečníci netrvají na důchodu; respondentky a respondenti pokládali důchod za nemoderní a nemotivující nástroj a preferovali podporu dalšího profesního uplatnění, tzv. druhé kariéry.

Druhá kariéra – modely podpory

1. Participativní spoření

Zmíněný Nadační fond pro taneční kariéru navrhl v roce 2014 spolu s odborníky na spořitelní produkty model, na němž by participovali tanečníci a stát v poměru 1:1, např. ke spořené částce 1000 Kč měsíčně by stát přispěl částkou ve stejné výši. Podmínkou by byla minimální doba spoření 5 let. Polovina naspořené částky (tedy vklad státu) by spořitelé museli využít na podporu své druhé kariéry, tedy na rekvalifikaci, studium či nastartování podnikání. V roce 2015 by tento druh spoření přišel ročně na 7 mil. korun.

Tento model byl řadu let na MK vysvětlován a na vyžádání doplňován o nejrůznější požadavky úředníků. S každým ministrem byl tento proces absolvován znovu. Paralelně zástupci NFKT jednali s ministerstvem financí, které návrh podporovalo s určitými zpřesňujícími daňovými úpravami. Také proběhlo úspěšné jednání na úrovni náměstků MK a MPSV, jehož se účastnili i zástupci NFKT. Z tohoto klíčového jednání vyplynulo, že návrh je podle představitelů MPSV funkční, moderní, dokonce inspirativní pro jiné profese a stačí, aby MK připravilo pro MPSV formální podklad. K realizaci tohoto kroku bohužel nedošlo.

2. Model individuálního poradenství

Nadační fond pro taneční kariéru poskytuje tanečnicím a tanečnickům tyto individuální služby:

- koučink
- personální poradenství
- psychologické poradenství
- byznys model koučink

Služby poskytuje fond zdarma nebo za dotovanou, tedy zvýhodněnou cenu. Spolupracuje s odborníky na danou problematiku. Každý klient absolvuje vstupní konzultaci, z níž vyplyne, jaký druh poradenství a informací potřebuje. Nadační fond klienty provází postupně jednotlivými fázemi od úvah o konci kariéry až k zahájení nové profesní činnosti a je s nimi v dlouhodobém kontaktu. Zaměřuje se na tzv. přenositelné zkušenosti a dovednosti. Svou další konzultační a informační činnost buduje na základě zpětné vazby, interních hodnocení a také domácích a zahraničních expertíz.

66

Viz např. <http://tanecnikariera.cz/wp-content/uploads/2016/04/promeny-trhu.pdf> nebo <http://tanecnikariera.cz/wp-content/uploads/2016/04/PRIKLADY-DOBRE-PRAXE-WEB.pdf>.

3. Šíření povědomí o druhé kariéře

Konec kariéry v tanci bylo ještě nedávno tabuizované téma. Postupným šířením osvěty, příkladů dobré praxe, informací z trhu práce a sociální oblasti se k němu staví taneční komunita otevřeněji a i managementy divadel a souborů, ale také některých škol berou toto téma více za své. Téma druhé kariéry se také daří propojovat s problémy „kariéry první“, dochází tak k pojetí taneční profese v určité komplexnosti a kontextu. Zároveň dochází k pozitivnímu ovlivňování stakeholderů a zainteresované veřejnosti.

Dopady novely autorského zákona na hudební sektor

Jakub Nový

Poslanecká sněmovna ČR schválila 14. října 2022 novelu autorského zákona (AZ), která bude mít velký dopad na hudební sektor. Novelizace měla přijít o několik let dříve a měla především implementovat směrnici EU o autorském právu na jednotném digitálním trhu (číslo předpisu 2019/790).⁶⁷ Předchozí vláda, ve které byl ministrem kultury Lubomír Zaorálek (ČSSD), však novelu AZ nevypracovala.

Roztříštěnost a nejednotná reprezentace hudebního sektoru

Aktuální situace hudebního sektoru – i přes jeho potenciál – není růžová. Covidové roky i poslední novela autorského zákona ukázaly na několik slabin hudebního sektoru. Je velmi heterogenní, ať už se jedná o žánry (klasická, populární hudba a jim příbuzné žánry) nebo o profese (umělci-autoři, interpreti, pořadatelé, vzdělávací instituce, technické profese atd.). Z této roztříštěnosti pak plynou animozity mezi jednotlivými asociacemi, které často sledují pouze své dílčí cíle, ale nedokážou zasadit své jednání do kontextu hudebního, potažmo celého kulturního sektoru. Neschopnost formulovat jednotné jasné cíle a společně nastavit strukturu hudebního sektoru oslabuje celý ekosystém hudby, ve kterém se pohybuje cca 100 tisíc profesionálů a kreativních pracovníků. Na tento problém poukazují i politici, kteří i při případné dobré vůli mají díky tomuto nejednotnému postupu hudebního sektoru důvod odsunout řešení zásadních problémů a tím dále oslabovat jeho potenciál a ztěžovat práci všem profesionálům v oblasti hudebního umění. Poukazují na to, že zájmy jednotlivých reprezentantů hudebního sektoru jsou protichůdné a oni sami problematice nerozumí. Této argumentace využili i při prosazování úprav autorského zákona v rámci výše zmíněné novely, ačkoliv racionálních a odborných argumentů proti úpravám se dostalo na poslanecké lavice dost.

⁶⁷ Směrnice řeší práva vydavatelů na přiměřenou odměnu za udělení oprávnění k výkonu práva užít tiskovou publikaci platformami, jako je Google, Facebook, Twitter, Seznam apod. (poskytovatel služby informační společnosti). Jinými slovy internetové vyhledávače a sociální sítě (ale i další poskytovatelé služby informační společnosti) mají platit mediálním domům za jejich zveřejněné články. Tato povinnost dosud legislativně zakotvena nebyla. Více v článku: Co přináší novela autorského zákona a kde jsou možná rizika, Mediaguru, 7. 11. 2022. Dostupné z: [Co přináší novela autorského zákona a kde jsou možná rizika? | MediaGuru.](#)

Nežádoucí úpravy a jejich dopad

Pirátská strana tradičně brojí proti kolektivním správcům uměleckých licencí a autorských odměn. K poslanci Jakubu Michálkovi (Piráti) se tentokrát přidal i poslanec Šimon Heller (KDU-ČSL) a k novele autorského zákona přidali pozměňovací návrh č. 1303. Ten spočívá v rozšíření paragrafu 23 AZ (provozování rozhlasového či televizního vysílání) o termíny „úzký okruh osob“, „nahodilé zpřístupnění“ či „(ne)výdělečná povaha“ – pokud provozovatel podniku užívá hudbu v malém prostoru, kam nechodí mnoho zákazníků, nebude muset odvádět autorské odměny umělcům přes kolektivní správce. Problémů v tomto „obohacení“ autorského zákona je hned několik. Tím největším je vágnost formulace pozměňovacího návrhu. Co je ještě „úzký okruh osob“ a kdy se jedná o „nevýdělečnou povahu“, bude muset rozhodnout soud, stejně jako to, zda je provozovna velká, či malá. To totiž pozměňovací návrh nedefinuje. Je proto velmi pravděpodobné, že pokud toto znění v zákoně zůstane,⁶⁸ zahltní se justiční systém v ČR, protože v každém kraji je většinou pouze jeden soudce, který se detailně orientuje v autorském právu. Provozoven, jež se budou chtít vyhnout placení autorských odměn, jsou tisíce. Na druhou stranu kolektivní správci jsou jakožto řádní hospodáři povinni zastupovat registrované umělce. Nevyhnutelně tedy k soudním sporům dojde. Dalším velkým problémem je mezinárodní právo. Takováto situace není nikde v Evropě a odporuje mezinárodním autorským dohodám. Patrně tedy dojde také k napadení této úpravy ze strany zahraničních nositelů práv. Třetím problémem je, že z hudebního sektoru rázem zmizí okolo půl miliardy korun, které se nedostanou k autorům, výkonným umělcům a výrobcům přes jejich kolektivní správce OSA a INTERGRAM. Na této kauze jsou zajímavé dvě skutečnosti. Sazebníky kolektivních správců jsou každoročně projednávány s uživateli, tedy veřejností, která si licence k uměleckým dílům kupuje. Je možné tedy do nich vložit i sazby pro malé provozovny, případně sazebníky upravit jiným způsobem po vzájemné dohodě. Nad kolektivními správci, tedy i jejich sazebníky, má dohledovou funkci ministerstvo kultury, které může navrhnout změnu přístupu k sazebníkům nebo k nástrojům kolektivní správy. Ovšem právě ministerstvo kultury paradoxně k výše zmíněným pozměňovacím návrhům navrhlo pozitivní stanovisko.

Další pozměňovací návrh se týkal ohlašování užití děl na veřejných produkcích, kdy pořadatelé a interpreti nebudou muset ohlašovat užitou tvorbu v případě, kdy je autor zároveň interpretem díla. Jedná se o tzv. odevzdávání „playlistů“ kapel / interpretů na koncertech. Na první pohled je to líbivá změna, která ale může přinést řadu potíží. Mnoho písní nebo skladeb nemá jednoho autora, ale několik spoluautorů, ke kterým se kvůli této změně nedostanou jejich autorské odměny vyplývající z autorského zákona. Zároveň všem autorům klesnou příjmy z autorských odměn, protože na výši autorské odměny jsou vázány také tzv. neadresné příjmy. Jedná se tedy o další nedomyšlený poslanecký návrh.

Marná snaha o ovlivnění politiků

Argumentů, proč tyto poslanecké pozměňovací návrhy nepřijmout, měli poslanci i samotné ministerstvo kultury celou řadu. Zástupci kulturních organizací zdůvodňovali nevhodnost navrhovaných opatření z hlediska ekonomického, sociálního i právního. Proti těmto pozměňovacím návrhům se postavily i mezinárodní organizace⁶⁹ a spojily se tuzemské profesní organizace a 5. října byl zveřejněn otevřený dopis České obce hudební, ke kterému se připojilo 21 profesních organizací z hudebního sektoru. Separátní dopis pak psali zástupci Ochranného svazu autorského (OSA) podpořený zahraničními ochrannými a licenčními organizacemi. K hudebnímu se rychle připojil i filmový sektor a k 7. říjnu je datováno společné vyjádření profesních asociací z oblasti hudby a filmu.⁷⁰

Po řadě jednání a předkládání argumentů však pozměňovací návrhy poslaneckou sněmovnou prošly.

Je to špatný signál, který opět ukazuje, že postavení umělců a potenciál kreativních a kulturních odvětví nejsou stále plně pochopeny a využity. Bez adekvátních odměn nastane odliv profesionálů z tohoto odvětví, jak jsme ho již zažili během covidové pandemie. Transakční náklady (nejen ekonomické, ale také dovednostní) jsou přitom pro návrat velmi vysoké a je těžké je obnovit (příkladem může být profesionální hra na hudební nástroj). Pro tento účel je třeba naopak posílit autorské právo a jeho dopady v praxi a zavést tolik diskutovaný status umělce. Ten by měl v nepříznivých dobách pomoci ochránit kulturní sektory po nezbytně dlouhou dobu. A to jak umělce, tak i podpůrné profese, protože jedni se bez druhých neobejdou, ať už v klasické hudbě nebo v populární.

Kvůli „zpackané“ novele autorského zákona se využití potenciálu hudebního sektoru opět ztěžuje a de facto odkládá, protože zde není politická vůle pro konstruktivní debatu v oblasti autorského zákona ani v oblasti podpory infrastruktury hudebního sektoru. Hudba přitom provází náš život od narození po závěr života a prostupuje řadu dalších odvětví, nejen těch kulturních a kreativních, jakými jsou film, divadlo, tanec či reklama. Život bez hudby si řada lidí nedokáže představit. Je jen na naší společnosti, jak tento potenciál, který má bohatou tradici, dokážeme využít kulturně, ekonomicky, ve vzdělávání a v neposlední řadě také k reprezentaci naší země v zahraničí.

69 Viz otevřený dopis IFPI.

Dostupné z: <https://ifpicr.cz/spolecny-dopis-mezinar-organizaci-ceskym-poslancum>.

70 Vyjádření profesních asociací v hudebním a filmovém sektoru k pozměňovacímu návrhu poslanců Jakuba Michálka a Šimona Hellera (PN č. 1303) k novele autorského zákona (doplnění § 23 AZ o novou větu) je přílohou 4 této publikace.

Sondy do kariér profesionálních umělců

Jana Návrátová

V roce 2021 IDU realizoval pilotní projekt mapování sedmi kariér profesionálních umělkyň a umělců. Cílem bylo na konkrétních příkladech identifikovat potřeby, slabá a silná místa jako podklad pro nastavení opatření statusu umělce. Chtěli jsme zjistit, jak se umělec/umělkyně chová na trhu práce – jak zajišťuje svoje příjmy a saturuje ekonomické potřeby, zda je registrován do sociálního systému a jakým způsobem jej využívá. Zajímalo nás také, jaké panuje povědomí v této profesní skupině o právech a povinnostech v rámci pracovněprávních vztahů a základní pracovní legislativě. Chtěli jsme postihnout celkový kariérní kontext od fáze vzdělávání až po aktuální současnost, zvládnutí pandemické krize i představu o konci kariéry. Tyto sondy jsou pokusem o nahlédnutí do životní praxe umělkyň a umělců a také prostorem pro vyjádření jejich postojů a představ spojených s tvorbou a trhem práce.⁷¹

Pilotní projekt byl součástí výzkumu *Profesionální umění a COVID-19: aktuální dopady jako výzva pro inovace*.⁷² Výstupem projektu byla i dílčí zpráva o metodice a hlavních závěrech kariérních sond.⁷³ Získané podklady z rozhovorů byly v průběhu roku 2022 návazně podrobně analyzovány a interpretovány a vznikl dokument, který se snaží z výstupů jednotlivých rozhovorů nahlédnout i širší kontext.⁷⁴

Metodika

Hlavním nástrojem ke zkoumání profesní a sociální reality umělců byly strukturované rozhovory umožňující získat informace, které lze označit za citlivé. Rozhovory byly proto vedeny anonymně. Tam, kde to bylo možné, jsme se vyhýbali konkrétností ve smyslu názvů škol, děl, jmen osob, nakladatelství, uměleckých souborů, těles apod. a výsledný materiál byl před zveřejněním předložen respondentům k autorizaci.

Respondenty a respondentkami byli aktuálně tvořící umělci a umělkyně z oblasti literatury, výtvarného umění, divadla, tance a hudby. Oblast filmu nebyla do pilotního vzorku zahrnuta, protože jeho celkový kontext, zákonitosti a ekonomika jsou obtížně porovnatelné s dalšími druhy umění. Hlavními kritérii výběru respondentů bylo zachování širokého věkového spektra, genderová vyváženost a zařazení různých fází kariér od začátečníků po renomované umělce.

71 Rozhovory probíhaly od června 2021 do ledna 2022. Jejich nahrávky a přepisy jsou uloženy v archivu zpracovatelů IDU.

72 Projekt č. TL04000374 financovaný Technologickou agenturou České republiky v rámci programu ÉTA vznikl ve spolupráci katedry arts managementu na Vysoké škole ekonomické v Praze, katedry produkce Divadelní fakulty Akademie múzických umění v Praze a Institutu umění – Divadelního ústavu. Byl realizován od října 2020 do března 2022.

73 NÁVRATOVÁ, Jana, PETROVÁ, Pavla, ŽÁKOVÁ, Eva. (2022). *Status umělce – sondy do postavení umělců na trhu práce*. Dostupné z: [VÝSTUPY PROJEKTU – Profesionální umění a COVID-19 \(umeni-covid19.cz\)](https://www.vystupy-projektu.cz).

74 Viz dále texty v rámečcích.

Ačkoli se téma statusu umělce řeší prioritně s ohledem na umělce OSVČ, jsou mezi respondenty a respondentkami zastoupeni i zaměstnanci/kyně, respektive umělci/kyně kombinující zaměstnanecký poměr s nezávislou tvorbou, což je běžný přístup k zajištění ekonomické a sociální stability, jak ostatně vyplynulo z rozhovorů.

Výzkum jsme vnímali jako pilotní fázi pro další návazná mapování. Chtěli jsme ověřit, zda lze touto metodou získat odpověď na hlavní výzkumnou otázku: *Jak funguje umělec na trhu práce a jaké jsou největší překážky / slabá místa fungování umělců na trhu práce?*

Tabulka č. 3

Přehled respondentů

Gender	Věk	Oblast	Fáze kariéry	Typ
žena	57	literatura	vrchol	OSVČ + zaměstnankyně
muž	46	tanec	vrchol	OSVČ
muž	32	výtvarné umění	profilující se	OSVČ + zaměstnanec
žena	54	alternativní hudba	vrchol	OSVČ
muž	36	klasická hudba	vrchol	OSVČ
žena	31	literatura	profilující se	OSVČ + zaměstnankyně
muž	24	divadlo	profilující se	OSVČ + student

Zdroj: IDU

Interpretace a výstupy

Rozhovory s respondenty byly vedeny v logice biografie s tím, že jsme se zaměřovali na specifitější témata v rámci jednotlivých životních etap. Naše resumé je nutně selektivní a nezachycuje „barevnost“ a specifčnost jednotlivých uměleckých kariér v celé jejich šíři. Tyto sondy do uměleckých životů jsme realizovali především s intencí pochopit realitu uměleckého fungování, v níž se mísí osobní aspirace, vize, zájmy, schopnosti s nutností fungovat občansky a profesně v daných kontextech kulturní infrastruktury a trhu práce.

— Předpoklady umělecké profese – formování talentu

V úvodu rozhovorů jsme zajímali o samotné počátky formování zájmu o svět umění; o to, jaká byla v tomto směru podpora či inspirace v rodině, zda a jak respondenty/ky ovlivnilo rodinné zázemí a škola. S podporou rodiny se v různé míře setkáváme u všech – ať už jde o vyloženě navazující rodinnou tradici (tanec, literatura) až po ponechání svobodné volby (divadlo, hudba). Ani v jednom případě se na profesionální dráhu nevydávají oslovení umělci navzdory rodinným představám o jejich budoucnosti. Většina z nich navštěvovala nejrůznější umělecké kroužky jako volno časovou aktivitu.

Z hlediska diskuse o roli umění v rámci výchovy a vzdělávání pokládáme tento aspekt za podstatný. Význam rozvoje talentu, jeho rozpoznání a podpora je klíčovým momentem, na který v současné době moderní pedagogika klade velký důraz. Znovu se potvrdil význam základních uměleckých škol, které navštěvovali čtyři ze sedmi respondentů, někteří ještě jako lidovou školu umění (LŠU). V tomto kontextu můžeme zmínit, že infrastruktura, tradice i kvalita výuky v současných ZUŠ, navazujících na LŠU, je světově unikátní a po generaci rozšiřuje příležitosti v uměleckém rozvoji dětí a mládeže. Například respondent za tanec uvádí, že náborů do LŠU probíhaly už ve školce, a když mu bylo 9 let, šel na konzervatoř studovat právě z podnětu pedagožky LŠU.

V České republice je podle posledních údajů 504 ZUŠ, ve kterých studuje více než čtvrt milionu žáků. O jejich vzdělávání se stará okolo 13 tisíc pedagogů, přičemž mnozí z nich jsou i aktivními profesionály ve svém uměleckém oboru. Zájem o umělecké vzdělávání neustále narůstá – počet žáků ve školách za posledních deset let vzrostl o 12 %. Žáci se vzdělávají ve čtyřech oborech: v hudebním (65 % žáků), ve výtvarném (20 %), v tanečním (11 %) a v literárně-dramatickém (4 %). Novinkou posledních let je multimediální obor a oddělení nových médií, kterým disponuje několik desítek škol.

V dotazování na rané projevy a sklony k uměleckému vyjadřování však u respondentů/tek nepřevažovaly vzpomínky na nějakou zvláštní dominantní roli umění, spíše šlo u všech o postupné budování zájmu a vztahu k jednotlivým uměleckým oborům, podpořené rodinným zázemím.

— Fáze středoškolského studia

V našem vzorku byli respondenty/ti absolventkami/ty středních škol, to znamená, že měli ukončené středoškolské vzdělání, přičemž mírně převažovaly odborné umělecké školy nad studiem na gymnáziu (4:3). Gymnaziálním studiem prošly obě literátky, ostatně žádná speciální odborná střední ani vysoká škola pro literární tvorbu v Česku neexistuje (s výjimkou oboru na soukromé Vysoké škole kreativní komunikace, navazující na Literární akademii Josefa Škvoreckého, která jako samostatná škola profilující se v oblasti literární tvorby zanikla v roce 2016). Gymnázium vystudovala i umělkyně z oblasti alternativní hudby a hudebník, který studoval na gymnáziu s hudebním zaměřením.

Starší literátka na své gymnaziální studium vzpomíná jako na období uměleckých podnětů a příležitostí – účastnila se literárních soutěží, působila v literárně-dramatickém kroužku, mladší kolegyně uvádí, že na gymnáziu pro ni byla významnou podporou jedna z pedagožek hned v prvním ročníku a že se rovněž účastnila literárních soutěží. Zato pro umělce na odborných uměleckých školách (konzervatoře, výtvarná střední škola) bylo jejich středoškolské studium zcela zásadní zkušeností.

Taneční umělec prožil na konzervatoři formativní léta v silném kolektivu spolužáků, kteří se později významně prosadili v zahraničí.

Ze znalosti historie a vývoje této školy můžeme konstatovat, že šlo o mimořádné období, z něž vyrostla silná generace tvůrců a interpretů. Bylo to období silných pedagogických osobností, velké inspirace a nových příležitostí.

O zásadním vlivu studia na konzervatoři hovoří i respondent za divadlo. Svoje studium hodnotí jako velmi intenzivní, namáhavé, ale také nesmírně podnětné. Velkou roli hrál i fakt, že jako student bydlel na internátu, kde byla vyžadována přísná disciplína, která se dala špatně skloubit s časovými nároky studia. Respondent hovoří o nedostatečnosti ve všeobecném vzdělání, o pocitu jakési „nevzdělanosti“ a zmiňuje, že absolventi konzervatoře by patrně nemohli obstát u přijímacích zkoušek na vysoké školy. Dodnes u sebe cítí nedostatky ve všeobecném přehledu, ale i v oblasti uměnověd. Z hlediska odborného vzdělání kritizuje stejný respondent jednostrannost – výuku jednoho stylu herectví, přičemž v praxi je poptávka po širším spektru hereckých přístupů a technik, po větší otevřenosti k různým režijním a dramaturgickým přístupům.

Přítom rámcové vzdělávací programy (RVP) konzervatoří kladou důraz na význam všeobecného vzdělávání pro rozvoj žáků a na jeho průpravnou funkci pro odborné vzdělávání a pro získání kompetencí potřebných k výkonu povolání. Všeobecné vzdělávání je důležité pro celoživotní učení, pro porozumění současným jevům ve společnosti i rychlému vývoji vědy a techniky a pro přizpůsobení se měnícím se životním i pracovním podmínkám.⁷⁵ Nastavené vzdělávací strategie reagují sice na potřeby trhu práce, ale o jejich naplňování chybí reálná evaluace. Uplatnění na trhu práce v oblasti klasické hudby se v roce 2021 věnovala konference České hudební rady.

Výtvarník svou odbornou střední školu hodnotí z profesního hlediska jako dobrou přípravu, v jejímž rámci si vyzkoušel řadu výtvarných oborů, aby pak zvolil studium malby na vysoké umělecké škole. Ve škole panovala atmosféra soutěživosti a pedagogové se věnovali spíše jednotlivým umělcům, než by se orientovali na širší systémovou podporu rozvoje talentu u všech žáků. Kdo uvažoval o studiu na vysoké škole, nechával si tuto ambici spíše pro sebe a hledal přes starší spolužáky a absolventy kontakty a informace k přípravě na akademické studium.

Co se týče atmosféry na středních školách z hlediska aktuálně diskutovaných témat etického zacházení, rovných příležitostí, vytváření bezpečného prostoru pro svobodnou diskusi apod., nebyly tyto kvality v době, kdy naši respondenti studovali, většinou vnímány jako podstatné. Respondent za oblast tance připouští rozdílné zacházení s chlapci a dívkami. Jeho spolužačky mají na konzervatoř úplně jiné vzpomínky než on – byly vystavovány psychickému tlaku, ponižování, především s ohledem na tělo, resp. váhu a proporce. Toto téma je typické pro taneční svět a táhne se desetiletí.

Starší literární autorka o tématu uvažuje jako o přehnaně dominujícím, a to v tom smyslu, že se alespoň v jejím oboru věnuje enormní pozornost ženám (v poslední době i jiným genderům) a na mužskou reflexi světa není prostor: „Já nevím, jestli

75

Viz <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcove-vzdelavaci-programy-stredniho-odborneho-vzdelavani-rvp-sov/konzervatore/82-umeni-a-uzite-umeni/>.

by se s prominutím muži už necítily ukřivděny.“ Má na mysli almanachy nebo periodika tematicky zaměřené na ženy, případně nebinární osoby.

— Fáze vysokoškolského studia a příprava na praxi

Ve vybrané skupině respondentů jedna umělkyně a jeden umělec nenavštěvovali vysokou školu. Jeden z umělců v době pořizování rozhovorů studium vysoké školy právě dokončoval. Aktuální délka terciálního uměleckého studia se v České republice u jednotlivých škol mírně liší. Celý magisterský program trvá většinou šest let a dá se absolvovat i s dokončeným bakalářským studiem (max. čtyřleté studium) z jiné školy anebo oboru. Navazující magisterské studium trvá tři roky. Některé umělecké disciplíny nelze v ČR absolvovat na úrovni vysokoškolského studia (literatura, taneční interpretace či nový cirkus).

Respondenti, kteří absolvovali studium na akademiích, silně kritizují nedostatečnou přípravu na reálný život. Informace o pracovněprávních vztazích, odměňování, tvorbě ceny práce, sociálních otázkách apod. v rámci jejich studia absentovaly. Orientace v oborových vztazích, tržních otázkách a zvyklostech byla dosti mlhavá. „Měl jsem pocit, že obchod bylo... ne přímo špinavé slovo, ale jako by to na školu nepatřilo. Přitom je to jedna z dost podstatných složek,“ formuluje výtvarník svůj názor. Informace o fungování galerijního světa, sjednávání podmínek výstav či o komunikaci s klienty získával jen nahodile a po konzultacích se svými kolegy a spolužáky. Nedostatečná orientace v těchto tématech jej reálně znevýhodňovala. Zmiňuje, že při jednání s některými obchodníky s uměním nemá dodnes pocit férového přístupu a důstojného zacházení. Co se týče uměleckého vedení, je jeho zkušenost hodnocena neutrálně. Zmiňuje silně individuální přístup a individualizovaný styl pedagogů při vedení ateliérů a jako zásadní moment uvádí výběr vedoucího diplomového projektu. To může být pro studenta klíčová volba. K profesionální a genderové atmosféře uvádí, že zaznamenal aktivní kampaň, v níž se jeho spolužačky, které omezovalo přehlížení, podceňování a nedostatek respektu ze strany pedagogů, ohradily a na problém veřejně poukázaly. Náš respondent si byl maskulinní atmosféry v některých ateliérech vědom, ale nijak zvlášť ji nekritizoval, spíše ji pokládal za normu, která každému prostě nevyhovovala. Toto vnímání je v něčem srovnatelné se situací na taneční konzervatoři, kdy studenti nevnímali toxicitu prostředí tak silně jako některé jejich spolužačky.

Kampaň, o níž je řeč, měla ve své době reálný a systémový efekt. Škola prošla genderovým auditem a nastavila vnitřní mechanismy tak, aby se neetické chování vyloučilo nebo alespoň minimalizovalo.

Hudebník, který má za sebou i studium na zahraniční škole, může srovnávat. V českých školách považuje přípravu na praxi a orientaci na trhu práce za žalostně nedostatečnou. K situaci uvádí: „Ještě jako student jsem se zaregistroval jako OSVČ. Dneska, když vyučuji studenty, vidím, že vůbec netuší, že by to měli udělat. Mají úplně nulovou informovanost nebo znalost toho tématu a myslím, že to souvisí i s tím, že umělec

OSVČ (tzv. volnonohař) vlastně stojí mimo systém, není definován.“ Dále respondent uvádí, že v zahraničí, kde působí, existují organizace, které se této otázce odborně věnují.

Další zkušenost do spektra vysokoškolského studia přikládá z našeho vzorku respondentů divadelník. Akademické studium pokládá za nesmírně náročné především s ohledem na čas. Vedle studia nelze počítat s žádnou další aktivitou i nárok na osobní volno je velmi limitovaný. Studium je pohlcující a na několik let jeho životu zcela dominovalo. „Zpětně mám pocit, že už bych nikdy takový režim nezvládl... Myslím, že jsme byli všichni schopni vůči sobě dělat hodně velké ústupky.“ Z hlediska tvorby označuje školu jako zásadní, takřka transformativní zkušenost. Jeho hodnocení studia je vesměs pozitivní. Především v prvních dvou ročnících, kdy se mu díky pedagogickému vedení zcela změnila hodnota, vkus i dosavadní vnímání divadla. Z hlediska praxe pociťuje jako krajně diskomfortní moment vyjednávání honorářů. V oblasti režie není stanovena obvyklá cena práce, dopředu se nedá odhadnout rozsah a časová náročnost. Jako externí režisér nemá vhléd do rozpočtů divadel a nedokáže jednoznačně odhadnout adekvátnost svého požadavku, resp. necítí se na vyjednávání o honoráři dobře připraven.⁷⁶ V oblasti filmu, kde respondent rovněž působí, je jednání o odměně daleko jednodušší, transparentnější a z hlediska výše odměny také daleko uspokojivější. Kombinací práce v divadle a filmu může saturovat svoje potřeby. Respondent patří ke generaci aktuálně reflektující podobný umělecký protest, jaký proběhl před několika lety na výtvarné škole. Na jaře 2021 vystoupila skupina studentek-umělkyně s kampaní Nemusíš to vydržet, k níž se přidala i řada bývalých studentek a studentů, kteří potvrdili svými zkušenostmi, že neetické a neprofesionální chování vůči studentům je dlouhodobý problém.

Vysokoškolské studium u literátky bylo přirozeným prostředím pro práci se slovem a formulování myšlenek. Mladší z literátek prošla studiem několika vysokoškolských oborů, aby jí teprve až studium na filmové škole přineslo pracovní uplatnění a také naplnění. Často se v souvislosti s uměleckou akademickou půdou zmiňuje, že jde především o prostor k vytvoření generačních profesních kontaktů a získání příležitostí. To se v našem průzkumu potvrzuje. Druhá literátka získala pracovní uplatnění na základě stáže v jedné z televizí. V souvislosti s atmosférou na vysoké škole zmiňuje jako problematické udržení profesionálního odstupu mezi studenty a pedagogy. Tato hranice se podle její zkušenosti občas překračuje a poškozují vzájemné vztahy a profesionální atmosféru.

K přechodu na vysokou školu neměl tanečník důvod a snad ani příležitost, neboť po skončení osmileté konzervatoře získal angažmá v zahraničním souboru.⁷⁷ Jeho zkušenosti z první poloviny 90. let jsou v mnohém inspirativní. Zahraniční soubor mu poskytl všeobecnou podporu při přesídlení, při nutných administrativních krocích z hlediska pracovní mobility, ale také při integraci mladého umělce do profesionálního

76 Viz <https://www.ndtalks.cz/episode/kv2dcnpf>.

77 Absolutorium taneční konzervatoře poskytuje úplné odborné vzdělání a je v rámci uměleckých oborů nejdelším odborným studiem; taneční interpretaci nelze u nás studovat vysokoškolsky, na rozdíl od hudební.

tělesa. Postupně překonal jazykovou bariéru, samozřejmostí byla předem podepsaná smlouva a důstojné finanční ohodnocení i sociální a zdravotní pojištění hrazené souborem. Významným momentem byla i podpora samostatného bydlení, kdy stát výhodnými podmínkami podněcoval mladé (i zahraniční) zaměstnance, aby si sjednali hypotéku. Zdravotní servis pro tanečnický zahrnoval fyzioterapeuty, chiropraktiky i všeobecné lékaře. V případě úrazu byl tanečník v péči smluvní nemocnice a lékařů specializovaných na taneční medicínu. Za zmínku stojí i individuální mentorská péče o mladé adepty, kteří stále pracovali v blízkosti špičkových profesionálů. Tato mimořádná kariérní zkušenost ovlivnila další umělecké směřování tohoto respondenta. V jeho případě však hladký přechod do profesního života zajistil zahraniční zaměstnavatel.

— Umělecká praxe a její témata

Nezávislá hudebnice se zapojila do uměleckého života ještě v době před rokem 1989. Byla součástí undergroundové scény, což mohlo souviset s jejími neúspěšnými pokusy o přijetí na vysokou školu.⁷⁸ Práci za malé nebo nulové honoráře v malých divadlech kombinovala s nekvalifikovanými nebo málo kvalifikovanými úvazky. Zažila přerod amatérského a poloamatérského uměleckého světa v profesionální a v 90. letech velký vzestup osobní kariéry díky úspěšnému albu. Vzhledem k tomu, že není typem mainstreamové umělkyně, zůstalo jen u jedné výraznější vlny popularity. Od té doby si buduje svůj osobitý profil, komunitu posluchačů a věnuje se především autorské tvorbě a producentství. Její kariéra se rozvíjí na bázi osobních kontaktů, budování přátelských vazeb, které mají i profesní stránku. Umělecká svoboda a silná nekompromisní vize vždy převážily nad ekonomickými výhodami. „Já jsem se v životě naučila být hodně skromná, abych mohla dělat to, co mě baví, a protože jsem byla velmi paličatá, rozhodla jsme se, že budu dělat jenom to, co chci, takže jsem byla hodně bez peněz.“ Uchránit si osobní uměleckou integritu a svobodu neváhala ani za cenu nižších příjmů: „Já jsem odmítala okamžitě všechno, co bylo dobře placené... všechno jsem to měla pod slovem reklama a to se mi nelíbilo, tahle komerční cesta.“ V počátcích své hudební profesionální dráhy doplatila na neznalost občanských povinností a neměla pod kontrolou povinné platby. V současnosti spolupracuje s účetní, která spravuje její daňovou agendu. Umělkyně je OSVČ – to znamená, že pracuje ve svobodném povolání, ale nemá IČ, takže pracuje na smlouvy v rámci autorského zákona a je registrovaná pod OSA. Svou někdejší zkušenost s neplacením odvodů komentuje obecnou neznalostí této problematiky a nedostatkem informací. Apeluje na lepší šíření informací z této oblasti, zvláště mezi umělci, kteří praktickou stránku života občas zanedbávají. Vývojem – ačkoli ne příliš dramatickým – prošlo i téma sjednávání honorářů. Umělkyně se svěruje s podobnou praxí na téma výše odměn v hudební oblasti, s jakou jsme se setkali u divadla. Dnes se snaží dohodou dospět k částce, která je únosná pro pořadatele a pokryje její představu o výši honoráře a náklady na spolupracovníky. „Kolik na to máte?“ je její obvyklý dotaz na toto téma. Jako

78

Před rokem 1989 nerozhodovaly o přijetí na vysokou školu jen znalosti a schopnosti uchazečů, ale také tzv. kádrový profil, který musel být v souladu s ideologickými principy vládoucí komunistické strany.

producentka má přehled o diváckém ohlasu, poslechovosti i o prodeji svých alb. To všechno jí utváří zpětnou vazbu k její umělecké činnosti, která má ale i nákladovou stránku: je třeba investovat do aparatury, vybavení nahrávacího studia, ale třeba i zafinancovat natočení videoklipu. Na vydání poslední desky požádala o grant, který získala. Dříve se prý styděla takový krok učinit.

Jak už jsme zmínili v případě respondenta z oblasti výtvarného umění, vnímal přechod do umělecké praxe jako natolik riskantní, že se nikdy nevydal na samostatnou dráhu OSVČ a vždy pracoval coby zaměstnanec, občas i v nekvalifikovaných pozicích. V současnosti je pedagogem na výtvarné škole na plný úvazek. Prodejní stránka jeho tvorby je nahodilá, souvisí také s příležitostmi k výstavám. Při přechodu mezi profesionální umělce sehrála roli jeho diplomová práce, jíž na sebe upozornil v rámci kolektivní výstavy absolventů. Respondent kritizuje, že se upustilo od praxe seznámit odbornou veřejnost s novými jmény. Po skončení akademie dostal příležitost od zahraničního galeristy, který ho nějakou dobu podporoval. Daří se mu příležitostně prodávat z ateliéru a v rámci nepravidelných výstav. Ročně prodejem vydělá zhruba 100 tisíc korun. Tyto příjmy však nepřiznává. Nebránil by se spolupráci s galeristy, kteří by zprostředkovali prodej jeho děl, ale poukazuje na složitost a netransparentnost galerijního prostředí. Momentálně se cítí stabilizovaný a připravený i na větší projekt. Jeho kolegové, kteří se živí jenom uměním, fungují často v šedé ekonomice a nepřiznávají příjmy. Jeho životní náklady zahrnují pronájem pražského bytu, nájem ateliéru, zkušební a malířský materiál a příjmy tyto výdaje sotva pokryjí. Respondent je bezdětný, nemá finanční závazky, nespoří.

Respondent potvrzuje rozšířenou domněnku, že výtvarní umělci prodávají z ateliéru a tyto příjmy nedaní. Souvisí to i se skutečností, že v ČR není plně funkční zastupování umělců galeristy, kteří zprostředkovávají prodej jejich děl. „Poptávka po soukromých galeristech v okruhu absolventů a profesionálních umělců převyšuje nabídku. Galeristé jsou v situaci, kdy řadu poptávek odmítají i z kapacitních důvodů. Důvodem je i fakt, že provoz soukromých galerií není v ČR na rozdíl od řady evropských zemí systémově státem podporován (podpora plyne primárně na účast na mezinárodních veletrzích). I to je důvod, proč v ČR stále převažuje přímý prodej z ateliérů bez účasti zprostředkovatelů (galeristů).“⁷⁹

Pro respondenta z oboru vážné hudby byl zásadní úspěch ve významné hudební soutěži, jíž se zúčastnil ještě jako student. Poté začal dostávat koncertní nabídky, na což zareagoval registrací coby OSVČ a automatickým placením daní. Dnes má daňovou poradkyni jak v Česku, tak v cizině. Na začátku kariéry odjel do zahraničí, kde absolvoval nástavbové studium. Díky tomu se setkal s organizacemi, které cíleně poskytovaly personální podporu a předávaly informace o pracovněprávních tématech, což v rámci jeho studia v ČR zcela absentovalo – a chybí nadále. Respondent je překvapen nízkou informovaností studentů a absolventů o jejich právech a povinnostech a fungování

79 ŽÁKOVÁ, Eva, a kol. (2015) *Mapování kulturních a kreativních průmyslů*, I. svazek, kapitola *Výtvarné umění*. IDU.

Dostupné z: [Mapování kulturních a kreativních průmyslů v ČR, II. svazek – PROSPERO \(idu.cz\)](#)

pracovního trhu. Ve své patnáctileté kariéře byl dva roky zaměstnán v zahraničním orchestru a jinak se pohybuje jako freelancer s příjmy výhradně z umělecké činnosti. Nejčastějším typem smluv, s nimiž se setkává, jsou smlouvy o dílo či o uměleckém výkonu. Jako palčivý problém vnímá nastavení ceny práce a doporučuje rozvoj agentur. Respondent poukazuje na to, že umělec bez agentury není schopen si na velkých festivalech vyjednat stejně vysoký honorář jako umělec s agenturou v zádech. Kritizuje paradoxní odměňování, kdy studenti dostávají stejné honoráře jako zkušení hráči s dlouholetou praxí. Doporučuje tedy rozvoj agentur a nastavení ceníků (odkazuje např. na praxi v Norsku).

V zahraničí je praxe zprostředkujících agentur ve vážné hudbě běžná. Honoráře s pořadatelem koncertů, festivalů apod. jsou předmětem vyjednávání se zastupujícím agentem. Zpravidla se touto cestou daří dosáhnout vyššího, resp. s ostatními srovnatelného honoráře. Téma agenturního zastoupení je diskutováno ve všech druzích umění. Zatímco v audiovizí a zábavním průmyslu jde o rozvinutou síť, v literatuře a nezávislém performativním umění je zastoupení umělců problematické. Literáty často zastupují jejich nakladatelé, divadelní, taneční či novocirkusové soubory producenti – stagiony či jiné subjekty, které podpořily vznik konkrétních inscenací. V nezávislém divadle vznikají i jiné modely na podporu distribuce, jako například festival Velká inventura nebo Tanec Praha v regionech. O podporu exportu usiluje například i IDU ve svém programu PerformCzech a kanceláři SoudnCzech. Ve výtvarném umění by roli agentur měly plnit galerie, což se děje spíše výjimečně. V ČR není tato praxe příliš rozvinutá.

S velmi složitě kombinovanou pracovní a uměleckou činností se setkáváme u respondentky za oblast literatury, jejíž kariéra trvá zhruba 30 let. Autorka profesně působí i v akademické sféře, kde se podílí na nejrůznějších grantových vědeckých projektech, chodu katedry, vyučuje a vede studentské práce, a samozřejmě také publikuje. I když má vyšší akademický titul, je její finanční ohodnocení relativně velmi nízké. Ve své výpovědi silně kritizuje politiku platů a odměn zaměstnanců univerzity, resp. některých ústavů. Bez složitého puzzle grantových honorářů a příjmů za literární činnost, ale také tantiém z Dilie a OSA by svoje náklady nepokryla. „Jak říkám, když se mi to nakombinuje, je to žitelný, už je to suma, se kterou můžu žít a nejsem každý měsíc v minusu.“ Samostatný univerzitní příjem by na měsíční rodinné výdaje nestačil. Respondentka má dvě děti, v současnosti studující na vysokých školách, žije v domě, který nevlastní, ale musí investovat do jeho oprav. Další majetek, jako např. auto, nemá. Podává daňové přiznání, které zadává ke zpracování účetní.

Jaký je poměr příjmu z odborné a jaký z umělecké činnosti, nedokáže odhadnout. Občasným finančním zdrojem jsou literární stipendia, která ale podle zákona může čerpat jen dvakrát za život. Drobnější příjmy získává jako recenzentka a redaktorka. Z velkého spektra činností je patrné, že respondentka musí věnovat práci hodně času a energie. Patří k autorkám, jejichž knihy vycházejí i v zahraničí, a často se věnuje i opravám překladů do jazyků, které ovládá (němčina, angličtina a francouzština). To už není práce honorovaná, zato velmi náročná, nejen časově. Na zahraničním trhu ji

zastupuje agentka. Velmi kvituje podporu překladů Českého literárního centra, které v poslední době podporuje překlady nikoli jen celých knih, ale i kapitol nebo ukázek, což se pro komunikaci se zahraničními nakladateli ukazuje jako velmi funkční. V Česku publikuje řadu let u stejného nakladatele, k němuž má důvěru. Vždy pracuje na základě smlouvy, nejčastěji o dílo, autorské licenční apod. – tj. na základě smluv podle autorského zákona. Ani tato respondentka nemá závazky v úvěrech ani hypotéce, nespoří, jen si připlácí důchodové pojištění. V jejím případě je hlavním nákladem počítač, který si pořizuje ve vyšší kvalitě, a tudíž i vyšší cenové kategorii.

Pedagogové na vysokých uměleckých školách jsou často aktivními umělci nebo odborníky z praxe, vedle pedagogických povinností stále tvoří a věnují se nejrůznějším projektům. Ne všichni svou pedagogickou činnost pojmají jako prioritu i s ohledem na velmi nízké finanční ohodnocení. Odměnou za práci je pro ně tedy spíše prestiž a stabilita, byť s relativně nízkým příjmem. Zajímavá diskuse o postavení a problémech uměleckých pedagogů, jejich přípravě, kompetencích a odměňování přinesla 28. října 2021 konference Culture Get Together. V obecné rovině se podpoře a finančnímu ohodnocení pedagogů věnuje v posledních letech velká pozornost. V roce 2020 však klesla průměrná mzda zaměstnanců VŠ pod úroveň průměrného platu učitelů ve středních a vyšších odborných školách. Zatímco středoškolský pedagog bral v průměru 47 627 korun měsíčně, výdělek ve veřejných vysokých školách byl 46 982 korun.⁸⁰

I mladší z respondentek za literaturu potvrzuje, že pro udržení běžného životního standardu bylo pro ni nezbytné přijímat nejrůznější zakázky vedle hlavního zaměstnaneckého poměru. Plat, který pobírala jako zaměstnankyně jedné z televizních stanic, nebyl na pražské ceny nájmu a další nutné životní výdaje nijak vysoký. Aby se nepohybovala na hraně sociální nejistoty, většinou pracovala i „preventivně“ a vytvářela si finanční polštář na horší časy: „Vlastně mě udivuje – a byla i doba, kdy jsem se za to styděla a radši jsem o tom nemluvila –, jak moc člověk musí pracovat, jak velký objem práce musí odvést, aby se uživil,“ konstatuje. V současné době je na rodičovské dovolené, což v jejím konkrétním případě představuje možnost čerpat 300 tisíc korun do čtyř let dítěte.⁸¹ Relativní stabilitu její aktuální situaci dává fakt, že na domácnost jsou dva a s partnerem mohou příjmy skládat dohromady.

Sama začala tvořit texty pro televizi, film a rozhlas už na filmové škole. Popisuje ze své perspektivy rozdíly mezi psaním pro oblast audiovizu a světem nakladatelským. V audiovizu se na vývoji textu podílí více profesí, více lidí – u filmu zasahuje do scénáře producent/ka, v rozhlase dramaturg/yně, kreativní producent/ka apod. a je třeba výslednou podobu díla svým způsobem vyjednat a přizpůsobit určitému záměru. Rozhodně tyto oblasti nabízejí daleko lepší finanční ohodnocení. Odhaduje, že středně velká filmová produkce nabídne za celovečerní scénář kolem 400 tisíc korun.

V případě vzniku a distribuce literárního díla je praxe odlišná. Autorka popisuje, že

80 ECHO24.CZ. (2021) *Kolik berou učitelé: na VŠ měli loni poprvé nižší výdělek než na SŠ*. Dostupné z: <https://echo24.cz/a/SXkZC/kolik-berou-ucitele-na-vs-meli-loni-poprve-nizsi-vydelek-nez-na-ss>.

81 Více viz [Rodičovský příspěvek \(mposv.cz\)](https://mposv.cz/).

jednu ze svých úspěšných knih psala rok a nakladatel jí nabídl 40 000 Kč jako zálohu a následně dostává 5 % z prodaného výtisku. Toto procento je však vypláceno až poté, kdy se prodá objem nákladu ve výši zálohy. Autorka konstatuje, že stejná práce – autorské psaní – je hodnocená podle oborového kontextu, ve kterém vzniká, a dodává, že pro řadu autorů je nízké finanční ohodnocení a časová náročnost tvorby velkou překážkou, a proto na literární tvorbu rezignují.

Covid strávila převážně v režimu home office. „V tomto období se ukázaly obří nevýhody švarcsystému. Většina kreativních profesí v naší televizi je najímána na živnosták, a když se pozastavila výroba některých pořadů, vypadly jim příjmy. Nebylo výjimečné, že například herci šli pracovat do Amazonu.“ Respondentka je členkou odborů, ale z činnosti této organizace je zklamaná, neboť vyvíjela jen formální aktivitu a neřešila podle ní důležité otázky, jako je například transparentnost a férovost odměn v rámci podniku.

Výše veřejné podpory ze Státního fondu kinematografie na první verzi scénáře je maximálně 150 000 Kč. Na podporu literárních děl a překladů slouží na MK program tvůrčích stipendií v oblasti literatury, kde je možné získat podporu maximálně kolem 100 tisíc korun, a to jen dvakrát za život. Průměrná výše stipendijního příspěvku rozděleného mezi 24 žadatelů v roce 2022 bylo 42 000 Kč. Nejnižší příspěvek v daném roce byl 10 000 Kč, nejvyšší 90 000 Kč.

Profesní činnost respondenta za tanec zahrnuje především vedení souboru, dále pak vlastní choreografickou a pedagogickou činnost, interpretaci a koncepční přípravu projektů. Vedení souboru zahrnuje jak manažerskou práci (komunikaci s tanečnicí a uměleckými spolupracovníky, plánování tvorby i vystoupení, touring), tak přípravu grantových žádostí apod. O vedení souboru se dělí s manažerkou souboru, ale podstatná část úkonů je v jeho kompetenci. Samozřejmě ručí za umělecké směřování company, její rozvoj a renomé. Příležitostně sám pracuje na jiných projektech, které nesouvisí přímo s jeho souborem. Nově jsou to eventové projekty jako společenské akce, produktové prezentace apod., ale také pravidelně (zhruba dvakrát ročně) vyjíždí do zahraničí jako choreograf a pedagog. Respondent uvádí, že by si bez zahraničních pracovních příležitostí nemohl dovolit vést český taneční soubor. Rozdíl ve výši honorářů, ale i hodnota koruny vůči zahraničním měnám mu pomáhají saturovat osobní a rodinné potřeby. V tomto smyslu fungují i evropské granty, kde se odměny určují dle západoevropských sazeb a zvyklostí, a i proto se do výzev evropského programu Kreativní Evropy soubor opakovaně hlásí.

Obměnou souboru před několika lety za mladší tanečnicí došlo k proměně vnitřního modelu fungování. Dříve se vedení snažilo o tanečnicí „postarat“ v tom smyslu, že cítilo zodpovědnost za jejich dostatečné příležitosti a příjmy. Mladší generace, především zahraničních tanečnic a tanečnic, už má jiný přístup. Jsou samostatnější a neočekávají, že by je práce pro jednu company užívala. Rozvíjejí svoje aktivity a projekty a v případě potřeby jsou k dispozici.

Sám respondent je OSVČ, pracuje ve svobodném povolání na základě smluv autorského zákona, nemá IČ a na daňovou správu využívá služeb specialisty, který zpracovává veškeré příjmy i ty zahraniční. Z doby zahraničního působení má důchodové pojištění, které mu začne stát vyplácet, až dovrší určený věk.

Respondent působí v oboru 35 let a vnímá proměnu světové i domácí scény z mnoha aspektů. Například konstatuje, že celosvětově klesá hladina honorářů za choreografickou a taneční práci. Situaci na domácí scéně označuje jako „setrvalost problémů“: „Mně třeba vadí, že se u nás řeší věci, které se řešily v roce 2010. A řeší je ti samí lidé.“ Sám nemá kapacitu se zapojovat do oborových diskusí a aktivně se v nich angažovat, ale kontinuálně dění v oboru sleduje.

Mnohá kulturně politická témata se opakují a diskutují již desetiletí. V prohlášení takřka každé porevoluční vlády se objevuje snaha dosáhnout rozpočtu na kulturu v objemu 1 % ze státního rozpočtu. Reálně se však toto procento nejčastěji pohybuje někde nad polovinou. Od roku 2006 tak byla kultura kumulovaně připravena o 150 mld. korun. Kulturní politiky vznikají a jsou platnými vládními dokumenty, nicméně se příliš nevyhodnocují a neplní. Desítky let se hovoří o potřebě vytvoření zákona o kultuře či o veřejné kulturní organizaci, která by pomohla transformovat nevyhovující stav příspěvkových společností. Na proklamativní rovině stále zůstává i systémové a funkční nastavení meziresortní spolupráce, např. s MŠMT či s MPSV. Mohlo by to pomoci při řešení druhé kariéry umělců, která se v oblasti tance diskutuje již také řadu let. Ani téma vyhodnocení a přenastavení grantových programů není především (ale nejen) na úrovni MK novinkou. K posunu v prosazení a nastavení vhodných politik a strategií mohou výrazně přispět profesní asociace a sítě, které vykonávají skutečnou kulturní činnost a znají praxi a potřeby svých členů. Jejich aktivita však vyžaduje velké odborné a časové nasazení členů, na které nemají dostatečnou kapacitu a finance. Prosazení zájmů a potřeb kulturní scény postupuje extrémně pomalu a neefektivita vynaloženého úsilí je zdrojem velké frustrace.

— Rozvoj a konec kariéry

Téma celoživotního profesního vzdělávání či kariérního rozvoje chápal každý z respondentů trochu po svém. Pro zástupce z oblasti hudby jde o zásadní součást jeho profese – uvádí k tomu: „Velká část mých příjmů jde zpátky do toho, abych byl konkurenceschopný. Je to ohromné téma a je velmi nepopulární, musí se ale otevřít.“

Sám věnuje studiu skladeb velkou pozornost, věnuje se reáliím, investuje do odborné literatury i do nástrojů. Těmto investicím by podle něj měly odpovídat honoráře. Sám v omezené míře využívá grantů, rezidencí a stipendií. Po ukončení aktivní kariéry plánuje přechod na pedagogickou dráhu. Respondentka ze stejné oblasti rovněž věnuje svému rozvoji značnou pozornost a stálé vzdělávání pokládá obecně za velmi důležité. Sama se zajímá o psychologii a věnuje se literatuře. O změně nebo konci kariéry neuvažuje, ale umí si představit, že ve stáří by jí profesní podpora či asistence přišla vhod – např. s organizací koncertů a produkcí alb.

Respondent z oblasti tance moderuje a rozvíjí svou kariéru průběžně. Využil koučinku, zajímá se o terapeutické obory a v období covidové pandemie významně zabrousil

do oblasti digitálních médií a filmu. Této oblasti se chce věnovat i do budoucna. Na konec kariéry se připravuje jak finančně, tak mentálně. V oblasti tance je téma druhé kariéry a otázek spojených s ukončením aktivní činnosti hodně diskutované.

Divadelní režisér uvažuje o studijním pobytu v zahraničí, cítí, že by mu kontakt s cizím prostředím prospěl stejně jako studium oborů, jako je filozofie, sociologie či psychologie. Cítí, jak už bylo řečeno výše, potřebu se „dovzdělat“. O konci kariéry zatím nemá žádnou představu.

Pro výtvarníka nepřichází další studium v úvahu. Jako zaměstnanec může například absolvovat stipendijní pobyt nebo rezidenci jen v době prázdnin, resp. osobní dovolené. Téma konce kariéry pro něj není aktuální.

Druhá kariéra je v živém umění komplexní téma. Netýká se jen tanečníků a dalších umělců pracujících s tělem, ačkoli těch určitě nejnaléhavěji. V posledních letech se objevují další umělecké profese, které nelze vykonávat až do důchodu pro fyzickou náročnost či jiná specifika, jako např. nemoci z povolání (instrumentalisté) či úrazy. Pandemická krize přiměla mnohé umělecké profesionály k hledání jiného profesního uplatnění, třeba jen na přechodnou dobu. Nutnost uvažovat o kariéře strategicky, připravovat se na možná rizika a různé životní fáze (rodičovství, období zranění), ale také se zajímat o pracovněprávní témata, autorskou ochranu apod. je v českém prostředí relativně nové. Systematicky a nejdéle se touto agendou zabývá Nadační fond pro taneční kariéru, který poskytuje podporu tanečním profesionálům a prosazuje pro tuto profesní skupinu kompenzační systém. Chce po státu, aby podpořil formou participativního spoření umělce, kteří nemohou vykonávat svou profesi do důchodového věku. Další významnou organizací, jež poskytuje podporu umělcům především ve stáří, je Nadace život umělce, která funguje od roku 1992.

— Období covidové pandemie

Dalším tématem rozhovorů bylo fungování umělců a umělkyně v období covidové pandemie, která bez výjimky každému přinesla do života podstatnou změnu a nutnost se adaptovat. Ke zrušeným akcím patřily výstavy, koncerty, představení i autorská čtení a pozastavilo se také vydávání knih. Umělci přestávali dostávat podíly z autorských práv. Vesměs je ve výpovědích shodná kritika státu, který na kulturu a umělce z jejich pohledu zapomněl. Situaci začal řešit až na základě tlaku a protestů kulturní veřejnosti. Za pobuřující označila jedna respondentka stále citelný paternalistický postoj vedení státu k umění jako k volnočasové aktivitě.

Toto období však v žádném případě neznamenalo, že by kreativní činnost zcela ustala. Například respondent v oblasti tance zahájil intenzivní streamování tanečních lekcí, se souborem se pustil do produkce tanečních filmů a online naplňoval víceletý mezinárodní projekt podpořený ještě před covidem z evropského programu. Při zpětném hodnocení bylo období koronakrize pro něj i jeho soubor pracovně v mnoha ohledech přínosné a řadu podnětů by rád rozvíjel do budoucna. Pro sebe jako OSVČ získal podporu z programu Covid – Kultura a pak i kompenzaci nákladů pro soubor. Proces získání podpory však označuje za těžkopádný.

Naopak výtvarník s plným úvazkem situaci hodnotí váhavě. Není schopen posoudit, zda zrušení výstav mohlo automaticky znamenat pokles prodeje jeho děl. Konstatuje, že výstavy jsou do značné míry i pracovní motivace, a když se nepořádají, musí autor hledat motivaci jinde. Obchod s uměním z jeho pohledu koronakrizy spíše podnítila. Podle informací z odborných zdrojů stoupl během pandemie prodej umění až o třetinu.

Pro spisovatelku znamenala pandemie pozastavení veřejných akcí, především autor-
ských čtení, některá z nich ale proběhla online. Pozastavilo se či odložilo vydávání knih doma i v zahraničí. O podporu žádala jen jednou.

Respondent za divadlo vnímal pandemii ve dvou kontextech – jako student umělec-
ké vysoké školy a jako režisér v divadlech. Pro obě tyto sféry bylo období lockdownů nesmírně náročné. Škola i divadla přešly do útlumu. Snažili se zkoušet a pracovat, ale bez možnosti prezentace před diváky byla atmosféra v divadlech devastující. Mladý bezdětný režisér využil dvakrát covidovou podporu a dostal i honoráře za nazkouše-
ní inscenací. „Komplikované byly změny termínů, v důsledku čehož vznikaly značně složité situace. Dlouhou dobu nic, nic, nic, pak když to vypadalo, že už se divadla otevřou, tak třeba tři najednou chtěla rychle rozezkoušené inscenace nachystat k premiéře.“ Náhlý boom po rozvolnění byl pak zdrojem velkého stresu a vyčerpání. Pandemická zkušenost byla pro něj podnětem k vážným úvahám o společenském postavení umělců a funkci umění, zejména v době krizí. Byl zaskočen tím, že se například rozvolňovalo v oblasti služeb, ale nebyla do nich zahrnuta kulturní sféra.

Hudebník v době covidové pandemie fungoval i jako aktivista a zapojil se do prosazo-
vání ochrany a kompenzací hudebních umělců. Kvituje, že v době krize byli hudebníci schopni se alespoň dočasně stmelit, ale na druhou stranu lituje, že oborové aliance nejsou silnější, neboť existuje řada problémů a otázek, které by se měly v oboru řešit. Kromě profesních podmínek v Česku podle něj například chybí diskuse o udržitelnos-
ti a ekologii v umění, což je jinde ve světě považováno za velmi významné téma. Roli státu v době covidu hodnotí kladně, podle něj se podařilo zachytit většinu těch, kteří podporu potřebovali, a jen minimum umělců na podporu nedosáhlo. Respondent v omezené míře během pandemie koncertoval online, především se zahraničními orchestry. Využil kompenzačních podpor doma i v cizině.

V reakci na pandemickou krizi, v níž se ministerstvo kultury těžko orientovalo a zpočátku nedokázalo adekvátně reagovat na potřeby živého umění, se rychle zformovalo několik nových profesních asociací – např. Česká obec hudební, Kulturní sféra, Platforma nezávislých hudebníků a souborů klasické hudby apod. Spolu s dalšími, již etablovanými subjekty začaly konstruktivně a úspěšně vyjednávat s ministerstvem podporu a kompenzace. Některé ad hoc vzniklé asociace posléze svou činnost utlumily, jiné naopak dále využívají „covidového sjednocení“ a pokračují v aktivitě. V průběhu pandemie se také objevila příležitost činnost profesních asociací podpořit z tzv. Norských fondů, které vypsaly dotační výzvy specificky určené na profesionalizaci těchto subjektů.

Hudební respondentka se k pandemii vyjadřuje jako ke krušnému období, kdy jí hodně chybělo vystupování a výpadky v příjmech domácnosti se dvěma dětmi byly citelné. Žádala dvakrát o kompenzační podporu pro OSVČ, ale nikoli v programu Covid – Kultura, neboť jí připadal velmi komplikovaný. Během pandemie zkrachovala firma jejího muže, takže rodinný rozpočet byl závislý jen na kompenzacích a menších nahodilých příjmech. Na druhou stranu jí toto období umožnilo zastavení a možnost vyvíjet vlastní tvorbu. Podařilo se jí několikrát koncertovat online a dostala i několik dalších příležitostí (rádio, televize, rodinné festivaly), aby alespoň trochu vyrovnala propady v příjmech. Subjektivně má pocit, že prožívala lockdowny lépe než jiní. Fakt, že se všechno zastaví, odpovídal částečně zkušenosti z totality, kdy fungovaly zakazy činnosti, které ji rovněž kdysi postihly.

— **Vztah k profesním organizacím**

V rámci mapování profesních témat jsme se dotázali i na členství v profesních organizacích. Zajímalo nás, jaké je povědomí o jejich fungování a zda jejich činnost respondentky/ti registrují. Ukázalo se, že pojetí profesních organizací je poměrně široké a dotázaní do nich zahrnují i agentury, jako je Dilia či autorský svaz OSA. Jedna z respondentek je členkou odborů, druhá členkou PEN klubu. Taneční zástupce sleduje práci Asociace nezávislých divadel a uvažuje o vstupu do této organizace, jeho soubor je pasivním členem Vize tance. Další respondenti nejsou členy žádných profesních organizací ani nesledují jejich činnost, protože nejsou dostatečně motivováni, nevidí důvody, proč by se zapojovali.

— **Představy spojované se statusem umělce**

Před zahájením rozhovorů s umělkyněmi a umělci jsme podrobně vysvětlili jejich hlavní účel – vytvořit faktografickou bázi, podklad pro formulování a prosazení statusu umělce. Na závěr každého z rozhovorů jsme se proto zeptali, co si pod tímto pojmem představují a čím by jej případně sami naplnili. Názory a podněty se pohybovaly ve velké škále od zcela konkrétních návrhů až po ideové rámce, jako je zvýšení profesní důstojnosti umělců, posílení celospolečenského významu kultury a umění apod. K těm konkrétním patřilo:

- podpora začínajících umělců – např. formou cen a pořádáním výstav
- nabídka tvůrčích prostor – ateliérů, studií či zkušeben
- nastavení ceníků práce a výkonů
- sociální opatření pro složité a křehké životní situace (rodičovství, úrazy) nad rámec běžného nastavení
- podpora rozvoje uměleckých agentur
- ochrana náročných profesí (tanečníci, akrobaté, performeři, kameramani apod.)
- zavedení statutu „emeritus“ pro důstojnou obměnu ve vedení škol a jiných kulturních institucí
- podpora v krizích a ve stáří

Hlavní zjištění

Ačkoli rozhovory byly vedeny se zástupci různých uměleckých oborů a oslovené/ní respondentky/ti byli různého věku, zkušeností, vzdělání a genderu, lze i z těchto rozdílných perspektiv formulovat několik závěrů.

- Respondentky/ti společně reflektují, že umění a kultura je málo společensky doceněná oblast a o jejím významu panuje nízké povědomí, a to především u politických činitelů. V tomto názoru je utvrdila covidová krize, v níž se potřeby uměleckého sektoru řešily s velkým zpožděním navzdory faktu, že kultura patřila k nejpostiženějším odvětvím. Názor o přehlížení a nedocenění umění a kultury je tu desítky let v podstatě v nezměněné kvalitě.
- Svou profesní uměleckou činnost vnímají respondenti/ky vesměs jako ekonomicky nestabilní a prekarizovanou, její křehkost vyvažují buď zaměstnaneckým poměrem, který jim nabízí základní finanční bázi, nebo/a složitou kombinací zakázek a projektů, jejichž naplnění vyžaduje velké osobní a časové nasazení. Ne u všech respondentů se podařilo získat přesnější ekonomické údaje a zhodnotit tak jejich finanční a sociální stabilitu. V našem vzorku všichni vedou sociálně uspokojivý život a dokážou naplnit svoje a rodinné potřeby.
- Všichni svěřují správu daní a povinných odvodů do rukou odborníků a dbají na to, aby měli tuto agendu v pořádku. Výjimkou je výtvarník, který příležitostně prodává díla bez „dokladu“, tudíž bez zdanění, což – jak uvádí – je v jeho oboru běžná praxe.
- Jako silné téma vyvstává z rozhovorů nedostatečná příprava studentů na praxi z hlediska finanční gramotnosti, pracovněprávních vztahů, ceny práce, vyjednávání apod. Všichni se shodují, že je toto téma v rámci vzdělávání nedostatečně komunikováno, což pak komplikuje nástup do praxe a orientaci na trhu. Je otázkou, jak rychle se povědomí o těchto záležitostech v praxi nabývá a jak se pak reprodukuje a dál předávají související stereotypy.
- Co je příčinou tohoto stavu, můžeme spekulovat: může jít o stereotyp, kdy je umění pokládáno za duchovní statek, k němuž se finanční kontext nehodí (s tím kontrastuje např. aukční hodnota artefaktů, umění jako investice, péče o umění v galeriích a muzeích, náklady na inscenace, astronomické honoráře některých umělců); roli může hrát i fakt, že pedagogové ve školách sami působí v praxi a nesdílení podstatných informací o profesní realitě jim dává určitou „informační převahu“ – vzdělávají přece své budoucí zaměstnance a mladší kolegy. Tento přístup má své další konsekvence, které mohou tvořit podloží různých druhů neetického chování, proti němuž se studenti a studentky v poslední době výrazně vymezují.
- Vztah respondentů k profesním organizacím by se dal označit za vlažný či rezervovaný, někteří si ani nebyli jisti, o jaký druh subjektů se jedná. Až na jednoho respondenta, který se dočasně v hájení oborových zájmů v době covidové

krize angažoval, stojí ostatní mimo. Důvodem je nedostatek informací, možná času, ale i skepse, že lze cokoli pozitivně ovlivnit skrze politická jednání.

- Představa o konci kariéry je diferencovaná podle věku a oboru. Pro někoho je velkým tématem (tanec), jiný ji vůbec neřeší (literatura). Všichni se shodují, že je potřeba zajistit podporu pro seniorní umělce, pakliže bude zapotřebí. Podobně se všichni vyjadřují ve prospěch podpory umělců v existenčních či sociálních krizích.
- Téma statusu umělce vzbuzuje velké očekávání, ale představa o tom, co by mohl reálně znamenat, se teprve buduje. Status umělce je vnímán jako morální náprava výše zmíněného přehlížení, porozumění a prekarizace.

Zdroje

Úvod

IDU. (2022) Střed zájmu – Status umělce a umělkyně. Dostupné z: <https://www.idu.cz/cs/aktualne/kalendar-akci/3313-mezinarodni-konference-status-umelce-a-umelkyne>.

Status umělce v mezinárodním kontextu

DÂMASO, Mafalda, BADIA, Tere, ROSANA, Gabriele, KISS, Kornelia, BERTAGNI, Sebastiano, WEISINGER, Maya. (2021) Study requested by the CULT Committee of European Parliament. The Situation of Artists and Cultural Workers and the post-COVID-19 Cultural Recovery in the European Union.

Dostupné z: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/652250/IPOL_STU\(2021\)652250_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/652250/IPOL_STU(2021)652250_EN.pdf).

Evropská komise. (2018a) Sdělení komise Evropskému parlamentu, Radě, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů: Nová evropská agenda pro kulturu. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/ALL/?uri=CELEX:52018DC0267>.

Evropská komise. (2018b) The role of public policies in developing entrepreneurial and innovation potential of the cultural and creative sectors. Report of THE OMC (Open Method of Coordination) working group of Member States' experts. Dostupné z: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/5d33c8a7-2e56-11e8-b5fe-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-68820857>.

Evropská komise. (2020b) Sdělení komise Evropskému parlamentu, Radě, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů. Unie rovnosti: strategie pro rovnost žen a mužů na období 2020–2025. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/ALL/?uri=CELEX:52020DC0152>.

Evropská komise. (2020c) The European instrument for temporary Support to mitigate Unemployment Risks in an Emergency (SURE). Dostupné z: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2020/649375/EPRS_ATA\(2020\)649375_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2020/649375/EPRS_ATA(2020)649375_EN.pdf).

Evropská komise. (2021) Sdělení komise: Pokyny k uplatňování právních předpisů EU v oblasti hospodářské soutěže na kolektivní smlouvy týkající se pracovních podmínek osob samostatně výdělečně činných bez zaměstnanců. Dostupné z: https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/12483-Kolektivni-smlouvy-pro-osoby-samostatne-vydelecne-cinne-oblast-pusobnosti-pravidel-hospodarske-souteze-EU_cs.

Evropská komise a Goethe Institut. (2021) The Voices of Culture Report: Status and Working Conditions for Artists, Cultural and Creative Professionals. Dostupné z: <https://voicesofculture.eu/2021/01/25/status-and-working-conditions-of-artists-and-cultural-and-creative-professionals/>.

Evropský parlament. (2007) Usnesení Evropského parlamentu ze dne 7. června 2007 o sociálním postavení umělců (2006/2249(INI)). Dostupné z: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-6-2007-236_CS.html?redirect.

Evropský parlament. (2020) Resolution on the cultural recovery of Europe 2020/2708 (RSP). Dostupné z: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/B-9-2020-0246_EN.pdf.

Evropský parlament. (2021) Report on the situation of artists and the cultural recovery in the EU. Dostupné z: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2021-0283_EN.html.

Evropský parlament a Rada EU. (2004) Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 883/2004 ze dne 29. dubna 2004 o koordinaci systémů sociálního zabezpečení. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/ALL/?uri=CELEX:32004R0883>.

Evropský parlament a Rada EU. (2010) Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2010/41/EU ze dne 7. července 2010 o uplatňování zásady rovného zacházení pro muže a ženy samostatně výdělečně činné a o zrušení směrnice Rady 86/613/EHS. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=OJ%3AL%3A2010%3A180%3ATOC>.

Evropský parlament a Rada EU. (2020b) Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2020/2221 ze dne 23. prosince 2020, kterým se mění nařízení (EU) č. 1303/2013, pokud jde o dodatečné zdroje a prováděcí opatření na pomoc při podpoře zotavení z krize v souvislosti s pandemií COVID-19 a jejími sociálními dopady a při přípravě zeleného, digitálního a odolného oživení hospodářství (REACT-EU). Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32020R2221&qid=1611824380100>.

Evropský parlament a Rada EU. (2020c) Směrnice Evropského parlamentu a Rady EU o přiměřených minimálních mzdách v EU. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020PC0682&from=EN>.

IFACCA. (2022) IFACCA Report: A crisis of sustainable careers? Examining working conditions for independent arts and cultural workers. Dostupné z: <https://ifacca.org/news/2022/09/15/crisis-sustainable-careers-examining-working-condi/>.

Panteia. (2020) The status and working conditions of artists and cultural and creative professionals. Dostupné z: <https://panteia.com/news/panteia-study-published-on-the-status-and-working-conditions-of-artists-and-cultural-and-creative-professionals/>.

Rada EU. (2018) Závěry Rady o pracovním plánu pro kulturu (2019–2022). Dostupné z: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=CELEX:52018XG1221\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=CELEX:52018XG1221(01)).

Rada EU. (2019) Doporučení Rady ze dne 8. listopadu 2019 o přístupu pracovníků a osob samostatně výdělečně činných k sociální ochraně. Dostupné z: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/ALL/?uri=CELEX:32019H1115\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/ALL/?uri=CELEX:32019H1115(01)).

UNESCO. (1980) 1980 Recommendation concerning the Status of the Artist. Dostupné z: <https://en.unesco.org/creativity/publications/unesco-recommendation-concerning-status-artist-1980>.

UNESCO. (2005) The 2005 Convention for the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions. Dostupné z: <https://en.unesco.org/creativity/convention/texts>.

Příklady ze zahraničí

AGENTURA JN. (2021) *Aprovado Estatuto do Artista*. Dostupné z: <https://www.jn.pt/artes/aprovado-estatuto-do-artista--14244666.html>.

Basic Income for the Arts Pilot Scheme: Guidelines. Dostupné z: <https://www.gov.ie/en/publication/29337-basic-income-for-the-arts-pilot-scheme-guidelines-for-applicants/#eligibility>.

Basic Income for the Arts. Dostupné z: <https://www.gov.ie/en/campaigns/09cf6-basic-income-for-the-arts-pilot-scheme/#>.

Constituição da República Portuguesa. Dostupné z: <https://www.parlamento.pt/Legislacao/Paginas/ConstituicaoRepublicaPortuguesa.aspx>.

COOLS, Sara, WAGELID, Terje. (2022) Økonomien i kultursektoren og kulturpolitikens rolle under koronapandemien. Dostupné z: [Økonomien i kultursektoren og kulturpolitikens rolle under koronapandemien - Publikasjoner - kulturradet.no](https://www.kulturradet.no/publikasjoner/ekonomien-i-kultursektoren-og-kulturpolitikens-rolle-under-koronapandemien).

Eportugal.gov.pt. Dostupné z: <https://eportugal.gov.pt/>.

Fairness Codex – Kunst und Kultur in Österreich. Dostupné z: <https://www.bmkoes.gv.at/Kunst-und-Kultur/Fairness-Fair-Pay/Codex.html>.

FEDERAL MINISTRY REPUBLIC OF AUSTRIA. (2021) *Fairness, Arts and Culture in Austria*.

Dostupné z: [Fairness und Fair Pay \(bmkoes.gv.at\)](https://www.bmkoes.gv.at/).

Fond na podporu umenia. Dostupné z: <https://www.fpu.sk/sk/fond/>.

IDU. (2022) *Mezinárodní konference Status umělce a umělkyně*. Dostupné z: <https://www.idu.cz/cs/aktualne/kalendar-akci/3313-mezinarodni-konference-status-umelce-a-umelkyne>.

IDU. *Post Covid Adaptation Models in Culture*. Dostupné z: <https://www.idu.cz/cs/o-nas/veda-a-vyzkum/vedeckovyzkumne-projekty/3159-post-covid-adaptation-models-in-culture>.

IG Netz. Dostupné z: <https://freietheater.at/service/ig-netz/>.

IGAC. Dostupné z: <https://www.igac.gov.pt/servicos1>.

KLEPPE, Bård, ASKVIK, Tanja. (2021) *Kunstnerne og koronapandemien*. Dostupné z: [\(PDF\) Kunstnerne og koronapandemien \(researchgate.net\)](https://www.researchgate.net/publication/354111111).

Kulturrådet og Norsk filminstitutt. (2022) *Sterkere tilbake. Pandemiens konsekvenser for kultursektoren og mulige virkemidler for gjenoppbygging*. Dostupné z: [Sterkere tilbake. Pandemiens konsekvenser for kultursektoren og mulige virkemidler for gjenoppbygging - Publikasjoner - kulturradet.no](https://www.kulturradet.no/publikasjoner/sterkere-tilbake-pandemiens-konsekvenser-for-kultursektoren-og-mulige-virkemidler-for-gjenoppbygging).

KULTURRAT ÖSTERREICH. (2022) *Fair Pay Reader*. Dostupné z: [Fair Pay Reader – Kulturrat Österreich](https://www.kulturrat.at/fair-pay-reader).

O Estatuto dos profissionais da cultura. Dostupné z: <https://estatutocultura.pt/>.

Presidência do conselho de ministros. Dostupné z: <https://www.culturaportugal.gov.pt/media/7873/decreto-lei-n-105-2021.pdf>.

SARAFA, Nuno. (2021) *Direitos (e Deveres) dos Artistas em Portugal – Parte 1, Artesonora*. Dostupné z: <https://artesonora.pt/featured/direitos-e-deveres-dos-artistas-em-portugal-parte-1-estatuto-musico/>.

Iniciativy týkající se statusu umělkyně a umělce v ČR

ČECH, Martin, TKADLEČEK, Áron. (2022) *Práce ničí svět, ale nemusela by. Její současná podoba je neudržitelná*, in: *Alarm*, 22. 10. 2022. Dostupné z: <https://a2larm.cz/2022/10/prace-nici-svet-ale-nemusela-by-jeji-soucasna-podoba-je-neudrzitelna/>.

ČSÚ. (2022) *Průměrné mzdy – 4. čtvrtletí 2021*. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/cris/prumerne-mzdy-4-ctvrtleti-2021>.

ČSÚ. *Vývoj průměrných cen vybraných potravin*. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/vyvoj-prumernych-cen-vybranych-potravin>.

Deloitte. *Rent Index Q3 2022 – Ceny nájmu bytů v ČR*. Dostupné z: <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/cz/Documents/real-estate/22-Q3-Rent-Index.pdf>.

Eeegrants.cz. (2018) *Posilování kapacit oborových zastřešujících asociací, sítí a platform*. Dostupné z: <https://www.eeegrants.cz/cs/programy/kultura/oblasti-podpory/budovani-a-posilovani-kapacit-oborovych>.

FELKLOVÁ, Hana. (2020) *Status profesionálního umělce, Ochrana a podpora výkonu umělecké profese*. IDU. Dostupné z: [Status umělce | Institut umění – Divadelní ústav \(idu.cz\)](https://www.idu.cz/cs/aktualne/status-umelce).

IDU. *Status umělce*. Dostupné z: <https://www.idu.cz/cs/o-nas/veda-a-vyzkum/vedeckovyzkumne-projekty/1906-status-umelce>.

IFPI. (2022) *Společný dopis mezinár. organizací českým poslancům*. Dostupné z: <https://ifpicr.cz/spolecny-dopis-mezinar-organizaci-ceskym-poslancum>.

Jan Motal. *Blog / Imunitní deník #28*. Dostupné z: <https://www.janmotal.cz/index.php/2022/06/04/blog-imunitni-denik-28/>.

Koncepce podpory umění v České republice na léta 2015 až 2020. Dostupné z: <https://www.mkcr.cz/koncepce-podpory-umeni-v-ceske-republice-na-leta-2015-az-2020-1279.html>.

Kreativní Česko. (2021) *Výzva vládě*. Dostupné z: <https://www.zakreativnicesko.cz/v%C3%BDzva>.

MDM. *Minimální důstojná mzda*. Dostupné z: <https://www.dustojnamzda.cz/>.

Mediaguru. (2022) *Co přináší novela autorského zákona a kde jsou možná rizika?* Dostupné z: <https://www.mediaguru.cz/clanky/2022/11/co-prinasi-novela-autorskeho-zakona-a-kde-jsou-mozna-rizika/>.

MK ČR. Národní plán obnovy. Dostupné z: <https://www.mkcr.cz/narodni-plan-obnovy-2609.html>.

MK ČR. NPO: *Podpora výzkumných projektů k problematice status umělce a internacionalizace*. Dostupné z: <https://www.mkcr.cz/npo-podpora-vyzkumnych-projektu-k-problematice-status-umelce-a-internacionalizace-2842.html>.

MK ČR. *Státní kulturní politika na léta 2021–2025*. Dostupné z: <https://www.mkcr.cz/statni-kulturni-politika-69.html>.

NADIVADLO. *Mikulka: Otevřený dopis ministrovi kultury*. Dostupné z: <http://nadivadlo.blogspot.com/2022/03/mikulka-otevreny-dopis-ministrovi.html>.

ND Talks. Dostupné z: <http://www.ndtalks.cz/>.

NEKOLNÝ, Bohumil, ŽÁKOVÁ, Eva, a kol. (2011) *Studie současného stavu podpory umění, svazek II*. IDU. Dostupné z: <https://www.idu.cz/cs/publikace/230-studie-soucasneho-stavu-podpory-umeni-svazek-ii-s-cd-i-svazku>.

Novasit.cz. *Skončil třetí ročník Culture Get-Together 2022*. Dostupné z: <https://www.novasit.cz/novinky/skoncil-treti-rocnik-culture-get-together-2022.html>.

Tanecnikariera.cz. (2014) *Analýza a popis dobré praxe v ČR. Druhá kariéra umělců z oblasti performing arts*. Dostupné z: <http://tanecnikariera.cz/wp-content/uploads/2016/04/PRIKLADY-DOBRE-PRAXE-WEB.pdf>.

Tanecnikariera.cz. (2015) *Proměny trhu práce / Srovnání povolání / Přínos a dispozice umělců pro praxi v jiných oborech*. Dostupné z: <http://tanecnikariera.cz/wp-content/uploads/2016/04/promeny-trhu.pdf>.

Sondy do kariér profesionálních umělců

Česká hudební rada. (2021) *Odpovídá vzdělávací systém trhu práce? Co víme? Co je možné zlepšit a jak?* Dostupné z: <https://www.chr-cmc.org/cs/save-the-date-2021>.

Edu.cz. *82 Umění a užité umění*. Dostupné z: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcove-vzdelavaci-programy-stredniho-odborneho-vzdelavani-rvp-sov/konzervatore/82-umeni-a-uzite-umeni/>.

Echo24.cz. (2021) *Kolik berou učitelé: na VŠ měli loni poprvé nižší výdělek než na SŠ*. Dostupné z: <https://echo24.cz/a/SXkZC/kolik-berou-ucitele-na-vs-meli-loni-poprve-nizsi-vydelek-nez-na-ss>.

MPSV. *Rodičovský příspěvek*. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/-/rodicovsky-prispevek>.

ND Talks. (2022) *Ekonomická a sociální situace lidí pracujících v divadle*. Dostupné z: <https://www.ndtalks.cz/episode/kv2dcnpf>.

Profesionální umění a COVID-19. Dostupné z: <http://umeni-covid19.cz/>.

Youtube.com. (2021) *Kulturní OPEN MIC – Ne!musíš to vydržet*. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=0XbvqLHmvCE>.

ŽÁKOVÁ, Eva, a kol. (2015) *Mapování kulturních a kreativních průmyslů, I. svazek, kapitola Výtvarné umění*. IDU. Dostupné z: [Mapování kulturních a kreativních průmyslů v ČR, II. svazek – PROSPERO \(idu.cz\)](https://www.idu.cz/cs/publikace/230-studie-soucasneho-stavu-podpory-umeni-svazek-ii-s-cd-i-svazku).

Přílohy

Artalk.cz. (2022) *Otevřený dopis ministru kultury ve věci udržitelnosti a nerůstu v kultuře*. Dostupné z: <https://artalk.cz/2022/03/23/otevreny-dopis-ministru-kultury-ve-veci-udrzitelnosti-a-nerustu-v-kulture/>.

BUNDESMINISTERIUM FÜR KUNST, KULTUR ÖFFENTLICHEN DIENST UND SPORT. (2022) *Fairness Codex, Kunst und Kultur in Österreich, Vídeň*. Dostupné z: <https://www.bmkoes.gv.at/Kunst-und-Kultur/Fairness-Fair-Pay/Codex.html>.

Česká obec hudební. (2020) *Dopady opatření v souvislosti s koronakrizí na hudební průmysl a návrhy možných řešení*. Dostupné z: <https://www.sai.cz/wp-content/uploads/2020/05/ANAL%C3%9DZA-DO-PAD%C5%AE-COVID-19.pdf>.

E-petice.cz. (2019) *Petice proti senátnímu návrhu na novelizaci § 23 autorského zákona*. Dostupné z: <https://e-petice.cz/petitions/petice-proti-senatnimu-navrhu-na-novelizaci-23-autorskeho-zakona-.html>.

Europa.eu. (2019) *Směrnice 2019/790 ze dne 17. dubna 2019, o autorském právu a právech s ním souvisejících na jednotném digitálním trhu (česká verze)*. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019L0790&from=pt>.

The Fair Practice Code (English version). Dostupné z: <https://fairpracticecode.nl/nl/aan-de-slag/fair-practice-code-english-version>.

Zpravodaj INTERGRAM 2022. Dostupné z: <https://www.intergram.cz/wp-content/uploads/2022/09/Zpravodaj-2022.pdf>.

Summary

Introduction

Eva Žáková

The status of the artist has become a trend in international cultural politics again, especially due to the impact of the pandemic. For the first time since 1989, it has also become a topic of state cultural policy in the Czech Republic.

The status of the artist is supposed to improve the status of artists and their working, social and economic conditions. The status is as a set of measures aimed at protecting creative professionals and performers working in arts. The measures may relate to social security and pension insurance, taxation, the labour code, copyright, and remuneration. This social and legal framework defines artistic professions, promotes their social prestige and the development of their careers, protects freedom of speech and prevents social and other disadvantages on the labour market.

To increase the prestige and working conditions of artists, however, we should understand and realize what exactly the status of the artist means and what needs to be done and how. As knowledge on the subject grows, it is becoming clear that the issue will not be solved by the adoption of a single all-encompassing law; it needs to be seen as a new concept of cultural policy – a concept that finally, after many years, puts the artists at the centre and gives them the role of creators that no art and culture could exist without. This perspective should also be embedded in all cultural policy instruments and measures at all levels: at the level of state and local government, cultural organizations and individuals. So far, cultural policy in the Czech Republic has focused mainly on performance and the quantity of outputs, mainly through support for cultural organizations, projects and events. The status of an artist, however, is an opportunity to focus on the artists themselves and to begin to take into account and value their work as a job, not as a leisure activity and hobby.

The publication we are presenting to the professional public contains a number of arguments and examples of concrete solutions that illustrate the initial thesis and aim to contribute to the debate on the status of the artist in the Czech Republic.

The chapter **The Status of the Artist in the International Context** confirms that the 1980 recommendations for improving the status of artists by the international organization UNESCO are still relevant and that the European Parliament, the Council of the European Union and the European Commission are currently dealing with it through new recommendations and guidelines. Due to the pandemic, the European Union (EU) has fully realized that some aspects relating to the working conditions of artists have long been addressed unsystematically at European level and that there is a need to increase efforts towards a unified approach to the status of the artist.

As part of the 2019–2022 Work Plan for Culture, a new Open Methods of Coordination (OMC) working group dealing with the status of the artist was established whose report will be finalized and published in 2023.

Many inspiring themes and solutions are included particularly in the chapter **Examples from Abroad**, which documents in more detail the developments and measures from selected EU Member States that have started to address the status of the artist in a very dynamic way also due to and during the Covid crisis (Spain, Portugal, Austria, Ireland). The chapter is actually a collection of more detailed papers presented at the international conference [Focal Point: The Status of the Artist](#), organized by the Arts and Theatre Institute in Prague in cooperation with the Czech Ministry of Culture on 22 September 2022 in Prague. It presents insights into the work of the aforementioned OMC group of the EU Council on the status of the artist, including the approach to defining the status and the criteria and purpose of obtaining it.

The chapter **Initiatives on the Status of the Artist in the Czech Republic** describes the embedding of the status of the artist in Czech cultural policy that has triggered the need to contribute to the debate, particularly within the non-profit sector. Currently, a number of projects are being conducted to define and analyse the needs of sub-segments of the arts from the perspective of the status of the artist; however, their outputs are not available yet. Nevertheless, selected actors of the implemented initiatives, who have recently been actively involved in the debate and lobbying for the status, were asked to assess and describe their aim, focus and progress.

The last chapter deals with **Career Surveys of Professional Artists** based on structured interviews that were part of a special research project within a pilot phase for further follow-up mappings. These will be conducted by the Arts and Theatre Institute in 2023 as part of a bilateral initiative with the Arts Council of Norway. The main research question was: How does the artist function on the labour market and what are the greatest barriers/weaknesses to this functioning? The chapter offers both insights from the artists themselves and their interpretation within a broader context.

A summary of the suggestions

The status of the artist can be addressed or improved in several ways. As for the specific approaches and initiatives included in this publication, several themes that are, in my view, crucial and stimulating for Czech cultural policy can be pointed out.

– Legislative solutions

Foreign examples show that the necessary first steps for the creation of a legislative framework include defining the professions of artists and cultural workers to which the status applies and establishing the criteria for obtaining the status of the artist and the purpose of obtaining it. The definitions of the professions and the criteria must always correspond to the purpose, i.e. if a general law is created without spe-

cific measures, the definition has to be more general than in the case of specific support schemes. Foreign examples also show that, in addition to artistic professions, technical and other related professions are often included in the definition of the status of an artist as well (in this case, however, it is also important to know the purpose of the status).

– Fair remuneration

The example of a fairness process from Austria includes a number of valuable suggestions. The most important finding is that the status of the artist does not only imply the adoption of legislative measures; the status may be improved without them, within the cultural sector. The process compensates the financial remuneration for artists and cultural workers through subsidy programmes, based on the definition of the necessary remuneration rates for the artistic and cultural professions. The advantage of this approach is that it is fully within the competence of the Ministry of Culture. The Czech policy may be also inspired by the fact that this approach is based on cooperation between the state administration and local authorities (in Austria, the Länder, i.e. the equivalents to Czech regional authorities that the Czech Ministry of Culture may cooperate with in a similar way). The fairness process is very well structured and a lot of information is already available.

– The status of the artist can also be addressed at regional and municipal levels

The implementation of the fairness process in Austria also shows that the status of the artist can be improved also at the level of local authorities; it is not only a matter for the state. The principles of fair remuneration can be applied within the framework of regional and municipal subsidies, as shown by the practice of Austrian cities and federal states, as well as by the example from Catalonia.⁸²

– Minimum rates and collective bargaining

The Austrian example is also well illustrated by the process of setting minimum rates for different types of artistic and cultural work, while the Ministry of Culture encourages umbrella organizations to set and share price lists for work and all actors, including artists, to comply with them. It also encourages collective bargaining solutions for both self-employed workers and the European Union.

– The role of umbrella organizations

Professional associations and platforms representing artists, cultural workers and organizations play a key role in promoting the status of the artist. The unification of all players, cooperation and lobbying from below are essential. Associations are the main agents of change even abroad. In the Czech Republic, the cultural community has succeeded in uniting to address pandemic measures and compensations, but

there is no common platform for all artists yet. However, some are already calling for the need to create one.

On the other hand, politicians and officials also have to realize that the know-how and experiences of associations and platforms are invaluable and can save them a lot of work and time not only when dealing with the status of the artist, but also, for example, when evaluating and setting up grant programmes. To become equal partners, associations need not only to communicate better, i.e. in a more structured way, but also to receive support to be able to increase their capacity. The support for associations and platforms can be provided not only at national level, but also at regional and municipal levels.

– Organizing the procedure for dealing with the status of artist

To achieve specific legislative or other measures, it is necessary to follow predefined rules. Examples from abroad generally illustrate the official creation of working groups or commissions whose members include all relevant actors from ministries, local authorities and representatives of the sector itself. Unfortunately, the solution of cultural policy objectives in the Czech Republic, including the status of the artist, lacks such a systemic approach.

– Evaluation

The Irish basic income pilot program, which is research-based, is not the only one that has an elaborate system of ongoing evaluation. Other foreign programmes addressing the status of the artist also include evaluation and possible adjustment of the conditions. In the Czech Republic, unfortunately, programme evaluation is not common. The lack of evaluation and updating of the current support programmes for culture has been pointed out by many representatives of the sector. For example, there is still a lack of evaluation of the Covid compensation programme for self-employed persons, which could provide much-needed data to address the status of the artist. It is extremely necessary to continuously evaluate the impact of the current calls of the Czech Ministry of Culture within the National Recovery Plan.

– Education

An important factor related to the status of the artist is education. Career surveys of professional artists have also confirmed the long-standing fact that art education institutions do not adequately prepare students for practice in terms of financial literacy, labour relations, the price of work, negotiation, etc. Most art schools still see art as something that does not concern finances and artists as people who will never enter the labour market. Without a change in the education system, the status of the artist in the Czech Republic will be difficult to promote.

– Sustainability

When dealing with the status of the artist, we must not forget about sustainability

due to climate crisis. We need to reduce both the carbon footprint and overproduction leading to exhaustion, frustration and lack of quality, as described, for example, by the Nerůst (Degrowth) initiative. One of the specific partial solutions to this problem is the promotion of co-productions.

– Labour relations

Portugal's new law on the status of artists seeks to eliminate the local false self-employment system by regulating contractual relations. While we do not know the details of the Portuguese practice, illegal employment by disguising the de facto employment relationship with another contract is becoming common practice in the Czech Republic as well, especially in cultural state-funded organizations with limited wage resources. In the Czech Republic, the false self-employment system is not a problem only because it is illegal, but mainly because it actually and quite significantly disadvantages the "employees". It would therefore be advisable to start tackling this issue.

– Other topics

Other topics related to the status of artist, which can be also found in the foreign examples, include, for example, strengthening skills, increasing budgets for scholarships and residencies, promoting international cooperation and optimizing copyright law and related agendas. It is positive that the Czech National Recovery Plan in the section dealing with culture and in the chapter on the status of the artist also aims at strengthening skills, granting scholarships and residencies and promoting international cooperation. However, once the Recovery Plan funding for the activities in question ends, it would be desirable to keep supporting these areas more strongly. The area of copyright law would also deserve more attention.

The pandemic has confirmed that crises expose the greatest weaknesses in systems very quickly and ruthlessly. As for culture, artists and cultural workers have been the most vulnerable. But crises also tend to set things in motion very quickly, and this is what is happening in many countries in relation to the status of the artist. Examples from countries where the status of artists has been promoted for many years show that if there is political will, things can be tackled with great dynamism. The solution does not have to be in the form of a single law, but also consistent solutions and systematic adoption of partial measures to improve the working conditions of artists and cultural workers. Let us hope that the crises in the Czech Republic (and not only the Covid one) will also be an opportunity for systemic changes in culture. Let us hope that the debate on the status of the artist will develop and, above all, that it will bring concrete results in the near future.

Přílohy

Příloha 1

Nizozemský Kodex férového jednání

K čemu slouží Kodex férového jednání?

Mnozí lidé činní v uměleckém, kulturním a kreativním sektoru se na trhu práce nacházejí v prekérní situaci, jak vyplývá i ze dvou důležitých zpráv nizozemské Sociální a ekonomické rady SER a Rady pro kulturu. Cílem Kodexu férového jednání je tuto situaci zlepšit.

Na naléhavé potřebě vytvoření a udržení zdravého trhu práce v kulturním a kreativním sektoru panuje široká shoda. V posledních letech se o tomto tématu hojně diskutovalo zejména v oblasti scénických a výtvarných umění. První kroky k vypracování koncepce férového jednání a jeho stěžejních principů byly učiněny během setkání zainteresovaných aktérů. Ti se při diskusích o naléhavosti a potřebě definovat základní hodnoty férového jednání nechali inspirovat srovnatelnými iniciativami v sousedních zemích a dalších odvětvích. Tato přípravná studie vedla k definování pěti sdílených hodnot, které tvoří základní kameny kodexu a zároveň slouží jako referenční rámec k reflexi a hodnocení. Kodex férového jednání byl představen 3. října 2017 a upřesněn po řadě pracovních setkání s kulturními a kreativními profesionály v roce 2018.

Debata o férovém jednání rovněž pomohla zvýšit povědomí politiků o tom, že situaci v kulturním a kreativním sektoru je z hmotného i nehmotného hlediska nutné přehodnotit. Sociální a hospodářská rada i Rada pro kulturu ve *Studii pracovního trhu v oblasti kultury (Verkenning arbeidsmarkt culturele sector – leden 2016)* a v doporučující zprávě *Oceňovaná vášeň (Passie gewaardeerd – duben 2017)* konstatovaly, že bytí umění, kultura a kreativní obory představují vysoce kvalitní sektor s mezinárodním renomé, současně se potýkají s erozí a diskutabilním postavením na trhu práce.

Sektor se chopil odpovědnosti tím, že jeho aktéři společnými silami vypracovali dokument *Plán trhu práce v kulturním a kreativním sektoru 2017–2033 (Arbeidsmarkagenda Culturele en Creatieve Sector 2017–2033)*. Plán předkládá dohody, jež mají za cíl kolektivní zlepšení pozice kulturních profesionálů na pracovním trhu. Jedna z nich se zaměřuje na udržování stálé veřejné diskuse: všichni zainteresovaní aktéři povedou vzájemný dialog a jeho výsledky budou monitorovány. Kodex férového jednání slouží jako praktický nástroj pro navázání dialogu mezi kulturními profesionály s cílem určit oblasti, které je třeba zlepšit, a přijmout v těchto oblastech konkrétní opatření.

Co je Kodex férového jednání?

Kodex férového jednání je soubor etických zásad pro podnikání a práci v umění, kultuře a kreativních oborech, založený na pěti klíčových hodnotách, jimiž jsou solidarita,

diverzita, udržitelnost, důvěra a transparentnost. Kodex vybízí ke kritické reflexi a poskytuje návod, jak v rámci tohoto sektoru ve společné spolupráci nastavit pracovní trh a profesní podmínky uzpůsobené potřebám budoucnosti. Kodex férového jednání vytváří rámec, který umožňuje u různých oborů v kulturním a kreativním sektoru vypracovávat předpisy a pokyny, které skutečně přispějí ke zlepšení možností výdělků a rozvoje profesionálů. Kodex rovněž vybízí k vypracování těchto perspektiv v oblastech, kde je to zapotřebí.

Kodex vyzývá všechny zainteresované aktéry, aby přijali společnou odpovědnost za vytvoření tzv. *Férového řetězce*, tedy aby umělcům a kreativním profesionálům s ohledem na hodnotu jejich profesionálních dovedností, expresivity a jedinečnosti v rámci společnosti poskytli *Férový podíl* a *Férovou odměnu*. To předpokládá férové pracovní a platební podmínky, uvědomění si své pozice v řetězci, převzetí odpovědnosti a solidární jednání s ostatními pracovníky v oboru.

Kodex férového jednání byl vypracován v širokém zastoupení kulturních a kreativních profesionálů. Navazuje na Kodex řízení kultury a Kodex kulturní diverzity.

Komu je Kodex férového jednání určen?

Kodex je určen všem pracovníkům v kulturním a kreativním sektoru, stejně jako všem, kteří tento sektor podporují, a těm, kteří umění a kulturu konzumují. Kodex se vztahuje jak na dotované, tak nedotované jednotlivce a organizace.

Kulturní sektor a kreativní průmysly zahrnují tyto obory: scénická umění, kulturní dědictví, výtvarné umění, film a literatura, architektura, design a nová média, vzdělávání v oblasti kultury, amatérské umění a knihovny, média a zábava, kreativní služby pro firmy, archivy, móda a herní průmysl.

Kodex férového jednání se týká všech typů pracovních vztahů a je určen zadavatelům, zaměstnavatelům, zaměstnancům, tvůrcům na volné noze, stážistům i dobrovolníkům. Součástí této cílové skupiny jsou tedy tanečníci, umělci, hudebníci, konzervátoři, filmaři, designéři, architekti a novináři, ale také veškerý pomocný, technický a produkční personál.

Kodex je určen také institucím spojeným s tímto sektorem, jako jsou oborové organizace, fondy a státní, krajské a obecní samosprávy, které tímto způsobem mohou převzít svůj díl odpovědnosti a vytvářet podmínky pro uplatňování, podporu a propagaci Kodexu férového jednání.

Konzumentům kultury – tedy veřejnosti – kodex skýtá příležitost přispět k vyjasnění debaty o hodnotě umění a kultury. Tímto způsobem kodex rovněž napomáhá k většímu docenění úlohy kulturního sektoru v ekonomice a společnosti. Kromě toho nabízí veřejnosti náhled do profesní praxe a etiky různých stran a profesionálů činných v oblasti kultury.

Jak Kodex férového jednání uplatňovat?

Kodex férového jednání by měl sloužit jako praktický nástroj, který svede k dialogu všechny profesionály v oblasti kultury. Je pozváním ke kritickému zamyšlení nad tím, co je považováno za normu, k určení oblastí, které je třeba zlepšit, a k přijetí příslušných konkrétních opatření.

Kodex se začíná uplatňovat v první řadě tím, že si jej člověk přečte. Zvažte sami za sebe, jak se těchto pět hodnot promítá do vaší praxe. Vidíte zde nějaký prostor pro zlepšení? Kodex formuluje řadu témat, která můžete otestovat na základě vlastních zkušeností a na něž můžete zavést diskusi s lidmi a organizacemi, s nimiž spolupracujete. Můžete jej použít při doladování smluv, k identifikaci a popisu problémů a k hledání řešení kupříkladu ve spolupráci s oborovými organizacemi, fondy a (místními) úřady.

Kulturní sektor se vyznačuje velkou diverzitou, která je jedním z důvodů, proč je nezbytné ponechat prostor individuálním řešením. Ne každý bude mít možnost držet se bezvýhradně všech ustanovení kodexu. Proto se zasazujeme o přístup „uplatni a vysvětli“. Tímto způsobem kodex umožňuje zadavatelům, zaměstnancům a dotačním subjektům poskytnout ostatním náhled do vlastní běžné praxe a vyžádat si takové informace od svých partnerů. Pokud instituce a organizace v rámci své odpovědnosti vysvětlí, z jakého důvodu byly, případně nebyly schopny naplnit určité dohody, ozřejmí se jak skryté nedostatky, tak osvědčené postupy jejich přístupu.

Udržovat kolektivního ducha prostřednictvím rozvoje a uplatňování Kodexu férového jednání je společnou odpovědností celého sektoru: zaměstnavatelů, zadavatelů, zaměstnanců, umělců, tvůrců na volné noze, podporovatelů, fondů, odborů, organizací a orgánů veřejné správy. Každý, kdo kodex uplatňuje, by jej měl veřejně propagovat. To lze činit několika způsoby, například prostřednictvím výročních zpráv, zmínkou na svých webových stránkách nebo při komunikaci s obchodními partnery či s veřejností. Tímto způsobem lze šířit povědomí o kodexu a vybízet k jeho uplatňování.

Organizace a profesionálové na volné noze si mohou pomocí dotazníku [Self-scan](#) sami ověřit, nakolik se ve své práci řídí klíčovými hodnotami tvořícími páteř kodexu. Jsou tyto hodnoty převedeny do konkrétních postupů a uplatňovány v praxi? V dokumentu Self-scan naleznete praktické informace k celé šíři témat, která můžete využít jako příklad nebo rámec pro další jednání. K dispozici jsou mimo jiné aktuální dohody ohledně kolektivních smluv, doporučené tarify honorářů, znění úmluv a další relevantní stěžejní údaje.

Klíčové hodnoty

Solidarita – uznání potřeby společného zájmu a vzájemné závislosti v řetězci tvorby, produkce, distribuce a podnikání jak v rámci kulturního a kreativního sektoru, tak v širší společnosti. Z toho vyplývá samozřejmost, s níž je potřeba hájit nebo podporovat zájmy ostatních stran, usilovat o uzavírání kolektivních (autorských) smluv a uzná-

vat význam společné odpovědnosti za férové honoráře, a podle toho jednat.

Diverzita – kulturní a kreativní sektor usiluje stát se inkluzivním prostředím nabízejícím více příležitostí a těžícím z většího zastoupení společnosti ve všech oblastech a úrovních organizace. To se vztahuje nejen na kulturní a etnický původ tvůrců, nýbrž i na jejich genderovou a sexuální orientaci, věk, znalosti a dovednosti a socioekonomické zázemí.

Udržitelnost – pro udržení a posílení vysoké kvality a potenciálu kulturního a kreativního sektoru je nezbytné zabránit tomu, aby se kreativní profesionálové od procesu tvorby cítili odrazováni. Toho lze dosáhnout prostřednictvím prozíravé politiky zaměřené na růst a rozvoj lidského kapitálu. Potenciál a motivaci kreativních profesionálů lze v dlouhodobém měřítku stimulovat a do kvality tvorby investovat i prostřednictvím vzdělávání, personální politiky a dohod o zdravotním, sociálním a penzijním pojištění.

Důvěra – v kulturním a kreativním sektoru – stejně jako v oblasti vědy, na rozdíl od mnoha jiných společenských odvětví – je obtížné stanovit přímou relaci mezi úsilím, talentem a odvedenou prací na jedné straně a kvalitou a kvantitativními výstupy s měřitelnou návratností na straně druhé. Stěžejní hodnotou a podmínkou úspěchu je tudíž nepoužívat jako měřítko „výstupy“, nýbrž chovat důvěru ve „výsledky“, odhodlání, kvalitu a záměr.

Transparentnost – vzájemná důvěra a porozumění zájmům a možnostem druhé strany předpokládají jistou míru otevřenosti ohledně vlastní strategie a metod řízení. Transparentní trh (financovaný zčásti veřejnými zadavateli, jako jsou fondy a orgány státní správy) buduje důvěru a pocit vlastnictví a nabízí příležitosti ke strategické a praktické spolupráci.

Kodex férového jednání

S ohledem na fakt, že:

- kulturní a kreativní sektor představuje pro nizozemskou společnost nepostradatelnou hodnotu a slouží širokému společenskému zájmu
- kulturní a kreativní sektor je vizitkou Nizozemska a významnou měrou přispívá k jeho mezinárodnímu renomé coby inovativní, podnikavé a kreativní země
- kreativita a expresivita umělců a kreativních profesionálů jsou jádrem jedinečné hodnoty, již tento sektor představuje pro společnost
- kulturní a kreativní sektor tyje ze široké škály organizací, firem a profesionálů na volné noze činných v nejrůznějších oborech
- ekonomická hodnota vytvořená kulturním a kreativním sektorem často přesahuje tento sektor i jeho tvůrce
- každý pracující má právo na spravedlivou a uspokojivou odměnu, která by zajišťovala jemu samému a jeho rodině živobytí odpovídající lidské důstojnosti a byla doplněna jinými prostředky sociální ochrany, kdyby to bylo zapotřebí (Všeobecná deklarace lidských práv, čl. 23 odst. 3)

- posilování pracovních vztahů a podmínek je v zájmu prozíravého, inovativního kulturního a kreativního sektoru

uživatelé Kodexu férového jednání si kladou za cíl:

s ohledem na

Kodex řízení kultury

Kodex kulturní diverzity

společně prosazovat Férové honoráře, Férový podíl a Férový řetězec

- férové, udržitelné a transparentní metody řízení a respekt, solidaritu a důvěru při zohledňování zájmů druhé strany ve prospěch silného sektoru, který plně využívá a zúročuje potenciál a možnosti kreativních profesionálů a umělců

a prosazovat a uchovávat následující klíčové hodnoty:

Solidaritu

- **Odvedené práci odpovídá férová odměna.**
 - V maximální míře jsou uplatňovány kolektivní smlouvy (CAO's) a doporučované honoráře. V případě neuplatnění kolektivní smlouvy je profesionálům (na volné noze) vyplacen přiměřený a férový honorář. Dohody o honorářích a odměnách je možné stanovit pro každý obor, v němž doposud chybí.
 - Strany se rovněž podle § 25c zákona o autorství (Auteurswet) dohodnou na férové odměně za využívání autorských práv.
 - S ohledem na důležitost zachování flexibility v tomto sektoru je věnována velká pozornost poměru mezi placenými a neplacenými pracovníky, výkonu práce rádoby na volné noze, doplňkovým benefitům a rovnému zacházení. U nabídky dobrovolnické pozice či stáže je proto požadován jasný popis práce, pracovních podmínek a odpovídající odměna.
 - Zadavatelé (kulturní instituce a umělci) pracují pouze se (sub)dodavateli, kteří dodržují Kodex férového jednání.
 - Při výběrových řízeních či soutěžích je práce profesionálů honorována.
- **Kulturní a kreativní sektor musí společnými silami budovat a zachovávat silné profesní zázemí.**
 - například prostřednictvím sdružování, sdílení a kolektivního financování
 - přispíváním ke kolektivní ochraně a prosazováním zájmů a podporou vzdělávacích programů a podnikání

Transparentnost

- **Metody řízení (od fondů až po tvůrce na volné noze včetně všech mezistupňů) jsou co možná nejtransparentnější.**
 - Informace o metodách řízení jsou v maximální možné míře sdíleny a zpří-

stupňovány veřejnosti, čímž umožňují nahlédnout do situace druhé strany.

– **Propagace a zohledňování Kodexu férového jednání**

- Veřejně i soukromě financované instituce přijímají odpovědnost za uplatňování kodexu podle zásady „uplatni a vysvětluj“.
- Umělci a instituce budou kodex zmiňovat v projektových dokumentacích a výročních zprávách.

– **Propagace a dodržování Kodexu řízení kultury**

– **Sdílení znalostí a zkušeností, kdykoli je to možné.**

– **Dodržování Kodexu férového jednání také ze strany subdodavatelů**

Udržitelnost

– **Práce je odváděna se zřetelem ke kvalitě a dlouhodobé udržitelnosti.**

- Z toho vyplývá potřeba investovat do potenciálu a dalšího rozvoje pracovníků v oboru následujícími způsoby:
 - Nabízení příležitostí k dalšímu vzdělávání a rozvoji, kdykoli to je možné.
 - Součástí každé spolupráce je hodnocení.
 - Zaměstnavatelé a zaměstnanci přebírají společnou odpovědnost za prevenci psychického a fyzického přetěžování.
 - To znamená, že sektor vynakládá kolektivní úsilí na rozvoj společné strategie zaměřené na odpovědné tržní chování.
 - To znamená, že pracovníci v oboru přijímají zodpovědnost za to, že nebudou nabízet své služby za cenu nižší, než kolik stály náklady.
 - Z toho vyplývá potřeba konstruktivního přístupu ke všem hmotným i nehmotným statkům v tomto sektoru s přihlédnutím k osobním investicím do kulturních produktů.

Diverzita

- Všechny strany usilují o posílení inkluzivity v rámci sektoru. Inkluzivita neplatí jen pro kulturní nebo etnický původ, ale i pro genderovou nebo sexuální orientaci, věk, znalosti a dovednosti a socioekonomické zázemí.
- Všechny strany přijímají odpovědnost za uvádění Kodexu kulturní diverzity do praxe tím, že jej uplatňují ve své organizaci a oboru a že v tomto ohledu vyzývají k odpovědnosti ostatní.
- Všechny strany přijímají odpovědnost za diverzitu s ohledem na vlastní publikum, repertoár a podpůrný personál, v rámci zastupitelských fór a při vytváření strategií.
- V případě potřeby bude odpovídajícím způsobem upravena vnitřní struktura organizace a zaměstnanecké podmínky.

Důvěra

- Je potřeba ponechat prostor individuálnímu přístupu kupříkladu v nastavování grantových podmínek a obchodních záměrů. Je potřeba dosáhnout rovnováhy mezi transparentností a byrokracií na jedné straně a zájmy jednotlivých organi-

- zací na straně druhé.
- Základní premisou je kvalita.
 - Strany budou svědomitě zacházet s prezentací výsledků kreativní činnosti i odkazováním na ně a budou věnovat náležitou pozornost autorským právům, uvádění zdrojů a úhradám za postoupení práv.
 - Strany budou svolné k nízkoprahovému způsobu řešení sporů, kupříkladu registrací u výborů pro řešení autorskoprávních sporů.
 - Strany se vynasnaží urovnat spory v rámci vzájemných konzultací.
- V případě sporů týkajících se smluv o využívání autorských práv může výbor pro řešení autorskoprávních sporů pomoci prostřednictvím mediace či závazného poradenství.

Kodex férovosti Umění a kultura v Rakousku⁸³

Shodujeme se na tom, že:

- Umění a kultura jsou zásadní pro fungování a další rozvoj rakouské společnosti.
- Rakousko je mezinárodně uznávané jako země, ve které umění a kultura hrají velmi důležitou roli. Přidané hodnoty, které díky nim vznikají, jsou pro život v naší zemi zásadní a mnohostranně využitelné. My – to jsou všichni, kdo jsou činní v umění a kultuře v Rakousku, ať už v jakékoli formě, na jakékoli úrovni, v jakémkoli pracovním poměru.
- S naší prací v umění a kultuře vytváříme bázi pro moderní, pokrokové, rozmanité, inovativní, atraktivní, ekonomicky silné a jedinečné Rakousko.
- V naší každodenní práci chceme posílit kulturu v kooperativní atmosféře, vzájemném respektu a uznání.
- Férové soužití v umění a kultuře pro nás znamená: respekt a uznání, udržitelnost, rozmanitost a transparentnost.
- Tímto se zavazujeme, že v našich individuálních působitích tyto hodnoty kodexu férovosti budeme vyznávat a žít, intenzivněji o nich vytvářet povědomí a trvat na jejich dodržování.
- Kodex férovosti představuje rámec pro vytváření vlastních strategií a opatření, které přispívají k větší férovosti v umění a kultuře – v naší žité skutečnosti.
- Tímto jsme všichni vyzváni k tomu Kodex férovosti aplikovat ve formě, která je pro nás možná a vhodná. Je to vášnivé vyjádření společné odpovědnosti, kterou jsme my umělci/kyně, umělečtí šéfové/šéfky, kulturní činitelé/činitelky, instituce, spolky, referenti/ky ministerstev a politici/čky za umění a kulturu v Rakousku převzali.

Naše základní hodnoty: respekt a uznání, udržitelnost, rozmanitost a transparentnost.

Respekt a uznání

Jsme pro kulturu spolupráce, vzájemného respektu a pozornosti. Jde nám o to upevnit produktivní a efektivní pracovní prostředí v umění a kultuře orientované na budoucnost, v němž spolu různé pozice a hlasy vedou dialog a v němž lze v atmosféře respektu vést kontroverzní debaty. Utvářet vývoj tímto směrem je naší plnou zodpovědností, přičemž tato zodpovědnost je natolik rozmanitá, jak rozmanití jsou aktéři/ky v umění a kultuře.

Kultura kooperace založená na respektu a uznání se projevuje také ve formě pracovněprávní a sociálněprávní jistoty, pracovních podmínek podporujících rodiny a přiměřeném finančním ohodnocení. Reálné danosti bývají velmi odlišné, možnosti

83 BUNDESMINISTERIUM FÜR KUNST, KULTUR ÖFFENTLICHEN DIENST UND SPORT. (2022) *Fairness Codex, Kunst und Kultur in Österreich, Vídeň*. Dostupné z: [Codex \(bmkoew.gv.at\)](https://www.bmkoew.gv.at/).

pak omezené. V rámci našich možností se hlásíme k tomu zastávat férové pracovní podmínky a odpovídajícím způsobem uznávat hodnotu uměleckých a kulturních aktivit s vědomím, že zlepšení lze v mnoha krocích dosáhnout nezávisle na reálných danostech.

Co se přiměřeného ohodnocení týká, zaujímá dobrovolnická činnost speciální postavení: dobrovolnictví v umění a kultuře podporuje sociální soudržnost a zároveň posiluje osobní účast na kulturním životě. Je však třeba ji jasně oddělit od nedobrovolně neplacené umělecké a kulturní práce v profesionální a semiprofesionální sféře.

Udržitelnost

Podílíme se na společné zodpovědnosti za respektující zacházení s individuálními a institucionálními zdroji – ekologicky, ekonomicky a sociálně. Udržitelnost chápeme jako prozíravé konání. Proto rozvíjíme dlouhodobé strategie, jak ochránit ty, kteří to potřebují, a zároveň umožnit inovativnost.

Zásada udržitelnosti spočívá v kritické konfrontaci s využíváním osobních a materiálních zdrojů při provozování umění a kultury. V tomto smyslu jde o to v provozních a pracovních procesech upřednostňovat ty udržitelné. V popředí tak nejde o co největší počet uměleckých produkcí, ale o vysokou kvalitu práce, dlouhodobě udržitelné působení na naši společnost a zodpovědné používání ekologických, ekonomických a sociálních zdrojů.

Rozmanitost

Snažíme se rozmanitost v umění a kultuře více zviditelnit a zásadním způsobem ji posílit. Pomocí již dostupných prostředků vytváříme prostředí, v němž lze umění a kulturu vytvářet svobodně a pluralisticky. Rozmanitost ohledně forem, obsahů a různorodých perspektiv umělecké a kulturní práce je ochrany hodné bohatství a kýžený cíl, rozmanitost se projevuje v různorodosti disciplín, v interdisciplinárních projektech, ve formě umělecké a kulturní inovace.

Ve strukturální diskriminaci lidí na základě pozorovatelných znaků nadále spatřujeme prostor pro zlepšování.

Proto se chceme intenzivněji zabývat zviditelněním marginalizovaných perspektiv v kulturním sektoru. Umění a kultura v Rakousku by měly být natolik rozmanité, jako je rakouská společnost. Chceme posílit povědomí o diverzitě v našich odvětvích, moderovat otevřenou diskusi o mechanismech vyloučení a diskriminaci a v tomto ohledu dávat nutné impulzy.

Transparentnost

Díky transparentnosti v rozhodování a jednání je práce a působení umělců/kyň, uměleckých šéfů/ek, kulturních činitelů/ek, kulturních zprostředkovatelů/ek, institucí, spolků, referentů/ek ministerstva a politiků/ček lépe pochopitelné a tím pádem

přístupnější. Chceme umění a kulturu nadále partnersky rozvíjet. Transparentní jednání je důležitým předpokladem společného konání.

Transparentní jednání posiluje důvěru v ty, kteří činí rozhodnutí, a zvyšuje míru působení umění a kultury ve společnosti. Zároveň je transparentnost znakem respektu vůči partnerům/kám. Umění a kultura jsou z velké míry financovány z veřejných prostředků. Z toho plyne závazek transparentnosti vůči společnosti i ohledně nastavení jednotlivých zúčastněných. V souladu s ochranou dat a nutnou diskrétností chceme přispět k větší transparentnosti v umění a kultuře. Čím větší je prostor pro konání, tím větší je potřeba transparentnosti.

Otevřený dopis ministru kultury „Působíme ve vyčerpaném systému“⁸⁴

Vážený pane ministře,

oslovujeme Vás prostřednictvím tohoto otevřeného dopisu z pozice níže podepsaných zástupců a zástupkyň zřizovaných i nezřizovaných kulturních organizací. Obracíme se na Vás jako na politickou osobnost, která symbolicky zastupuje celý český kulturní sektor, a domníváme se, že pro tento náš apel není vhodnějšího načasování. Nacházíme se v době (post)pandemické a zároveň na počátku Vašeho funkčního období. Oba tyto momenty chápeme jako příležitost k přenastavení strukturálního vztahu k dnes zakoušené socio-ekologické krizi. Její řešení se ovšem neobejde bez proměny naší imaginace, při níž se právě kultura může stát důležitým aktérem. Namísto uchopení současné situace jako příležitosti pro změnu bohužel pozorujeme spíše snahu o rekonstrukci stavu před pandemií se všemi jeho problémy.

Česká kulturní scéna je robustní a plní nezastupitelnou společenskou roli. Leckdy ovšem navzdory podmínkám, ve kterých je realizována. Působíme ve vyčerpaném a setrvačném systému, jenž pro inovativní a společensky odpovědnou kulturu nevytváří vhodné prostředí již řadu let. Schází nám vize, která by neopakovala chyby, jež nás do současné krize kultury dovedly. Proto chceme přivést pozornost k principům, které jsou součástí odborných diskursů již několik desítek let a které formuluje idea nerůstu. Alternativu vůči současnému stavu, který plošně uplatňuje ekonomické náhledy, vidíme v důrazu na životní prostředí, spokojený život, smysluplnou práci, vzájemnou péči a kvalitu vztahů.

Jako jedno z nebezpečí současné podpory kultury vnímáme pragmatismus a jazyk, jímž se o financích putujících do provozu kulturních institucí mluví jako o ekonomické investici. Když se rozhodovalo o podpoře uzavřených kulturních institucí a o financích, které ministerstvo kultury získá v rámci Národního plánu obnovy, prvním argumentem bylo prohlášení, že se „jedná o dobrou investici z ekonomického pohledu“. Výsledkem této rétoriky je dlouho plánovaná strategie kulturně-kreativních průmyslů, která ovlivňuje náhled na všechny ostatní sektory kultury a přínos kulturní produkce vypočítává především v procentech HDP. Z kultury, jejíž prospěšnost se vyhodnocuje na základě ekonomických a kvantitativních ukazatelů, ovšem mizí upřímné hledání toho, v čem je její smysl a význam pro společnost. Kultura pak přestává sloužit jako kvalitní nástroj reflexe a stává se dalším zdrojem k vykazování kvantity.

My jsme však přesvědčeni, že nejde primárně o to vyprodukovat a zkonsumovat co nejvíce knih, hudby, filmů, představení či výstav, ale spíše to vše nechat působit

⁸⁴ Otevřený dopis ministru Martinu Baxovi byl výsledkem ročního online setkávání pracovní skupiny složené ze zástupců a zástupkyň různých českých kulturních institucí, jež pracují s koncepcí nerůstu. Text zformulovaný na počátku února 2022 v HaDivadle chtěl podnítit diskusi o principech nerůstové kultury a o podmínkách, v nichž dnes umělci tvoří. Do uzávěrky podpisů 31. března 2022 bylo shromážděno 315 podpisů. Dopis je zveřejněn na: <https://artalk.cz/2022/03/23/otevreny-dopis-ministru-kultury-ve-veci-udrzitelnosti-a-nerustu-v-kulture/>

a prorůst do našich individuálních životů a především do společnosti, kde tato vlákna zpevňují a spoluvytvářejí mezilidské vazby, neboť zvyšují intenzitu prožívání a vcitování se do zkušeností druhých. Tvořit neznamená pouze produkovat, jak to předpokládá současný systém financování a řízení kultury, ale i zkoumat, pochybovat, připravovat se, odpočívat a promýšlet zpětnou vazbu.

Chceme působit v prostředí, které poskytuje prostor pro rozvoj smysluplné a důstojné činnosti. Chceme revidovat a nalézt nové mechanismy řízení, které takovou tvorbu umožňují. Chceme kulturu, která má kompetentní a profesionální podporu. K tomu ovšem potřebuje adekvátní personální a systémový aparát.

Chceme tvořit a organizovat kulturní události s vědomím, že o udržitelnosti a možnostech rozvoje naší činnosti není rozhodováno zběžně, netransparentně, bez odezvy, bez zvážení jejího smyslu a společenského přínosu.

Chceme pracovat bez tlaku na výkonnost a zdůrazňování kvantifikovatelných údajů na úkor hledání smyslu toho, co děláme. Nechceme tvořit pro výkazy.

Chceme, aby se začaly budovat dobré vztahy a důvěra v otevřeném a pravidelném dialogu mezi zřizovateli či poskytovateli dotací a kulturními aktéry.

Chceme, aby státní a samosprávné struktury přijaly plnou odpovědnost za péči o kvalitní kulturu a neočekávaly, že trh – řídící se jinými pravidly a zájmy – tuto nenahraditelnou roli zastoupí. Požadujeme nové otevření debaty o statusu umělce (konkrétně ve vztahu k metodice rozdělování prostředků v rámci současné podoby podpory) a zlepšení samotné kulturní infrastruktury s důrazem na komunikaci mezi jednotlivými ministerstvy.

Požadujeme důstojné finanční ohodnocení a sociální zajištění nejen tvůrců, ale i administrativních pracovníků a ostatních zaměstnanců v kultuře.

Chceme důstojné pracovní podmínky pro zaměstnance ministerstva kultury a odborů kultury samospráv, členy oborových komisí a další odborné pracovníky zapojené do procesu řízení. Pro sektor správy stejně jako pro tvůrce si přejeme prostředí, které umožňuje profesionální pracovní výkony a ve kterém je možné působit s dostatkem odpočinku, vzdělávání, seberozvoje a osobního naplnění.

Výše popsané myšlenky nechtějí být úplným výčtem priorit nerůstové kultury, ale počátkem veřejné diskuse na kulturní scéně i mimo ni. Kvalitní a udržitelná kultura, jejíž pracovníci a pracovnice jsou spokojeni, je, jak věříme, důležitou součástí každé společnosti. Nerůst se proto nesmí omezovat jen na kulturu. Je načase přiznat si, že řešení klimatické krize nebude možné uskutečnit pouze čekáním na technologickou spásu, ale důsledným přenastavením naší imaginace a překročením stínu HDP jako ústřední hodnoty naší doby.

Význam pokroku je potřeba nanovo definovat. Věříme, že otázky, které nerůst a nerůstová kultura předkládají, jsou především pozitivní příležitostí myslet inovativně a radostně v zájmu spravedlivé a demokratické budoucnosti pro nás všechny.

Vyjádření profesních asociací v hudebním a filmovém sektoru k pozměňovacímu návrhu č. 1303 k novele autorského zákona

Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR

Sněmovní 176/4, 118 26 Praha 1

Senát Parlamentu ČR

Valdštejnské náměstí 17/4, 118 26 Praha 1

Praha, 7. 10. 2022

Vyjádření profesních asociací v hudebním a filmovém sektoru k pozměňovacímu návrhu poslanců Jakuba Michálka a Šimona Hellera (PN č. 1303) k novele autorského zákona (doplnění § 23 AZ o novou větu)

Vážená paní poslankyně,

Vážený pane poslanče,

obracíme se na Vás jako profesní organizace v **oblasti hudby a filmu**, které sdružují profesionály, tvůrce a podnikatele v těchto kulturních odvětvích. Sdružujeme autory, interprety (herce, muzikanty, zpěváky), producenty a vydavatele, ale i související technické a další profese. Krize poslední doby, související s pandemií covidu-19 a následně s energetickou a inflační krizí vyvolanou ruskou agresí na Ukrajině ukázaly, že osoby působící v kultuře jsou vysoce zranitelné a v poslední době dlouhodobě čelí existenciálním problémům. Zatímco však pandemii nebo agresi třetího státu můžeme nazývat vyšší mocí, aktuálně se **na kulturu řítí další pohroma**, která má původ v České republice a je iniciována volenými zástupci občanů ČR, poslanci Parlamentu České republiky.

Návrh **poslanců Michálka a Hellera je výrazným zásahem do práva autorů, výkonných umělců a výrobců** zvukových a zvukově obrazových záznamů ve vztahu k provozování rozhlasového a televizního vysílání. Jelikož je toto právo spravováno kolektivními správci, je za tímto pozměňovacím návrhem evidentní motivace paralyzovat kolektivní správu, která je často se opakujícím tématem⁸⁵ různých zájmových skupin a představuje v českých poměrech populistické klišé, které se objevuje napříč celým politickým spektrem. Přitom veškeré prostředky, které kolektivní správci vyberou, náležejí jejich klientům, tedy autorům, výkonným umělcům a výrobcům, a to nejen těm všeobecně známým, ale všem tvůrcům bez ohledu na jejich věhlas. Tato snaha přitom dopadne výhradně na osoby, které kolektivní správci zastupují – výše zmíněné umělce a další podnikatele v oblasti hudebního a filmového průmyslu.

Kupříkladu pouze kolektivní správce INTERGRAM, nezávislá společnost výkonných

85 K tomu např. iniciativa z roku 2019 s podobným cílem, proti které se v online petici vymezilo téměř 2000 občanů ČR. Dostupné z: <https://e-petice.cz/petitions/petice-proti-senatnimu-navrhu-na-novelizaci-23-autorskeho-zakona-html>

umělců a výrobců zvukových a zvukově obrazových záznamů, z. s., spravuje práva minimálně 17 624 osob působících v ČR.⁸⁶ V případě, že by byl autorský zákon upraven navrženým způsobem, nelze (s ohledem na vágnost navrhované změny) predikovat, jaký pokles ve vybraných prostředcích by z roku na rok nastal. Nepochybně by se však jednalo o propad v řádu desítek milionů korun a šlo by o **výpadek větší než propad v souvislosti s pandemií covidu-19** v minulých letech, přičemž tyto prostředky by pak logicky v kultuře chyběly. Má stát kapacita, aby pomohl kultuře tak drastický výkyv ustát?

V návaznosti na uvedený propad prostředků náležejících klíčovým osobám v oblasti hudby a audiovize dojde k celkovému ochlazení na poli hudby a filmu. **V těchto odvětvích působí odhadem 300 tisíc osob (z toho jen v hudebním sektoru jich je na 130 tisíc),⁸⁷ zaměstnanců nebo OSVČ, které budou touto změnou přímo či nepřímo zasaženy.**

Dále si dovoluji uvést, že přestože důvodová zpráva k pozměňovacímu návrhu tvrdí opak, je předmětný pozměňovací návrh **v rozporu s mezinárodními závazky České republiky, s právem EU a obecnými principy autorského práva**, které jsou platné v právních řádech všech rozvinutých států světa. Pokud jde o excesivní vybírání a vymáhání licenčních odměn taktéž zmiňované v důvodové zprávě, jsou tyto limity obsažené již v existující právní úpravě a dodatečné omezení zavedením vágních a neurčitých pojmů, jako je „nahodilé zpřístupnění“ a „nevýdělečná povaha“ by spíše způsobilo vysokou **právní nejistotu pro uživatele i kulturní sektor** na mnoho let. **To by do budoucna vedlo k významnému nárůstu soudních sporů jak v rámci tuzemské soudní soustavy, tak před Soudním dvorem Evropské unie, a to včetně řízení vedených proti České republice.**

Projednávaná novela autorského zákona implementuje Směrnici Evropské unie, jež má za cíl zlepšit postavení autorů, výkonných umělců a výrobců.⁸⁸ Mějte prosím toto na paměti a vězte, že dopad předmětného pozměňovacího návrhu je zcela opačný. Jeho důsledky jsou dalekosáhlé a **ohrožují českou kulturu.**

My, níže podepsané organizace působící v oblasti hudebního a filmového sektoru, nesouhlasíme s tímto pozměňovacím návrhem a žádáme, aby byla novela autorského zákona přijata bez této změny.

Děkujeme Vám za zvážení našich argumentů a za čas, který jste tomuto dopisu věnovali.

S pozdravem a přáním pěkného dne

Umělecké sdružení ARTES, z. s. – Josef Zeman

⁸⁶ K tomu viz Zpravodaj INTERGRAM 2022.

Dostupné z: <https://www.intergram.cz/wp-content/uploads/2022/09/Zpravodaj-2022.pdf>.

⁸⁷ Jak vyplývá z analýzy *Dopady opatření v souvislosti s koronakrizí na hudební průmysl a návrhy možných řešení*.

Dostupné z: <https://www.sai.cz/wp-content/uploads/2020/05/ANAL%C3%9DZA-DOPAD%C5%AE-COVID-19.pdf>.

⁸⁸ Směrnice 2019/790 ze dne 17. dubna 2019, o autorském právu a právech s ním souvisejících na jednotném digitálním trhu (česká verze). Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019L0790&from=pt>.

Asociace animovaného filmu, z. s. – Martin Kotík

Asociace hudebních umělců a vědců, z. s. – MgA. Petr Nouzovský

Asociace producentů v audiovizí, z. s. – Vratislav Šlajer

Asociace režisérů, scenáristů a dramaturgů, z. s. – Radim Špaček

Česká národní skupina Mezinárodní federace hudebního průmyslu, z. s. (ČNS IFPI) –
JUDr. et MgA. Petra Žikovská

Česká obec hudební, z. s. – Alexandr Smutný

Dilia, divadelní, literární, audiovizuální agentura, z. s. – prof. JUDr. Jiří Srstka

Herecká asociace – Mgr. et Mgr. Ondřej Kepka

**INTERGRAM, nezávislá společnost výkonných umělců a výrobců zvukových
a zvukově obrazových záznamů, z. s.** – JUDr. Ludvík Bohman

Music Managers Forum Czech republic, z. s. – Petr Blažek

Nadace Život umělce – Oldřich Smola

Ochranná asociace zvukařů – autorů, z. s. – prof. Ing. Karel Jaroš

**Ochranná organizace autorská – Sdružení autorů děl výtvarného umění,
architektury a obrazové složky audiovizuálních děl, z. s.** – Eva Štěpánková

PLATFORMA českých nezávislých výrobců zvukových záznamů, z. s. –
JUDr. Martin Nedvěd

Společnost koncertních umělců, z. s. – doc. MgA. Irvin Venyš, Ph.D.

Svaz autorů a interpretů, z. s. – Jakub Nový

Svaz výkonných umělců – Tomáš Turek

UNIE Odborový svaz profesionálních zpěváků ČR – Richard Rokos

Unie orchestrálních hudebníků ČR – Jiří Dokoupil

Tiráž

Status umělce, příspěvky k diskusi

Jana Návrátová, Pavla Petrová, Eva Žáková a kol.: Petra Čechová,
Josefína Formanová, Anna Remešová, Jakub Nový, Natálie Strýčková Preslová

Editorka

Eva Žáková

Recenzoval

Mgr. Bohumil Nekolný

Jazyková úprava

Petr Lehečka

Grafická úprava a sazba

Eliška Fenclová

Vydal Institut umění – Divadelní ústav, Celetná 17, Praha 1, v roce 2022.

Tato odborná kniha vznikla na základě institucionální podpory dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace poskytované Ministerstvem kultury.

ISBN 978-80-7008-468-7

Číslo publikace IDU: 791

Fotografie na obálce

©Tomáš Brabec